

ΧΡΗΣΤΟΥ Μ. ΕΝΙΣΛΕΙΔΟΥ
ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ - ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΑΜΦΙΚΛΕΙΑ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

—◆—
ΤΗ ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

—◆—
ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Ε΄ ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ
ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΥ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ
ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΕΚΔΟΤΗΣ Α. Ι. ΡΑΛΛΗΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ 6 - ΑΘΗΝΑΙ 1934

ΧΡΗΣΤΟΥ Μ. ΕΝΙΣΛΕΙΔΟΥ

ΠΤΥΧΙΟΥΧΟΥ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ - ΚΑΘΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΕΝ ΑΜΦΙΚΛΕΙΑ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

42276.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΚΑΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ
ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ
ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΤΗ ΕΓΚΡΙΣΕΙ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

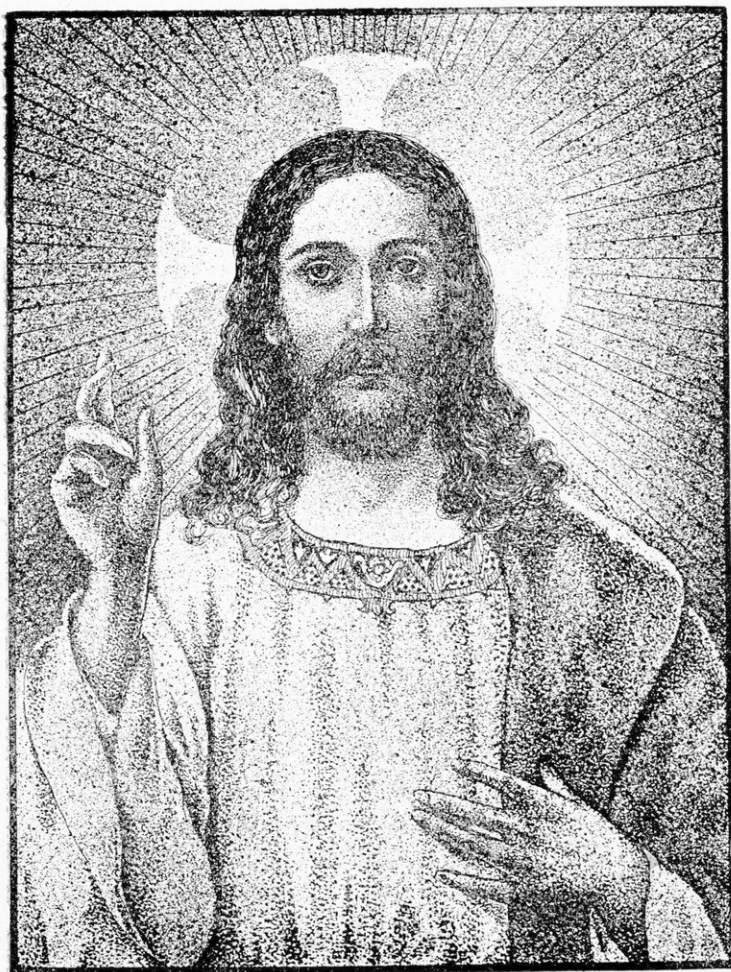
ΠΡΟΣ ΧΡΗΣΙΝ ΤΩΝ ΜΑΘΗΤΩΝ ΤΗΣ Ε' ΤΑΞΕΩΣ ΤΩΝ
ΓΥΜΝΑΣΙΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΟΥ ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ
ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΗΣ ΜΕΣΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΣ

ΔΕΙΤΜΑ

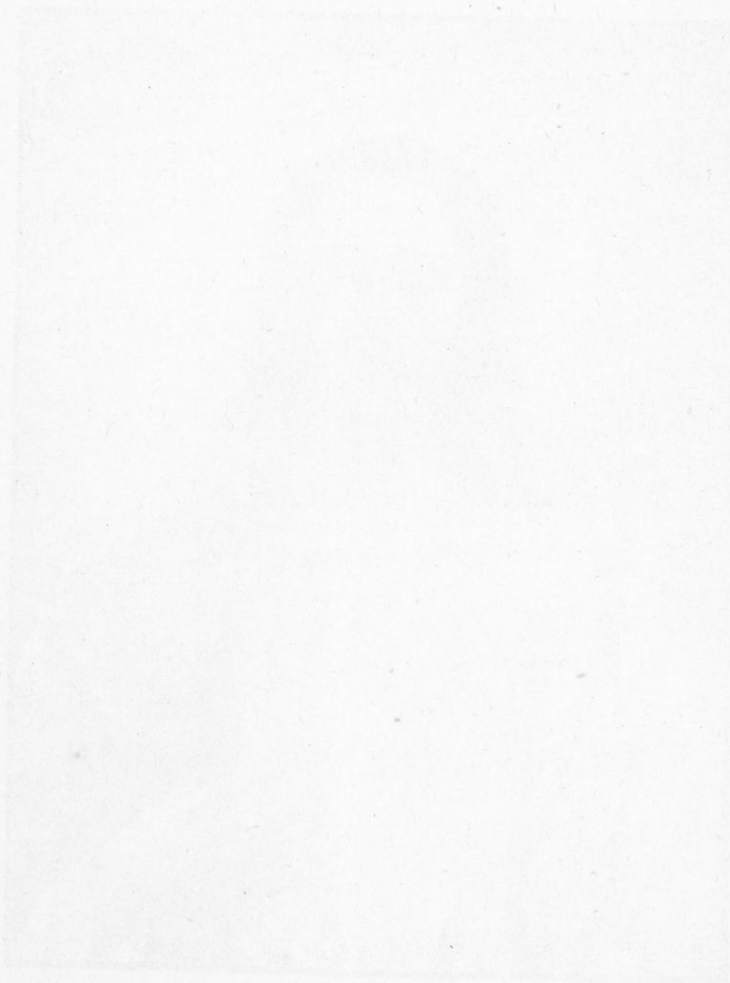
Μίση

ΕΚΔΟΤΗΣ Α. Ι. ΡΑΛΛΗΣ ΕΥΡΙΠΙΔΟΥ 6 - ΑΘΗΝΑΙ 1934

Δυνάμει τοῦ «Περὶ Πνευματικῆς ἰδιοκτησίας» νόμου ἀπαγορεύεται ἡ ἀνατύπωσις τοῦ παρόντος ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ἄνευ τῆς ἀδείας τοῦ συγγραφέως. Τὰ γνήσια δὲ ἀντίτυπα φέρουν τὴν ὑπογραφήν αὐτοῦ.

Ὁ Σωτὴρ τοῦ Κόσμου.

Α' ΕΞΑΜΗΝΟΝ

ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

«δι' ἀνακεφαλαίωσεως καὶ συστηματοποιήσεως τῶν ἐν ταῖς προηγουμέναις τάξεσιν ἐξαχθειῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν καὶ καθορισμοῦ τῶν μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῶν λοιπῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ὑφισταμένων δογματικῶν διαφορῶν καὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Χριστιανικῆς ὑπὲρ τὰς λοιπὰς θρησκείας, μέχρι τέλους Ἰανουαρίου».

(Τὸ Πρόγραμμα)

Ἀριθ. $\frac{\text{Πρωτ. 1321}}{\text{Διεκπ. 1400}}$

Ἀθήνησι 8 Σεπτεμβρίου 1934

Πρὸς

Τὸν κ. Χρηστον Ἐνισλείδην, καθηγητὴν τῶν Θεολογικῶν

Εἰς Ἀμφίκλειαν.

Ἀπαντῶντες εἰς τὴν ἀπὸ 29 Μαΐου 1933 αἰτήσιν ὑμῶν δι' ἧς ὑποβάλλετε τῇ Ἱ. Συνόδῳ πρὸς ἔγκρισιν τὴν ὑφ' ὑμῶν πονηθεῖσαν «ΚΑΤΗΧΗΣΙΝ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ» διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς πέμπτης τάξεως τῶν Γυμνασίων, γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι τὸ σύγγραμμα τοῦτο, μελετηθὲν δεόντως ὑπὸ τοῦ ἐκ τῶν Συνοδικῶν μελῶν Σεβ. Μητροπολίτου Λευκάδος καὶ Ἰθάκης κ. Δημητρίου ἐντολῇ αὐτῆς, καὶ διορθωθὲν δεόντως, οὐδὲν ἤδη περιέχει τὸ ἀπᾶδον πρὸς τε τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἐν γένει διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, ἐγκρίνομεν δὲ τὴν ἔκδοσιν αὐτοῦ, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἀντίτυπον αὐτοῦ μετὰ τὴν ἔκδοσιν ὑποβληθῆ καὶ αὐθις τῇ Ἱ. Συνόδῳ, μετὰ καὶ τοῦ συνημμένως ἐπιστρεφομένου διορθωμένου κειμένου, διὰ τὰ κατ' αὐτήν.

Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Πρὸεδρος

(Τ. Σ.)

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Ἡ παροῦσα «*Κατήχησις τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας*» συνετάχθη σύμφωνα μὲ τὸ νέον ἀναλυτικὸν πρόγραμμα τῶν μαθημάτων τοῦ Γυμνασίου καὶ προορίζεται διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Πέμπτης τάξεως τῶν Γυμνασίων. Κατὰ τὴν σύνταξιν δ' αὐτοῦ ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν τρία τινά.

α') Τὸν διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τούτου διατιθέμενον χρόνον—ἀπὸ 1 Ὀκτωβρίου μέχρι τέλους Ἰανουαρίου.

β') Τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς θρησκευτικὰς καὶ λοιπὰς ἐγκυκλίους γνώσεις τῶν μαθητῶν καὶ

γ') Τὴν διάταξιν τοῦ Προγράμματος, καθ' ἣν ἡ διδασκαλία τούτου θὰ γίνῃ «δι' ἀνακεφαλαιώσεως καὶ συστηματοποιήσεως τῶν ἐν ταῖς προηγουμέναις τάξεσιν ἐξαχθριστῶν θρησκευτικῶν ἀληθειῶν καὶ διὰ καθορισμοῦ τῶν μεταξὺ τῆς Ὁρθοδόξου καὶ τῶν λοιπῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ὑφισταμένων δογματικῶν διαφορῶν καὶ τῆς ὑπεροχῆς τῆς Χριστιανικῆς ὑπὲρ τὰς λοιπὰς θρησκείας» (σελ. 6).

Ὅθεν ἐπροσπαθήσαμεν, ὅπως δι' ὀλίγων, πλὴν σαφῶν καὶ ἐναργῶν, πληρῶντων δὲ τοὺς ὅρους τοῦ Προγράμματος, ἐκθέσωμεν τὴν πίστιν—τὰ δόγματα—τῆς ἡμετέρας Ἐκκλησίας, παραθέτοντες εἰς ἕκαστον κεφάλαιον τὰς διαφορὰς τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν καὶ καταδεικνύοντες τὴν ὑπεροχὴν τῆς Χριστιανικῆς ὑπὲρ τὰς λοιπὰς θρησκείας, ὅπου τοῦτο ἦτο δυνατόν.

Σημειωτέον δ' ὅτι ἕκαστον κεφάλαιον δὲν ἐξαντλοῦμεν τελείως εἰς τὴν διαπραγμάτευσιν, ἀλλὰ νύξιν μόνον ποιοῦντες συχνά, συχνότερον δὲ εἰς αὐτὴν τὴν Ἁγίαν Γραφὴν παραπέμποντες ἢ καὶ σημειῖα τινα ἐκ τῆς διδασκαλίας εἰς τὰς προηγουμένας τάξεις ἀναπλάττοντες εἰς τὴν μνήμην τῶν μαθητῶν, δίδομεν θέματα συζητήσεως κατὰ τὴν διδασκαλίαν καὶ παρέχομεν ἔδαφος πρὸς *ἐργασίαν κατ' οἶκον τῶν μαθητῶν*, σύμφωνα ἄλλως τε πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ *σχολείου ἐργασίας*.

Ὡς πρὸς τὴν οἰκονομίαν τῆς ὕλης δὲ τὸ παρὸν διηρέσαμεν εἰς τρία μεγάλα μέρη.

α') Τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.

β') Τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν· καὶ

γ') Τὴν τελείωσιν τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.

Ὡς ἀρχὴν λαβόντες τὴν ἔννοιαν, ὅτι «*ἡ Ἐκκλησία εἶναι τὸ ταμεῖον τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας*».

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατήχησις.

Ἡ λέξις *κατήχησις* γίνεται ἀπὸ τὸ ρῆμα *κατηχῶ*, σημαίνει δὲ τὸ ρῆμα τοῦτο δύο τινά, πληρῶ τόπον τινὰ μὲ ἦχον, καὶ εἶτα *διδάσκω*, ἄρα κατήχησις εἶναι ἡ *διδασκαλία*.

Εἰς τὴν σημασίαν ταύτην ἐγένετο χρῆσις τῆς λέξεως ὑπὸ τῶν διδασκάλων καὶ φιλοσόφων τῆς ἀρχαιότητος, ἔπειτα δὲ καὶ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων καὶ τῶν Εὐαγγελιστῶν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Ἐκτοτε ἐπεκράτησε νὰ λέγεται καὶ τὸ ρῆμα καὶ ἡ λέξις εἰς σημασίαν θρησκευτικὴν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ Εὐαγγελιστῆς Λουκᾶς γράφει τὸ Εὐαγγέλιόν του πρὸς τὸν Θεόφιλον, διὰ νὰ γνωρίσῃ οὗτος «περὶ ὧν κατηχήθη λόγων τὴν ἀσφάλειαν» (Α', 4), λέγει δὲ περὶ τοῦ Ἀπολλῶ, ὅτι ἦτο «κατηχημένος τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου», (Πράξ. ΙΗ', 25), ὁ δὲ τῶν ἐθνῶν Ἀπόστολος, ὁ Παῦλος, τὴν λέξιν ταύτην τακτικὰ μεταχειρίζεται εἰς τὴν σημασίαν αὐτήν (ἴδε Ρωμ. Β' 18. Α' Κορ. ΙΔ', 19 καὶ Γαλ. ΣΤ', 6).

Λαμβάνεται ὅθεν ἡ λέξις κατήχησις εἰς σημασίαν θρησκευτικὴν καὶ σημαίνει τὴν διδασκαλίαν τῶν κυριωτέρων στοιχείων τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Γνωστὸν δὲ εἶναι ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, ὅτι οἱ ὑπὸ κατήχησιν χριστιανοὶ ἀπετέλουν ἰδίαν τάξιν εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν, τὴν τῶν *κατηχουμένων*, κατόπιν δὲ ὅτι οὗτοι βαπτιζόμενοι ὠνομάζοντο *πιστοί*.

Θρησκεία.

Ἀντικείμενον, τὸ ὁποῖον διδάσκει ἡ Κατήχησις, εἶναι ἡ *θρησκεία*. Ἀναλόγως δὲ τοῦ εἵδους ἢ τοῦ ὀνόματος τῆς θρησκείας ὀνομάζεται καὶ ἡ Κατήχησις. Οὕτως ἡ Κατήχησις τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, ἡ διδάσκουσα δηλαδὴ τὴν Χριστιανικὴν Θρησκείαν, ὀνομάζεται Χριστιανικὴ Κατήχησις ἢ Κατήχησις τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας. *Θρησκεία* δὲ λέγεται τὸ σύνολον τῶν ὑλικῶν καὶ ψυχικῶν ἢ πνευματικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἀνθρώπου, αἵτινες ἀναφέρονται εἰς ὑπερφυσικόν τι ὄν, τὸν Θεόν. Ἡ Ἱστορία δὲ μαρτυρεῖ ὅτι ἀνέκαθεν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔπαυσε νὰ ἐκδη-

λώνη τοιαύτας σχέσεις πρὸς τὸν Θεὸν ἢ τοὺς θεοὺς, ἢ δὲ Ψυχολογία διδάσκει, ὅτι ἐκ φύσεως ὁ ἄνθρωπος φέρει ἐν ἑαυτῷ τὸ **θρησκευτικὸν συναίσθημα**, τὸ ὁποῖον εἶναι ἀνάλογον τοῦ πολιτισμοῦ αὐτοῦ. Καὶ ἐπομένως ἡ θρησκεία ἐκάστου ἀνθρώπου εἶναι ἀνάλογος πρὸς τὸν βαθμὸν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς μορφώσεως αὐτοῦ.

Αἱ θρησκεῖαι, αἱ ὁποῖαι διδάσκουν πολλοὺς θεοὺς, λέγονται **πολυθεϊστικαί**, αἱ ἓνα δὲ Θεὸν κηρύττουσαι, **μονοθεϊστικαί**. Μονοθεϊστικαὶ θρησκεῖαι εἶναι ἡ Ἰουδαϊκὴ, ἡ Χριστιανικὴ καὶ ἡ Μωαμεθανικὴ. Καὶ πάλιν αἱ θρησκεῖαι, αἱ κηρύττουσαι πίστιν εἰς ἀντικείμενα τῆς φύσεως, ὡς εἰς θεοὺς, λέγονται **φυσικαί**. Ταύτας ἐφευρὼν ὁ ἄνθρωπος μόνος του. Ἐκεῖναι δέ, τὰς ὁποίας ἀπεκάλυψεν, ἤτοι ἐφανέρωσεν ὁ Θεός, λέγονται **ἀποκεκαλυμμέναι**. Ἀποκεκαλυμμένη θρησκεία εἶναι ἡ Ἰουδαϊκὴ καὶ ἡ Χριστιανικὴ.

Ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία.

Ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία εἶναι θρησκεία ἀποκεκαλυμμένη, καὶ ἔχει σχέσιν μὲ τὴν Ἰουδαϊκὴν τοιαύτην. Τὴν Ἰουδαϊκὴν θρησκείαν ἀπεκάλυψεν ὁ Θεὸς εἰς τοὺς Ἑβραίους, τοὺς Ἰσραηλίτας καὶ τοὺς Ἰουδαίους διὰ τῶν Πατριαρχῶν Ἀβραάμ, Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, διὰ τοῦ Μωϋσέως καὶ τῶν Προφητῶν, ὅπως ἐδιδάχθημεν εἰς τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Τὴν θρησκείαν ταύτην ἐτελειοποίησεν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ὅπως εἶδομεν εἰς τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης καὶ τὴν Ἑρμηνείαν αὐτῆς. Διὰ τοῦτο ὠνομάσθη ἡ τελειοποιημένη αὕτη Ἰουδαϊκὴ θρησκεία **Χριστιανικὴ**, ἀπὸ τὸν ἀρχηγόν της τὸν Χριστόν. Αὐτὴν δὲ προτίθειαι ἐνταῦθα νὰ διδάξῃ ἡ **Χριστιανικὴ Κατήχησις**.

Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς ὁμως Ἱστορίας ἐδιδάχθημεν, ὅτι ἡ μία τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησία, εἰς τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεύθη ὁ Κύριος τὴν θρησκείαν αὐτοῦ, εἶναι σήμερον διηρημένη εἰς τρεῖς τοιαύτας Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας, τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν, τὴν Καθολικὴν, Δυτικὴν ἢ Παπικὴν καὶ τὴν τῶν Διαμαρτυρομένων. Ἐμάθομεν δὲ ὅτι τὰς Ἐκκλησίας ταύτας χωρίζουν σπουδαῖα διαφοραὶ καὶ εἰς τὴν διδασκαλίαν καὶ εἰς τὴν διοίκησιν καὶ εἰς τὴν λατρείαν. Ἀκόμη ἐμάθομεν ὅτι ὑπάρχουν σήμερον καὶ ἄλλαι Ἐκκλησῖαι αἰρετικαὶ καὶ σχισματικαί, αἵτινες δὲν παριδέχονται τὴν διδασκαλίαν ἢ τὴν διοίκησιν τῆς Ὁρ-

θοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦτο ἐπόμενονον εἶναι κάθε μία ἀπὸ αὐτὰς νὰ ἔχη τὴν ἰδικήν της διδασκαλίαν, τὴν ὁποίαν ἐκθέτει διὰ τῆς Κατηχήσεώς της.

Ἡμεῖς ἀνήκοντες εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν φυσικὸν εἶναι νὰ διδασκώμεν τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς, ἤτοι τὴν **Κατήχησιν τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας**. Θὰ προσπαθῶμεν ὅμως εἰς τὰ διάφορα κεφάλαια αὐτῆς νὰ καθορίσωμεν τὰς μεταξὺ τῶν λοιπῶν Χριστιανικῶν Ἐκκλησιῶν ὑφισταμένας δογματικὰς διαφορὰς καὶ νὰ καταστήσωμεν ἀντιληπτὴν τὴν ὑπεροχὴν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ὑπὲρ τὰς λοιπὰς τοιαύτας.

Πηγαὶ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας.

Τὰς γνώσεις της διὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ἀντλεῖ ἡ Κατήχησις ἀπὸ τὴν **Ἁγίαν Γραφήν** καὶ τὴν **Ἱερὰν Παράδοσιν**, αἵτινες διὰ τοῦτο καλοῦνται **πηγαὶ** τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Αὗται δὲ μὲ ἓν ὄνομα ὀνομάζονται **Ἀποκάλυψις**, διότι μέσα εἰς αὐτὰς καὶ δι' αὐτῶν ἀποκαλύπτει ὁ Θεὸς εἰς τοὺς ἀνθρώπους τὴν Θρησκείαν αὐτοῦ.

Ἡ Ἁγία Γραφή διαιρεῖται εἰς τὴν Παλαιὰν Διαθήκην καὶ εἰς τὴν Καινὴν Διαθήκην. Ἐκάτερον δὲ τῶν βιβλίων τούτων περιλαμβάνει περισσότερα βιβλία, ἢ Παλαιὰ 49 καὶ ἡ Καινὴ 27, ὅπως ἐμάθομεν εἰς τὴν Τετάρτην τάξιν ἐρμηνεύοντες τὴν Ἁγίαν Γραφήν.

Πάντα τὰ βιβλία ταῦτα ἐγράφησαν κατ' ἔμπνευσιν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς λέγει ὁ Ἀπόστολος Πέτρος (ἐν Β' Πέτρον Α'. 21), διὸ λέγονται **θεόπνευστα**. Περιέχουν δὲ τὴν γνῶσιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀλήθειαν τῆς διὰ τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ σωτηρίας τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ τῆς ἁμαρτίας καθόλου. Καὶ εἰς μὲν τὴν Παλαιὰν Διαθήκην ὑπάρχει ἡ προετοιμασία τῶν ἀνθρώπων νὰ δεχθοῦν τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίαν, εἰς δὲ τὴν Καινὴν Διαθήκην ἐκτίθεται αὐτὴ αὐτὴ ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία, τὴν ὁποίαν ἐνεπιστεύθη ὁ Κύριος εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν **Ἐκκλησίαν**.

Ἡ δὲ Ἱερὰ Παράδοσις συμπληροῖ τὴν περὶ τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς, καὶ τοῦτο διότι οἱ Εὐαγγελισταὶ καὶ Ἀπόστολοι δὲν κατέγραψαν ὅλην τὴν διδασκαλίαν τοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ συγγράμματά των, ἀλλὰ πολλὰ

ἔδίδαξαν καὶ προφορικῶς. Διὰ τοῦτο οἱ αὐτοὶ συχνὰ-πυκνὰ μᾶς προτρέπουν νὰ φυλάττωμεν τὰς παραδόσεις (ἴδε Ἰωάν. Κ', 30. Α' Κορινθ. ΙΑ', 2-Β' Θεσσ. Β', 15 κλπ.). Ἡ Ἱερὰ Παράδοσις εὐρίσκεται σήμερον καταγεγραμμένη εἰς τὰ συγγράμματα τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας καὶ εἰς τὰς ἀποφάσεις τῶν Οἰκουμενικῶν καὶ Τοπικῶν Συνόδων αὐτῆς.

Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἀνάγνωσις τῶν πηγῶν τούτων τῆς Θρησκείας μας καὶ χρόνον ἀπαιτεῖ καὶ γνώσεις εἰδικὰς καὶ μόρφωσιν ὄχι τὴν τυχοῦσαν, διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ἀπὸ τῶν πρώτων αἰώνων ἐφρόντισε νὰ συντάξῃ ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως συντόμους *ἐκθέσεις*, μέσα εἰς τὰς ὁποίας διδάσκει τί πρέπει νὰ πιστεύῃ ὁ Χριστιανός. Αἱ ἐκθέσεις αὗται ὀνομάζονται *Σύμβολα Πίστεως*, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἐπικρατήσαν παρ' ἡμῖν εἶναι τὸ τῆς Νικαίας, τὸ κοινῶς *Πιστεύω* λεγόμενον. Τὸ Σύμβολον τοῦτο περιέχει ἅπασαν τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἐν συντόμῳ, ὅπως περιλαμβάνει ταύτην ἐν ἐκτάσει ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις, ἦτοι αἱ πηγαὶ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, ἡ Ἀποκάλυψις.

Σκοπὸς καὶ διαίρεσις

τῆς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως.

Ἡ Ὁρθόδοξος Χριστιανικὴ Κατήχησις ὡς σύστημα ἢ ὡς βιβλίον ἔχει σκοπὸν νὰ συστηματοποιήσῃ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ὅπως τὴν εὕρομεν διατυπωμένην εἰς τὴν Ἑρμηνείαν τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν αὐτῶν καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν. Οὕτω προτίθεται νὰ μᾶς διδάξῃ συντόμως καὶ εὐκρινῶς α') τὸ τί πρέπει νὰ πιστεύωμεν καὶ β') τὸ τί πράττοντες θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπιτύχωμεν τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν.

Ἀνάλογος πρὸς τὸν σκοπὸν εἶναι καὶ ἡ διαίρεσις τῆς Κατηχήσεως ὡς βιβλίου θεωρουμένης. Κέντρὸν καὶ ἐνταῦθα εἶναι ἡ *ἐν Χριστῷ σωτηρία*. Διὰ τοῦτο καὶ διαιρεῖται εἰς τρία μεγάλα μέρη.

Α'.—Τὰς προϋποθέσεις τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.

Β'.—Τὴν ἐν Χριστῷ σωτηρίαν αὐτήν, καὶ

Γ'.—Τὴν τελείωσιν τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.

ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΑΙ ΠΡΟ ΥΠΟΘΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

Ἕπαρξις καὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ.

Δύο εἶναι αἱ κύριαι προϋποθέσεις τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, γύρω ἀπὸ τὰς ὁποίας περιστρέφεται ἡ διδασκαλία αὐτῆς ὡς φιλοσοφικὸν σύστημα θεωρουμένη, ἢ ἐν τῷ κόσμῳ ὑπαρξις Θεοῦ προσωπικοῦ, καὶ ἡ ὑπαρξις ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ψυχῆς ἀθάνατου.

Ἐκ τούτων ἡ ὑπαρξις τοῦ Θεοῦ λαμβάνεται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν ὡς τι δεδομένον. Κατὰ τὴν πίστιν δὲ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὁ Θεὸς εἶναι ἀκατάληπτος, διότι ἡ οὐσία αὐτοῦ δὲν ὑποπίπτει εἰς τὰς αἰσθήσεις τοῦ ἀνθρώπου, μήτε δύναται ὁ ἀνθρώπος νὰ μορφώσῃ πλήρη ἔννοιαν αὐτοῦ καὶ ἐπιστημονικῶς νὰ ὀρίσῃ τί εἶναι κατὰ τὴν οὐσίαν ὁ Θεὸς καὶ νὰ ἀποδείξῃ αὐτόν, ὅπως ἀποδεικνύει π. χ. τὴν α ἢ β ἀλγεβρικὴν ἐξίσωσιν κ.ο.κ. Τοῦτο μαρτυρεῖ ἡ Ἀποκάλυψις, τοῦτέστιν αἱ πηγαὶ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Καὶ ἡ μὲν Ἁγία Γραφή διὰ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς *φῶς οἰκεῖ ἀπρόσιτον*, ὃν εἶδεν οὐδεὶς ἀνθρώπων, οὐδὲ δύναται ἰδεῖν (Α' Τιμ. ΣΤ' 16), ἢ δὲ Ἱερά Παράδοσις ὅτι *τὸ θεῖον εἶναι ἄπειρον καὶ ἀκατάληπτον* (Λαμασκηνός).

Ὅθεν τὸν Θεὸν δὲν δυνάμεθα νὰ ἀποδείξωμεν. Δὲν δυνάμεθα ὁμῶς διὰ τοῦτο καὶ νὰ μὴ δεχθῶμεν τὴν ὑπαρξίν αὐτοῦ, ἥτοι νὰ μὴ πιστεύωμεν αὐτόν, διότι πλεῖστα ὅσα καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Ἐπιστήμην ἀναγκάζεται ὁ ἀνθρώπος, καίτοι δὲν ἐννοεῖ ἢ δὲν τὰ γνωρίζει, νὰ τὰ δεχθῇ ὡς ὑπάρχοντα ἢ ὡς ἀξιώματα, π.χ. τὸ ἄπειρον τοῦ κόσμου, τὸν ἠλεκτρισμὸν, τὴν ψυχὴν κ.τ.τ. Ἐπομένως ὁ Θεὸς εἶναι ἀντικείμενον πίστεως καὶ ὄχι γνώσεως.

Πιστεύομεν δηλαδή αὐτόν, ἂν καὶ δὲν γνωρίζωμεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ. Τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ δυνάμεθα νὰ ἀντιληφθῶμεν μόνον καὶ νὰ συμπεράνωμεν ἀπὸ τὴν παρατήρησιν τῆς Φύσεως, ἀπὸ τὸ ἠθικὸν καὶ θρησκευτικὸν συναίσθημα τὸ ἐνυπάρχον εἰς τὸν ἄνθρωπον ἐμφύτως, ὡς καὶ ἀπὸ τὸ ἐν αὐτῷ συναίσθημα τοῦ καλοῦ καὶ ἀπὸ τὴν μελέτην τῆς Ἱστορίας. Πλὴν τὰ συμπεράσματα ταῦτα δὲν δύνανται φυσικὰ νὰ ὀνομασθοῦν **ἀποδείξεις** περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ παρὰ μόνον **ἐνδείξεις**, διότι ὅπως λέγει καὶ ἡ Ἁγία Γραφή, «βλέπομεν ἄρι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι» (Α' Κορινθ. ΙΓ', 12).

Ἐκ τῆς θρησκευτικῆς ὁμως ἀπόψεως ἡ γνώσις περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ εἶναι ἐπαρκὴς καὶ ἐνέχει μεγίστην ἀξίαν. Διότι ὁ πιστεύων ἀντλεῖ τὴν βεβαίωσιν ταύτην ἀπὸ αὐτὸν τὸν Χριστόν, ὅστις ἐφανερώσεν εἰς αὐτὸν ὅσα εἶναι ἀρκετὰ διὰ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ. Τὰς γνώσεις ταύτας συνώψισεν ἡ Ἐκκλησία εἰς τὸ α' ἄρθρον τοῦ Συμβολοῦ τῆς Πίστεως, ὅπερ ἔχει ὡς ἑξῆς: «Πιστεύω εἰς ἓνα Θεόν, πατέρα, παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀορατῶν». Περὶ τῆς ὑπάρξεως τοῦ Θεοῦ βεβαίως καὶ ἡ Φιλοσοφία καὶ ἡ Ἐπιστήμη, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων ὁ μέγας Παστέρ ἐλεγεν. «Θὰ ἔλθῃ ἡμέρα κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ γελώσῃ διὰ τὴν βλακείαν τῆς συγχρόνου ὑλιστικῆς φιλοσοφίας, ὅσῳ περισσότερον ἀσχολοῦμαι εἰς τὴν ἔρευναν καὶ σπουδὴν τῆς Φύσεως, τόσῳ περισσότερον ἴσταιμαι μετ' εὐλαβοῦς ἐκπλήξεως ἐνώπιον τῶν ἔργων τοῦ Δημιουργοῦ καὶ προσέχουμαι, καθ' ὃν χρόνον ἐργάζομαι ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ μου».

Ἡ πίστις τέλος εἰς τὴν ὑπαρξιν ἐνὸς Θεοῦ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ἴσταιται ὑπεράνω τῆς διθεΐας τῶν Περσῶν καὶ καὶ τῶν ἄλλων Ἀνατολικῶν ἐθνῶν, καὶ τῆς πολυθεΐας τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, Ρωμαίων καὶ τῶν ἄλλων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος.

Ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ.

Ὀνομάζομεν ἰδιότητα τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν Κατήχησιν τὰ χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα, τὰ ὁποῖα ἔχει οὗτος ἐν σχέσει πρὸς τὸν κόσμον. Ἐκ τῶν αὐτῶν λαμβάνομεν ἔννοιάν τινα τοῦ Θεοῦ. Ὅπως δηλαδή δι' ἓνα ἄνθρωπον, τὸν ὅποιον δὲν γνωρίζομεν, δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἔννοιάν τινα αὐτοῦ ἀπὸ τῆς ἰδιότητος, τὰς ὁποίας ἔχει, οὕτω δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ἰδέαν τινὰ περὶ τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς ἰδιότητος, τὰς ὁποίας ἀποδίδει εἰς αὐτὸν ἡ Ἀπο-

κάλυψις, καίτοι ἡ οὐσία αὐτοῦ μένει ἀκαθόριστος καὶ ἀκατάληπτος. Τοιοῦτοτρόπως λέγεται εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν, ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πανταχοῦ παρὼν, αἰώνιος, παντοδύναμος, παντογνώστης, πάνσοφος, ἅγιος, δίκαιος, ἀγαθὸς κλπ., οὕτω δέ, ἂν καὶ ἀγνοῶμεν τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, ἐξ αὐτῶν δυναμέθα νὰ λάβωμεν ἔννοιαν τινα τοῦ Θεοῦ.

Αἱ ἰδιότητες ὀνομάζονται καὶ **προσόντα** τοῦ Θεοῦ καὶ διαροῦνται εἰς φυσικά, λογικά καὶ ἠθικά.

Α' — Φυσικά προσόντα τοῦ Θεοῦ εἶναι :

α') Ἡ πανταχοῦ παρουσία αὐτοῦ. Περὶ τούτου ὁμιλεῖ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὸν μετὰ τῆς Σαμαρείτιδος διάλογον, ὁ δὲ προφητάναξ Δαβὶδ λέγει : «Ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν σὺ εἶ· ἐὰν καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρε· ἐὰν ἀναλάβω τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὄρθρον, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ σου ὀδηγήσει με καὶ καθέξει με ἢ δεξιὰ σου» (Ἰωάν. Δ'. 24 καὶ Ψαλμ. ΡΑΗ'. 8—10). Ὁ Θεὸς ὅθεν ὡς πνεῦμα εἶναι πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληροῖ.

β') Ἡ αἰωνιότης. Κατὰ ταύτην ὁ Θεὸς εἶναι αἰώνιος, ὑπερκείμενος τῶν ὁρίων τοῦ χρόνου καὶ μὴ ὑποκείμενος εἰς τὸν χρόνον. Ἦτοι ὁ Θεὸς δὲν ἔχει οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος. Πρὸ τοῦ τὰ ὄρη γενηθῆναι, καὶ πλασθῆναι τὴν γῆν καὶ τὴν οἰκουμένην καὶ ἀπὸ τοῦ αἰῶνος ἕως τοῦ αἰῶνος σὺ εἶ· ὅτι χίλια ἔτη ἐν ὀφθαλμοῖς σου ὡς ἡ ἡμέρα ἡ χθὲς, λέγει ἡ Ἁγία Γραφή (Ψαλμ. ΠΘ', 4). Ὡς μὴ ὑποκείμενος δὲ ὁ Θεὸς εἰς τὸν χρόνον εἶναι ἀναλλοίωτος, τοῦτέστιν ἀμετάβλητος, αἰεὶ ὁ αὐτὸς ὢν καὶ ὁ ὡσαύτως ἔχων κατὰ τὸν Πλάτωνα. «Ἐγὼ εἰμὶ ὁ ὢν», λέγει πρὸς τὸν Μωϋσῆν ὁ Θεός, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ Ἑβραϊκὸν ὄνομα τοῦ Θεοῦ **Γιαχβέ**, ἢ **Γιεχωβά**· (Ἐξόδ. Γ', 14).

γ') Ἡ παντοδυναμία. Ὁ Θεὸς εἶναι παντοδύναμος, ἦτοι δύναται τὰ πάντα καὶ οὐδὲν εἶναι ἀδύνατον παρ' αὐτῷ. Διὰ τοῦτο ἡ Γραφή καὶ ἡ Παράδοσις ὀνομάζουσι τὸν Θεὸν **παντοκράτορα**. Φανερόνεται δὲ ἡ παντοδυναμία τοῦ Θεοῦ εἰς τὴν δημιουργίαν καὶ τὴν συντήρησιν καὶ κυβέρνησιν τοῦ Κόσμου.

Β' — Λογικά προσόντα τοῦ Θεοῦ εἶναι :

α') Ἡ παγγνωσία. Ὁ Θεὸς δηλαδὴ γινώσκει τὰ πάντα καὶ τὰ παρελθόντα καὶ τὰ μέλλοντα, γινώσκει δὲ αὐτὰ τελείως,

συγχρόνως και ἀμέσως, χωρὶς ἐννοεῖται ἡ παγγνωσία αὐτῆ τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι καὶ ἡ αἰτία τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου, ἡ περιορίζουσα τὴν ἐλευθερίαν αὐτοῦ, ὅπως θὰ διδαχθῶμεν εἰς τὴν Χριστιανικὴν Ἡθικὴν.

β'.) Ἡ πανσοφία. Ὁ Θεὸς εἶναι συγχρόνως καὶ πάνσοφος· διὸ λέγεται ὅτι ὁ Θεὸς «τὰ πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν». (Ψαλμ. ΡΓ', 24). Καὶ

Γ'. — Ἡθικὰ προσόντα τοῦ Θεοῦ εἶναι :

α'.) Ἡ ἀγιότης. Ὁ Θεὸς εἶναι ἅγιος, δηλαδὴ ἀναμάρτητος καὶ μακρὰν πάσης ἁμαρτίας.

β'.) Ἡ δικαιοσύνη. Ὁ Θεὸς συγχρόνως εἶναι καὶ δίκαιος. Ὡς τοιοῦτος δὲ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς ἀμείβει, τιμωρεῖ δὲ τοὺς κακοὺς. Καὶ

γ'.) Ἡ ἀγαθότης αὐτοῦ. Ἦτοι ὁ Θεὸς εἶναι πλήρης ἀγάπης, δικαιοσύνης καὶ ἀγιότητος, εἶναι ἀγαθός. Ὡς τοιοῦτος δὲ μεταδίδει εἰς τὸν κόσμον καὶ μάλιστα εἰς τοὺς ἀνθρώπους ἐκ τῶν ἰδίων ἀγαθῶν, διὸ λέγεται **φιλόανθρωπος**, εὐσπλαγχνος, μακροθύμος κλπ. «Ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστὶ», λέγει ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης. (Ἐπιστολαί).

Σημείωσις. Τὸ ἀπόλυτον τοῦ Θεοῦ.

Πάσας τὰς ιδιότητες ταύτας ἔχει ὁ Θεὸς τελείας καθόλου, διὸ λέγεται **τέλειος**. Τὸ τέλειον δὲ τοῦ Θεοῦ μαζὶ μὲ τὸ ἀναλλοίωτον αὐτοῦ ἐκφράζονται διὰ τῆς φράσεως τὸ **ἀπόλυτον αὐτοῦ**. Ἦτοι ὁ Θεὸς εἶναι ἀπόλυτος· μῆτε δηλαδὴ παθαίνει ἀλλοίωσιν ἢ μεταβολὴν τινα, μῆτε καὶ ἔχει τι τὸ ἀτελές. Εἶναι ὅθεν τέλειον πνεῦμα. Ἐὰν δὲ λέγεται ὅτι ἔχει ὁ Θεὸς χεῖρας, πόδας, μέλη κλπ. τοῦτο λέγεται κατ' ἐκφρασιν ἀνθρωποπαθῆ. Ἐὰν δὲ πάλιν λέγεται ὅτι ὁ Θεὸς ὀργίζεται, μετανοεῖ κτ., τοῦτο ὁμοίως λέγεται ἀναλόγως τῶν ψυχικῶν διαθέσεων τοῦ ἀνθρώπου ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, πρῶτοντος τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν.

Ἡ Ἁγία Τριάς.

Ἀπὸ τὴν Ἑρμηνείαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς ἐδιδάχθημεν, ὅτι ὁ Θεὸς κατὰ τὴν δημιουργίαν τοῦ ἀνθρώπου λέγει «**ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἡμετέραν** καὶ καθ' ὁμοίωσιν», κατὰ δὲ τὴν Πυργοποιίαν ὁ Θεὸς καὶ πάλιν λέγει «**δεῦτε καὶ καταβάν-**

τες συγγέωμεν αὐτῶν τὴν γλῶσσαν» (Γενέσ. Α', 26 καὶ Γ' 22 καὶ ΙΑ' 26. Ἴδε καὶ τὸν τρισάγιον τοῦ Ἡσαίου ὕμνον ἐν ΣΤ' 33). Ἐπειτα αὐτὸς ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς συνιστᾷ εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ βαλιίζουν τοὺς χριστιανοὺς «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος», κατὰ τὴν βάπτισιν δέ (καὶ μεταμόρφωσιν) αὐτοῦ φανεροῦνται καὶ τὰ τρία ταῦτα πρόσωπα τῆς Ἁγίας Τριάδος, ἧτοι «ἡ τῆς Τριάδος προσκύνησις» κατὰ τὸ γνωστὸν τροπάριον. Ὅθεν ὁ εἰς τὴν οὐσίαν Θεὸς διακρίνεται εἰς τρία πρόσωπα. Ἐπὶ τῇ βάσει δὲ τῶν μαρτυριῶν τούτων τῆς Γραφῆς καὶ τῆς Παραδόσεως ἡ Ἐκκλησία ἀνέπτυξε τὴν διδασκαλίαν αὐτῆς περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος, καὶ τὰ πορίσματα αὐτῆς κατέγραψεν εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως. Ἐκεῖ διδάσκειται ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν Πατέρα, εἰς τὸν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ εἰς τὸ Ἅγιον Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευόμενον. Ἦτοι ὁ εἰς τὴν οὐσίαν Θεὸς διακρίνεται εἰς τρία πρόσωπα, τὸν Πατέρα, τὸν Υἱὸν καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα. Τὰ τρία δὲ ταῦτα πρόσωπα ἢ ὑποστάσεις ἀποτελοῦν ὄχι τρεῖς Θεοὺς, ἀλλὰ ἓνα τρισυπόστατον Θεόν, Τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἀχώριστον. Ταῦτα συνάπτονται μεταξὺ τῶν καὶ ἐνυπάρχουν ἀσυγχύτως· ὁ Πατὴρ π. χ. ἐν τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι, ὁ Υἱὸς ἐν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Πνεύματι, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐν τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ. Διακρίνονται δὲ ἀπ' ἀλλήλων κατὰ τὸ ὅτι ὁ Πατὴρ εἶναι ἀγέννητος, ὁ Υἱὸς γεννᾶται ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκπορεύεται παρὰ τοῦ Πατρὸς καὶ πέμπεται εἰς τὸν Κόσμον ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, χωρὶς τὰ ἰδιώματα ταῦτα νὰ φανερώουν ὑποταγὴν ἢ μειονότητα τοῦ ἐνὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα πρόσωπα.

Ἡ διδασκαλία αὕτη διδασκομένη ὑπὸ τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ἐξ ἀποκαλύψεως εἶναι ἀκατάληπτος καὶ εἰς τὸν ἀνθρώπινον νοῦν ἀχώρητος. Διὰ τοῦτο λέγεται, ὅτι ἡ περὶ τῆς Ἁγίας Τριάδος διδασκαλία αὕτη εἶναι μυστήριον. Τοῦτο μόνον μᾶς εἶναι γνωστόν, ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι ὁ ἐξ οὗ τὰ πάντα γίνονται καὶ προέρχονται, ὁ Υἱὸς ὁ δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο καὶ γίνονται, τὸ δὲ Ἅγιον Πνεῦμα τὸ ἐκτελοῦν καὶ πληροῦν—συμπληροῦν—τὰ πάντα. Τὴν ἔννοιαν ταύτην ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ἐκφράζει διὰ τῆς φράσεως, «ὁ Πατὴρ δι' Υἱοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ποιᾷ τὰ πάντα».

Τὴν θεότητα τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δὲν ἐδέχετο ὡς γνω-
Χ. Ἐπιστολίδου. Κατήχησις καὶ Λειτουργική 2

στὸν ὁ αἰρετικὸς Μακεδόνιος. Ἀπὸ δὲ τὰς Χριστιανικὰς Ἐκκλησίας ἡ Δυτικὴ ἢ Καθολικὴ δέχεται, ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ **ἐκ τοῦ Υἱοῦ**, διδισκαλίαν τὴν ὁποίαν ἐπόλεμψεν ἡ Ὁρθόδοξος Ἐκκλησία ὡς κακόδοξον, διδάσκουσα ὅτι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς, πέμπεται δὲ εἰς τὸν Κόσμον ὑπὸ τοῦ Υἱοῦ, ὅπως διδάσκει τὸ χωρίον Ἰωάννου ΙΕ', 16. «Ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ Παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμπω ὑμῖν παρὰ τοῦ Πατρὸς, τὸ Πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται...». Τὴν θεότητα τέλος τοῦ Υἱοῦ ἀπέρριπτεν ὁ αἰρετικὸς Ἄρειος, προσπαθῶν οὕτω κατὰ τὴν γνώμην του νὰ σώσῃ τὴν μονοθεϊαν ἐν τῷ Χριστιανισμῷ.

Ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργὸς τοῦ Κόσμου.

Τὸ Σύμπαν, ὄρατὸν καὶ ἀόρατον, τὸ ὁποῖον μᾶς περιβάλλει, ὀνομάζεται **Κόσμος** ἀπὸ τὴν ἐν αὐτῷ τάξιν καὶ ἁρμονίαν. Τοῦ Κόσμου τούτου δημιουργὸς κατὰ τὴν Χριστιανικὴν Ἐρησκείαν εἶναι ὁ παντοδύναμος καὶ πάνσοφος καὶ πανάγαθος Θεός. Ἦτοι ὁ κόσμος ἔχει ἀρχὴν, καθ' ἣν ἐδημιουργήθη, καὶ δημιουργόν, ὅστις ἐδημιούργησεν αὐτόν, εἶναι δηλαδὴ προῖον τῆς δυνάμεως, τῆς σοφίας καὶ τῆς θελήσεως τοῦ Θεοῦ, καὶ ὄχι τῆς τύχης, ὅπως ἀξιοῖ ὁ **Υλισμὸς**. Ὑπῆρχεν ὄθεν ἐλοχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ κόσμος δὲν ὑπῆρχεν. Ὁ Θεὸς ὅμως, ὁ ὁποῖος εἶναι αἰώνιος καὶ παντοδύναμος ἐδημιούργησε τοῦτον **ἐν χρόνῳ**, διὰ νὰ δύνανται νὰ ζήσουν εἰς αὐτὸν ὄντα εὐτυχῆ, ἦτοι ἐδημιούργησε τοῦτον **ἐξ ἀνάγκης**.

Ὁ ἄνθρωπος διὰ νὰ δημιουργήσῃ τι ἔχει ἀνάγκην ὕλης καὶ σωματικῶν ἢ μηχανικῶν δυνάμεων. Ὁ Θεὸς ὅμως ἐδημιούργησε τὸν Κόσμον **ἐκ τοῦ μηδενὸς** καὶ διὰ μόνου τοῦ **λόγου** καὶ τῆς **θελήσεως** αὐτοῦ. «Ἐξ οὐκ ὄντων ἐποίησεν ὁ Θεὸς τὰ πάντα», λέγει ἡ Ἁγία Γραφή. (Β' Μακκαβ Ζ', 28. Ὅτι δὲ ὁ Κόσμος δὲν εἶναι **αἰώνιος**, ἀλλὰ ἐδημιουργήθη **ἐν χρόνῳ** ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ποικιλοτρόπως πολλαχοῦ διδάσκει ἡ Χριστιανικὴ Ἐρησκεία καὶ μάλιστα τὸ Ἰωάν. ΙΖ', 5. Ἐκ δὲ τῆς ἐννοίας ὅτι δημιουργὸς τοῦ Κόσμου εἶναι ὁ Θεὸς ἐξάγεται τὸ συμπέρασμα, ὅτι αἰτία τῆς δημιουργίας αὐτοῦ εἶναι ὁ Θεός, καὶ ὄχι ἡ τύχη, ἢ τι ἄλλο, ἀκόμη δὲ καὶ ὅτι ὁ Κόσμος **ἔχει σκοπὸν**. εἰς τὸν ὁποῖον κατατείνει οὗτος. Ἐδημιούργησε δὲ

ὁ Θεὸς τὸν Κόσμον κινούμενος ἐξ ἀγάπης πρὸς αὐτόν, ἦτοι ὁ Κόσμος ἐδημιουργήθη ἵνα μετέχη τῆς θείας μακαριότητος. καὶ ἵνα ἐξυμνῇ τὸ θεῖον μεγαλεῖον. «Πάντα τὰ ἔργα πρὸς ἴδιον ἔπαινον ἐποίησεν ὁ Κύριος» (Παράλ. ΓΣΤ'. 5) καὶ «ἐξ αὐτοῦ καὶ δι' αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτόν τὰ πάντα» (Ρωμ. ΙΑ', 36). λέγει ἡ Γραφή.

Τὴν δημιουργίαν τοῦ Κόσμου διηγῆται κατὰ παραδόσιν τὸ Α' καὶ Β' κεφάλαιον τῆς Γενέσεως τῆς Π. Δ., παρατηροῦμεν δὲ ἐκεῖ, ὅτι ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε τὸν Κόσμον διὰ τοῦ λόγου καὶ ἐκ τοῦ μηδενὸς εἰς διάστημα ἐξ ἡμερῶν, ἦτοι βαθμιαίως, ἀπὸ τὰ ἀτελέστερα πρὸς τὰ τελειότερα ὄντα μέχρι τοῦ ἀνθρώπου, ὅστις εἶναι τὸ τελειότατον τῶν ὕλικῶν κτισμάτων τοῦ Θεοῦ, ἡ κορωνὴ τῆς κτίσεως. Περὶ τοῦ αὐτοῦ ἢ πνευματικοῦ κόσμου γίνεται λόγος ἄλλου.

Ἡ διήγησις δ' αὕτη τῆς Ἁγίας Γραφῆς περὶ τῆς δημιουργίας τοῦ Κόσμου ἀπετέλεσεν, ὡς γνωστόν, τὴν αἰτίαν ζωηρῶν ἄλλοτε συζητήσεων μεταξὺ Θρησκείας καὶ Ἐπιστήμης, — θεωρία τῆς ἐξελίξεως τῶν ὄντων — Πολλοὶ δὲ τότε ἐδίδαξαν, ὅτι αἱ ἐξ ἡμέραι τῆς Γραφῆς ἰσοδυναμοῦν πρὸς μεγάλα τμήματα χρόνου, καθ' ἃ συνετελέσθη ἡ διαμόρφωσις τοῦ Κόσμου, κατὰ τὴν γνωστὴν θεωρίαν τοῦ Λαμπλᾶς περὶ τῆς Δημιουργίας.

Εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἡ Χριστιανικὴ Κατήχησις διδάσκει, ὅτι πρέπει νὰ ἔχωμεν ὑπ' ὄψιν, ὅτι ἡ Ἁγία Γραφή καὶ μάλιστα ἡ Παλαιὰ Διαθήκη δὲν εἶναι βιβλίον φυσιογνωστικόν, σκοπὸν ἔχον νὰ διδάξῃ τὴν Γεωλογίαν ἢ τὴν Ἀστρονομίαν κτλ., ἀλλὰ εἶναι βιβλίον θρησκευτικόν, καὶ ὡς τοιοῦτον σκοπὸν ἔχει τὴν πίστιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἠθικοποίησιν τοῦ ἀνθρώπου. Δηγουμένη δὲ τὴν Δημιουργίαν ἀφ' ἐνὸς μὲν θέλει νὰ διδάξῃ, ὅτι αἰτία αὐτῆς εἶναι ὁ Θεός, ἀφ' ἑτέρου δ' ὅτι τὰ κύρια γνωρίσματα αὐτῆς εἶναι ἢ ἐκ τοῦ μηδενός, διὰ μόνου τοῦ λόγου καὶ βαθμιαία τοιαύτη. Τὰ λοιπὰ εἶναι ἀντικείμενον τῆς Ἐπιστήμης, τὰ πορίσματα τῆς ὁποίας δέχεται καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία, ὅχι ὅμως καὶ τὰς ἀπλᾶς ὑποθέσεις καὶ δὴ τὰς ὕλιστικὰς τοιαύτας.

Ὁ Θεὸς προνοεῖ περὶ τοῦ Κόσμου.

Ὁ Θεὸς δημιουργήσας τὸν Κόσμον δὲν ἄφησεν αὐτόν εἰς τὴν τύχην του, ἀλλὰ φροντίζει διὰ τὴν συντήρησιν, ἀνάπτυξιν

καὶ κυβέρνησιν αὐτοῦ. Ἡ φροντίς αὕτη τοῦ Θεοῦ λέγεται **Θεία Πρόνοια**.

Περὶ τῆς Θείας Προνοίας ἡ Ἀποκάλυψις μᾶς διδάσκει τὰ ἑξῆς. Ἡ μὲν Γραφή τὸ «μὴ εἴπης, ἀποκρυβήσομαι καὶ ἔξ ὕψους τίς μου μνησθήσεται», ἡ Παλαιά, καὶ τὸ «ὑμῶν δὲ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς πᾶσαι ἠριθμημέναι εἰσίν», ἡ Καινὴ (Σειράχ ΙΕ' καὶ Ματθ. Ι') : ἡ δὲ Παράδοσις τὸ τοῦ Μ. Βασιλείου «οὐδὲν ἀπρονόητον οὐδὲ ἡμελημένον παρὰ Θεῶ· πάντα σκοπεύει ὁ ἀκοίμητος ὀφθαλμός, πᾶσι πάρεστιν». Αὐτὸς δὲ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ Ὁρους Ὁμιλίαν του καταδεικνύων τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἀνθρώπων ὑπὲρ τὰ πτηνὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τὸν χόρτον τοῦ ἀγροῦ, περὶ ὧν προνοεῖ ὁ Θεὸς καὶ τρέφει καὶ ἐνδύει αὐτά, διδάσκει ὅτι ἡ πρόνοια τοῦ Θεοῦ αὕτη ἐξικνεῖται μέχρι τῶν μικροτάτων ἐκ τῶν δημιουργημάτων, πολλῶ μᾶλλον καὶ μέχρι τοῦ ἀνθρώπου. (Ματθ. ΣΤ', 23—30).

Ἡ Θεία Πρόνοια περιλαμβάνει δύο τινά, ἀφ' ἑνὸς μὲν τὴν *συντήρησιν* τοῦ Κόσμου, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν *κυβέρνησιν* αὐτοῦ. Καὶ διὰ μὲν τῆς συντηρήσεως συγκρατεῖ ὁ Θεὸς τὸν Κόσμον εἰς τὸ εἶναι, διὰ δὲ τῆς κυβερνήσεως κατευθύνει αὐτὸν πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ τελικοῦ σκοποῦ του. Ἐνεκα μάλιστα τούτου, καίτοι ὁ Κόσμος ἔχει ἀρχήν, δὲν ἔχει ὅμως καὶ τέλος, ὅπως διδάσκει ἡ Θρησκεία μας.

Ὁ Θεὸς συντηρεῖ τὸν Κόσμον καὶ κυβερνεῖ αὐτὸν ὄχι αὐθαιρέτως πως, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀναλλοιώτων φυσικῶν καὶ ἠθικῶν ἢ πνευματικῶν νόμων, οὕτως ὥστε κάθε πράξις ἢ φυσικὸν φαινόμενον νὰ εἶναι ἀποτέλεσμα τοῦτο μὲν τοῦ Θεοῦ, τοῦτο δὲ αὐτῶν τῶν ὄντων. Παρέκκλισις ἀπὸ τούτων φυσικῶν καὶ πνευματικῶν νόμων εἶναι τὸ *θαῦμα*, παρὰ τοῦ Θεοῦ ἀμέσως τελούμενον.

Ὁ Θεὸς τέλος προνοεῖ ἰδιαίτερος διὰ τὸν ἀνθρώπον. Τὴν πρόνοιαν δὲ τοῦ Θεοῦ ἐξαγγέλλει αὕτη αὕτη ἡ Δημιουργία, διὸ ὁ ψαλμοδὸς λέγει· «οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται *δόξαν Θεοῦ*, ποίησιν δὲ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλλει τὸ στερέωμα». (Ψαλμ. ΙΗ', 2. Ἴδε καὶ Φλαμμαριῶν, ὁ Θεὸς ἐν τῇ Φύσει, καὶ Καλλινίκου, ὁ Θεὸς ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ).

•Ο πνευματικός και υλικός Κόσμος.

Κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, τὸ συνοψίζον τὴν ὅλην διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ὁ Θεὸς εἶναι ποιητὴς τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, **ὄρατων τε πάντων καὶ ἀοράτων.** Ἦτοι πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ δημιουργηθέντα κτίσματα ἀνάγονται εἰς δύο τάξεις, τὰ οὐράνια, λεγόμενα καὶ ἀόρατα, καὶ τὰ ἐπίγεια, λεγόμενα καὶ ὄρατά. Ταῦτα διαιρούμενα καὶ εἰς ἀνόργανα καὶ ἐνόργανα, ἔμψυχα καὶ ἄψυχα, ἀποτελοῦν τὸ σύνολον, τὸ ὁποῖον πολὺ ὀρθῶς ὠνομάσθη **Κόσμος.** Οὕτω ἔχομεν δύο κόσμους, τὸν πνευματικὸν καὶ τὸν υλικόν. Ἄλλα δηλαδὴ κτίσματα τοῦ Θεοῦ συνίστανται ἀπὸ πνεῦμα μόνον, ὅπως οἱ ἄγγελοι καὶ οἱ δαίμονες, καὶ ἄλλα ἀπὸ ὕλην μόνον, ὅπως οἱ ἀστέρες, ἡ γῆ, τὰ ζῶα κ.λ.π. Μεταξὺ τῶν δύο τούτων κόσμων μέσος εὐρίσκεται ὁ **ἄνθρωπος,** συνιστούμενος ἀπὸ πνεῦμα ἅμα καὶ ὕλην, ἦτοι σῶμα καὶ ψυχὴν. Ἐπειδὴ δὲ ὁ ἄνθρωπος οὕτω συνδυάζει ἐν μικρῷ τὴν δημιουργίαν ὀλόκληρον, καὶ τοὺς δύο κόσμους, δηλαδὴ, ὠνομάσθη ὑπὸ τῶν Πατέρων **μικροκόσμος.** Περὶ τούτων θὰ μάθωμεν ἐν τοῖς ἑξῆς.

Οἱ ἄγγελοι.

Καὶ τούτων δημιουργὸς εἶναι ὁ Θεός, ὅπως διδάσκει ἡ Γραφή εἰς τὸ Κολοσσ. Α', 18. Ἐδημιούργησε δὲ τούτους ὁ Θεὸς πρὸ τοῦ υλικοῦ κόσμου, ὅπως διδάσκει τὸ χωρίον Ἰωβ ΛΗ' 7. «ὅτε ἐγενήθη ἀστρα, ἤνεσάν με ἐν φωνῇ μεγάλη πάντες ἄγγελοί μου». Οἱ ἄγγελοι εἶναι καθαρὰ πνεύματα, τὰ ὁποῖα ἔργον ἔχουν τὴν διακονίαν τοῦ Θεοῦ, ἦτοι νὰ ἀναγγέλλουν τὸ θέλημα αὐτοῦ, ἐντεῦθεν δὲ καὶ τὸ ὄνομά των, ὡς καὶ τὴν δοξολογίαν αὐτοῦ. Ἔργον αὐτῶν εἶναι καὶ ἡ προστασία τῶν εὐσεβῶν, τῶν ἔθνῶν, κλπ. Ὁ ἀριθμὸς των εἶναι μέγιστος, διαιροῦνται δὲ κατὰ τὸν Ἀρσεοπαγίτην Διονύσιον εἰς τρεῖς ἱεραρχίας, ἐκάστη τῶν ὁποίων περιλαμβάνει ἀνά τρεῖς χορούς, (Ἴδε καὶ Κολοσσ. Α', 16 Ἐφεσ. Α'. 21-Ρωμ. Η' 31 Α' Θεσσαλ. Γ', 15. Ἰουδα 9-Α' Πέτρον Γ', 22).

Σεραφεῖμ, Χερουβείμ, Θρόνοι.
Κυριότητες, Δυνάμεις, Ἐξουσίαι.
Ἀρχαί, Ἀρχάγγελοι, Ἄγγελοι.

Εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν μνημονεύονται ὀνόματα ἀγγέλων Γαβριήλ, Μιχαήλ, Ραφαήλ, Οὐριήλ. (1)

Οἱ δαίμονες.

Οὗτοι εἶναι ἄγγελοι πονηροί, πνεύματα πονηρά, οἱ πρόξενοι τοῦ ἐν τῷ Κόσμῳ κακοῦ. Ἦσαν δὲ καὶ οὗτοι κατ' ἀρχὰς ἀγαθοί, ἐπανεστάτησαν ὁμως κατὰ τοῦ Θεοῦ μὲ τὸν ἀρχηγόν των Σατανάν (διάβολον) ἢ Ἐωσφόρον, καὶ ἀπετέλεσαν τὴν τάξιν τῶν κακῶν καὶ πονηρῶν ἀγγέλων, τῶν δαιμόνων.

Αἰτία τῆς πτώσεως τῶν δαιμόνων εἶναι ἡ ἀλαζονεία αὐτῶν νὰ γίνουν θεοί, ἔργον δὲ αὐτῶν εἶναι ἡ ἀντενέργεια εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ διαβολὴ ἢ συκοφάντησις τοῦ ἀνθρώπου. Ἴδε Λουκᾶ Ι', 18. Τὸ κράτος τοῦ Σατανᾶ (2) μέλλει νὰ καταργηθῆ κατὰ τὴν μέλλουσαν κρίσιν, ὁπότε οἱ δαίμονες θὰ παραδοθῶν εἰς αἰωνίαν τιμωρίαν.

Ὁ ἄνθρωπος.

Τελευταῖος ὅλων ἐδημιουργήθη ὁ ἄνθρωπος, προικισθεὶς μὲ ἰδιαίτερα ἐφόδια παρὰ τοῦ Θεοῦ καὶ μὲ ἴδια ἀγαθά. Τὴν ἰδιαίτερον ταύτην μερίμναν τοῦ Θεοῦ περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐκφράζει ἡ Ἁγία Γραφή διὰ τῶν φράσεων τούτων «λαβὼν χοῦν ἐκ τῆς γῆς καὶ ἐμφυσίσας εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ πνοὴν ζωῆς». (Γεν. Α'—Β'). Ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη ἀπὸ δύο συστατικά, τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν. Καὶ τὸ μὲν σῶμα εἶναι ὕλικόν καὶ φθαρτόν, ἡ δὲ ψυχὴ ἄυλος καὶ ἀθάνατος. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου, ἐπειδὴ εἶναι ἔλλογος ἢ λογικὴ, ὀνομάζεται καὶ πνεῦμα. Ἡ ὑπαρξις δὲ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ψυχῆς λογικῆς καὶ ἀθανάτου εἶναι μία ἀπὸ τὰς δύο βάσεις, ἐφ' ὧν στηρίζεται ὀλόκληρος ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία. Ταύτην παραδέχεται καὶ ἡ σημερινὴ Φιλοσοφία. (Δ. Μωραΐτου. Ἡ Ἀτομικὴ Ψυχολογία. σελ. 10).

Σημ. 1. Αἱ λέξεις εἶναι Ἑβραϊκαί. Σεραφείμ—πῦρ καταναλίσκων, Χερουβείμ—φρουροὶ τῆς θείας μεγαλειότητος, Δυνάμεις ἔβο. Σαβαώθ. Γαβριήλ—δύναμις Θεοῦ· Μιχαήλ=τίς ὡς ὁ Θεός. Ραφαήλ=εὐσπλαγχνος ὁ Θεός (θεραπευτής). Οὐριήλ=φῶς Θεοῦ.

Σημ. 2. Ἡ λέξις Σαταν καὶ Σατανᾶς ἐρμηνεύεται ὁ ἀντικείμενος (εἰς τὸ ἀγαθόν). Τὴν ἔννοιαν δὲ αὐτοῦ ἔχουν πάντες οἱ λαοὶ εἰς τὰς θρησκείας των.

Ἡ Χριστιανικὴ Θρησκεία δέχεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι προ-
ϊὸν τῆς Ἐξέλιξεως, ἀλλ' ὅτι ἐδημιουργήθη δι' ἰδιαίτερας πρά-
ξεως τοῦ Δημιουργοῦ, ὄχι αὐθαιρέτως φυσικά, ἀλλὰ σύμφωνα
μὲ τοὺς φυσικοὺς νόμους. Ἡ ἐξ ἑνὸς ζεύγους ἀνθρώπων κατα-
γωγή ὀλοκλήρου τοῦ ἀνθρωπίνου γένους εἶναι τὸ σπουδαιότα-
τον τῶν δογμάτων τῆς Θρησκείας ταύτης. Ἴδε καὶ Θ. Βλησίδου
Γενικὴν Βιολογίαν καὶ τὴν Ἐξέλιξιν τοῦ Ὄργανικοῦ Κόσμου καὶ
τὴν Καταγωγήν τοῦ ἀνθρώπου.

Ἄρχεγονος κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄνθρωπος ἐδημιουργήθη κατὰ τὴν Γραφὴν «*κατ' εἰκόνα
καὶ καθ' ὁμοίωσιν τοῦ Θεοῦ*». (Γενέσ. Α'—Β') Καὶ τὸ μὲν
κατ' εἰκόνα σημαίνει, ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικὸς καὶ ἐλευ-
θερος, ὅπως ὁ Θεός, τὸ δὲ *καθ' ὁμοίωσιν* ὅτι δύναται οὗτος,
ἂν κάμῃ καλὴν χρῆσιν τοῦ λογικοῦ του καὶ τῆς ἐλευθερίας του,
νὰ γίνῃ ἀγαθὸς καὶ νὰ ὁμοιάσῃ πῶς πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις εἶναι
πανάγαθος. Εἶχε δηλαδὴ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος τὸ λογικὸν καὶ τὴν
ἐλευθέραν θέλησιν καὶ ἠθικῶς ἦτο ἄκακος, μέσος ἰστάμενος με-
ταξὺ ἀρετῆς καὶ κακίας, μέλλων νὰ ἀποκλινήῃ ἐκεῖ, ὅπου τὸ логи-
κὸν καὶ ἡ ἐλευθέρα βούλησίς του ἤθελον τὸν ὀδηγήσει. Ὅπως
ὅμως ἐμάθομεν, ὁ ἄνθρωπος δὲν ἔμεινεν εἰς τὴν ἀρχικὴν αὐτὴν
κατάστασιν, μήτε ἔκαμε χρῆσιν καλὴν τοῦ λογικοῦ καὶ τῆς ἐλευ-
θερίας του, ἀλλ' ὅτι ἐξέπεσεν.

Ἄμαρτία καὶ πτώσις τῶν πρωτοπλάστων.

Ὁ Θεὸς ἔδωκεν εἰς τοὺς πρωτοπλάστους ὡς τόπον κατοι-
κίας ὠραῖον κήπον, *παράδεισον*, ὅπου οὗτοι εὗρισκοντο εἰς
ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ Θεοῦ, καὶ ὅπου ἔζων μὲ μακαριότητα
καὶ εὐτυχίαν. Ἐκεῖ ἔδωκε συγχρόνως τὴν εὐκαιρίαν εἰς αὐτοὺς
νὰ ἐκφράσουν τὴν ἐλευθερίαν των καὶ νὰ κάμουν χρῆσιν τοῦ
λογικοῦ. Ἡθέλησε δηλαδὴ ὁ Θεὸς νὰ γυμνάσῃ τοὺς πρωτο-
πλάστους, οὕτως ὥστε οὗτοι τὴν ἦν ἔλαβον φυσικὴν ἀγαθότητα
νὰ τὴν κάμουν ἠθικὴν τελειότητα, προερχομένην δηλαδὴ ἀπὸ
τὴν ἐλευθέραν χρῆσιν τοῦ λογικοῦ. Καὶ εἶπε πρὸς αὐτοὺς νὰ
μὴ φάγουν ἀπὸ τοὺς καρποὺς τοῦ δένδρου τῆς γνώσεως τοῦ
καλοῦ καὶ τοῦ κακοῦ.

Ὁ Διάβολος ὅμως ἐξαπατᾷ τοὺς πρωτοπλάστους, οἱ ὅποιοι
ὡς γνωστὸν ἔφαγον, καὶ οὕτω παρέβησαν τὴν ἐντολὴν τοῦ

Θεοῦ. Ἡ προᾶξις αὐτῆ τῶν πρωτοπλάστων ἦτο *παρακοή* εἰς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, καὶ προῆλθεν ἀπὸ τὸν *ἐγωϊσμόν* αὐτῶν, νὰ γίνουν ὡς ὁ Θεός. Ἦτοι ἡ ἁμαρτία ἦτο μεγάλη. Διὰ τοῦτο μεγάλη εἶναι καὶ ἡ ποινή. Ἐξεδιώχθη ὁ ἄνθρωπος ἐκ τοῦ Παραδείσου, ὁ νοῦς του ἐσκοτίσθη, ὑπέκυψεν εἰς τὰς ἀσθενείας καὶ τοὺς πόνους, καὶ ἐν ᾧ ἕως τότε ἦτο ἀθάνατος, τώρα γίνεται θνητός. Ἦτοι εὐρέθη ἀμέσως ὁ ἄνθρωπος εἰς δυσαρμανίαν πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, τὴν Φύσιν καὶ τὸν Θεόν.

Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα.

Κατὰ θεμελιῶδες δόγμα τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ἡ ἁμαρτία αὐτῆ τῶν πρωτοπλάστων ἐν τῷ παραδείσῳ διεβιβάσθη εἰς ὀλόκληρον τὸ ἀνθρώπινον γένος. Εἰς τὸ πρόσωπον δηλαδὴ τῶν πρωτοπλάστων ἁμαρτανόντων εἰς τὸν Παράδεισον συνήμαρτε καὶ συνεξέπεσεν μετ' αὐτῶν καὶ ἅπαν τὸ ἀνθρώπινον γένος, οὕτως ὥστε κάθε ἄνθρωπος ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον, φέρει ἐν ἑαυτῷ τὴν *ἐνοχὴν* τοῦ ἁμαρτήματος τούτου. Διὰ τοῦτο τὸ ἁμάρτημα τοῦτο λέγεται *προπατορικόν*. Τὴν διδασκαλίαν ταύτην εἰσηγεῖται καλύτερον τὸ χωρίον Ρωμ, Ε', 12' ὅπου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει, ὅτι ἡ ἁμαρτία εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον *δι' ἑνὸς ἀνθρώπου*, καὶ διὰ ταύτης ὁ θάνατος, καὶ ὅτι διὰ τοῦ Ἀδάμ ἁμαρτήσαντος συνήμαρτον πάντες οἱ ἄνθρωποι, εἰς οὓς διὰ τοῦτο διῆλθεν ὁ θάνατος, ἀκόμη δὲ καὶ ὅτι ἕνεκα τοῦ παραπτώματος τοῦ ἑνὸς ἀπέθανον οἱ πολλοί. (Ε' 12—21).

Ἐπὶ τῆς διδασκαλίας ταύτης στηρίζεται ἡ *σωτηρία*, τὴν ὁποίαν εἰργάσθη ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰ. Χριστὸς ἐλθὼν ἐπὶ τῆς γῆς, χάριν τοῦ ἀνθρώπου, ἵνα δηλαδὴ σώσῃ τοῦτον, καὶ χάριν αὐτοῦ ἔπαθε καὶ ἐσταυρώθη. Διότι πᾶς ἄνθρωπος ἐρχόμενος εἰς τὸν κόσμον φέρει κληρονομικῶς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην. Μόνον δὲ ὁ θεάνθρωπος ἐγεννήθη χωρὶς τὸ ἁμάρτημα τοῦτο, διότι ἡ γέννησις αὐτοῦ δὲν ἐγένεν «ἐκ θελήματος ἀνδρὸς ἢ γυναικός», ὅπως λέγει ἡ Ἁγία Γραφή, ἀλλὰ τῇ ἐπισκιάσει τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἦτοι «ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου». Μόνον δὲ ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία διδάσκει, ὅτι καὶ ἡ Θεοτόκος ἐγεννήθη ὑπερφυσικῶς. Ἀλλὰ τοιαύτην διδασκαλίαν οὐδαμοῦ ἀναγράφει ἡ Ἁγία Γραφή ἢ ἡ Ἱερὰ Παράδοσις.

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΣΩΤΗΡΙΑ

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ.

Μετὰ τὸ προπατορικὸν ἀμάρτημα ἢ διαφθορὰ τῶν ἀνθρώπων ἤρξανεν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Οἱ ἄνθρωποι ἐλησμόνησαν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν καὶ ἤρχισαν νὰ λατρεύουν τὰ εἰδῶλα. Ἐξαίρεσιν μόνον ἀπετέλουν οἱ Ἑβραῖοι—Ἰσραηλῖται,—οἵτινες, ὡς ἐδιδάχθημεν, διεφύλαξαν τὴν πίστιν εἰς τὸν ἀληθινὸν Θεόν, καὶ τινες φιλόσοφοι μεταξὺ τῶν Εἰδωλολατρῶν. Οὗτοι ἐκήρυτον ὑψηλοτέρας τινὰς θρησκευτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀληθείας, οἱ δὲ προφήται τοῦ Ἰσραηλιτικοῦ λαοῦ, φωτιζόμενοι ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, παρεσκέυαζον τὴν ἀνθρωπότητα εἰς μετάνοιαν, ὥστε νὰ δεχθῆ αὕτη τὸν **Μεσσίαν**, τὸν Χριστόν.

Ἐξ ἄλλου ὁ ἄνθρωπος ἔπεσεν ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἁμαρτίας καὶ δὲν τοῦ ἦτο δυνατὸν νὰ σωθῆ ἀπὸ αὐτὴν μετὰ τὰς ἰδίας του δυνάμεις. Ὁ ἄνθρωπος ὅθεν ἦτο καταδικασμένος εἰς ἀπώλειαν. Ἡ θεία ὁμως εὐσπλαγχνία δὲν ἠδύνατο νὰ φέρῃ τὴν τοιαύτην ἀπώλειαν, διὸ ὁ Θεὸς ἐν τῇ πανσοφίᾳ αὐτοῦ ἐξεῦρε μέσον τῆς ἀπὸ τοῦ κακοῦ ἀπαλλαγῆς, καὶ ἀπέστειλεν εἰς τὸν κόσμον τὸν Υἱὸν αὐτοῦ ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.

Καὶ ὄντως ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ κατήλθεν ἐκ τῶν οὐρανῶν καὶ ἐνηνθρώπησε, δηλαδὴ ἔλαβε σάρκα ἀνθρωπίνην ἐκ Πνεύματος Ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, κατὰ τὴν ἔκφρασιν τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, περὶ τὸ ἔτος 750 ἀπὸ κτίσεως Ρώμης, ὅπως ἐδιδάχθημεν εἰς τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν τῆς Καινῆς Διαθήκης. Αἰτία τῆς ἐνανθρωπήσεως ταύτης τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ σωτηρία τοῦ ἀνθρώπου, «τὸ ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλὸς» (Λουκ. ΙΘ', 10), ἦτοι ὁ Σωτὴρ ἐγένεν ἄνθρωπος «δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν» κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ.

Ἀπὸ τὴν Ἱερὴν Ἱστορίαν ἐδιδάχθημεν, ὅτι ὁ Ἰησοῦς Χριστὸς εἶναι Θεὸς καὶ ἄνθρωπος. Εἰς δὲ τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ἱστορίαν εἶδομεν τὰς αἰρέσεις καὶ τὰς συζητήσεις, αἵτινες ἔγιναν εἰς τὰς Συνόδους τῆς Ἐκκλησίας διὰ τὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ. Πᾶσα αὕτη ἡ διδασκαλία τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας ἔχει καταγραφῆ εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Κατὰ ταῦτα ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ εἰς τὸν κόσμον ἐλθὼν ὡς ἄνθρωπος καὶ ὡς τοιοῦτος εἶναι τέλειος Θεὸς καὶ τέλειος ἄνθρωπος, ἥτοι **Θεάνθρωπος**, ἡ δὲ γεννήσασα τοῦτον Παρθένος Μαρία, εἶναι ὄντως **Θεοτόκος**. Καὶ ὡς Θεὸς μὲν εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα, γεννηθεὶς οὐ ποιηθεὶς—ὅπως ἔλεγεν ὁ Ἄρειος,—εἶναι δηλαδὴ φῶς προελθὼν ἐκ φωτός, ὡς ἄνθρωπος δὲ εἶναι ὅμοιος μὲ ἡμᾶς, ἀλλὰ χωρὶς ἁμαρτίαν. (Ἐβρ. Δ'. 15).

Τὴν Θεότητα τοῦ Σωτῆρος δὲν ἐδέχετο ἐκ τῶν παλαιῶν ὁ Ἄρειος, διδάσκων ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι κτίσμα τοῦ Θεοῦ, ἀνώτερος ὅλων τῶν ἀγγέλων, ἐκ τῶν σημερινῶν δὲ οἱ Χιλιασταὶ ἢ Σπουδασταὶ τῶν Γραφῶν, παραδεχόμενοι τὸν Χριστὸν ὡς ἄνθρωπον, ἀξιωθέντα θείων τιμῶν διὰ τὸ ὑπ' αὐτοῦ ἐπιτελεσθὲν ἔργον τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου.—Ἀρειανισμός.—

Τὸ τρισσὸν ἀξίωμα τοῦ Σωτῆρος.

Εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφήν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ὡς ἄνθρωπος ἄλλοτε μὲν λέγεται ὅτι εἶναι **βασιλεὺς**, ἄλλοτε **προφήτης**, καὶ ἄλλοτε **ἀρχιερεὺς** καὶ μάλιστα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ, ἥτοι βασιλεὺς καὶ ἀρχιερεὺς συγχρόνως. (Ἐβραίους Δ', 14-Ε' 10). Ἦτοι ὁ Σωτὴρ συγκεντρώνει τρία ἀξιώματα ἐν ἑαυτῷ, τὸ βασιλικόν, τὸ προφητικόν καὶ τὸ ἀρχιερατικόν. Καὶ ὡς προφήτης μὲν, ἥτοι διδάσκαλος, ἐδίδαξε τὴν τελειοτάτην διδασκαλίαν πρὸς σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ἀρχιερεὺς δὲ ἀνῆλθεν ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ καὶ ἐπ' αὐτοῦ ὡς θύτης ἅμα καὶ θῦμα προσέφερον ἅπαξ διὰ παντὸς τὴν ἀπολυτρωτικὴν θυσίαν τοῦ Γολγοθᾶ, ὡς βασιλεὺς δὲ τέλος βασιλεύει εἰς τοὺς αἰῶνας, κρίνων καὶ ἀμείβων τὴν ἀρετὴν καὶ τιμῶν τὴν κακίαν, (Ἐβρ. Θ', 12) κυβερνῶν δὲ τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐντυγχάνων ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν.

Περὶ πάντων τούτων ἐδιδάχθημεν εἰς τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν τῆς Καινῆς ἰδίως Διαθήκης. Ἦτοι.

α΄.) Ἡ διδασκαλία τοῦ Σωτῆρος. Ὁ Σωτὴρ ὡς διδάσκαλος ἐδίδαξε τὴν τελειοτάτην δογματικὴν καὶ ἠθικὴν διδασκαλίαν. Μᾶς ἐφανέρωσε δὲ ὅσα εἶναι ἀναγκαῖα διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Τὴν διδασκαλίαν του διετύπωσε εἰς διαφόρους ὁμιλίαις καὶ παραβολάς, καὶ μάλιστα εἰς τὴν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὁμιλίαν του. Τὴν ὑψίστην ταύτην διδασκαλίαν ὄχι μόνον ἐδίδαξεν ὁ Κύριος, ἀλλὰ καὶ πρῶτος ἐφήρμοσεν αὐτήν, ἀποβάς οὕτω τὸ ἰδεώδες πρότυπον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ μιμῶνται οἱ ἄνθρωποι.

β΄.) Θάνατος καὶ ταφή. Ὁ Σωτὴρ μὲ τὴν διδασκαλίαν ταύτην ἐκίνησε τὸν θαυμασμόν τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων, συγχρότως ὅμως καὶ τὸ μῖσος τῶν κακῶν. Αὐτοὶ συνηνώθησαν ἐναντίον του καὶ κατόρθωσαν νὰ τὸν καταδικάσουν εἰς θάνατον σταυρικόν. Οὕτω δὲ διὰ τοῦ θανάτου ἐπεσφράγισεν ὁ Σωτὴρ τὸν ἐπὶ τῆς γῆς βίον του, ταπεινώσας τὸν ἑαυτόν του χάριν ἡμῶν καὶ ὑπακούων εἰς τὸ θέλημα τοῦ οὐρανοῦ Πατρός του. Ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀπέρρευσε ἡ **χάρις**, διὰ τῆς ὁποίας κατέστη δυνατόν νὰ ἐξιλεωθῇ ἡ Δικαιοσύνη τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἔνεκα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος ἀπῆται τὴν αἰώνιον τιμωρίαν, τὸν θάνατον ἀνθρώπου, καὶ νὰ ἱκανοποιηθῇ ἡ Εὐσπλαγχνία αὐτοῦ, ἣτις ἐζήτει τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἐκτοτε ἕκαστος ἀνθρώπος, ὁ ὁποῖος πιστεύει εἰς τὸν Χριστὸν ὡς Σωτῆρα καὶ Υἱὸν τοῦ Θεοῦ, σώζεται. (Ἐβρ. Ε', 1—10).

γ΄.) Ἡ εἰς Ἄδου κάθοδος. Ὁ Κύριος ἔμεινε εἰς τὸν τάφον τρεῖς ἡμέρας. Ὡς βασιλεὺς δὲ καὶ Θεὸς κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο κατήλθεν εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Ἄδου, ὅπου ἐκήρυξε τὴν ἀνάστασιν. Ἴδε κυρίως τὸ Α' Πέτρου Γ', 18-19.

δ΄.) Ἡ Ἀνάστασις καὶ ἡ Ἀνάληψις. Ἐπίσης ὡς Θεὸς καὶ βασιλεὺς ὁ Κύριος τὴν τρίτην ἡμέραν ἀνέστη ἀπὸ τῶν νεκρῶν, τὴν δὲ τεσσαρακοστὴν ἡμέραν ἀνελήφθη εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ ἐκάθισεν εἰς τὰ δεξιὰ τῆς μεγαλωσύνης τοῦ Θεοῦ, (Ἐβρ. Α' 3. Η' 1), ὅπως λέγει καὶ τὸ σχετικὸν ἄρθρον τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως.

• Η οικειώσις τῆς σωτηρίας.

Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ τοῦ θανάτου τοῦ ἀποκατέστησε τὰς σχέσεις καὶ τὴν κοινωνίαν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, αἵτινες ἕνεκα τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος εἶχον διακοπῆ. Ἀλλὰ διὰ τὴν οικειωθῆναι, ἦτοι τὴν κάμη κτημᾶ, τοῦ τὸ ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀπορρεῦσαν τοῦτο ἀγαθόν, εἶναι ἀνάγκη ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν πιστεύσῃ οὕτως εἰς τὸν Χριστόν, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὴν βοηθήσῃ πρὸς τοῦτο, ἦτοι τὴν συνεργήσῃ, καὶ αὐτὸς ὁ Θεός, παρέχων τὴν βοήθειάν του. Ἡ θεία αὕτη βοήθεια, ἐπειδὴ παρέχεται δωρεάν, ὀνομάζεται **θεία χάρις**.

Ἡ θεία χάρις, ἣ ὁποία κατεργάζεται τὴν δικαίωσιν καὶ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, ἔχει ἀποταμιευθῆναι ὑπὸ τοῦ Κυρίου εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἰδρυθεῖσαν **Ἐκκλησίαν**, καὶ συντελεῖται δι' ἐξωτερικῶν τινῶν μέσων, τὰ ὅποια λέγονται **Μυστήρια**. Τὸ ἐνεργοῦν τέλος τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ διὰ τῶν Μυστηρίων καὶ παρέχον τὴν θεϊαν χάριν εἶναι τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, τὸ ὁποῖον ἔκτοτε παραμένει εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καθοδηγοῦν αὐτὴν εἰς πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Περὶ τούτων εἰδικότερον λέγομεν κατωτέρω.

• Η θεία χάρις.

Αὕτη εἶναι ἡ ἐκδήλωσις τῆς ἀγάπης καὶ εὐνοίας τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, καὶ μάλιστα δύναμις, ἣτις μᾶς παρέχει τὴν διὰ τοῦ Χριστοῦ σωτηρίαν. Λέγεται καὶ **δωρεά**, διότι παρέχεται δωρεάν εἰς τοὺς ἀνθρώπους τοὺς πιστεύοντας εἰς τὸν Χριστόν. (Β' Κορ. ΙΒ', 9 Ρωμ. Ε', 20—21, Α' Τιμ. Α', 9, Πράξ. ΙΕ' 11, Τίτ. Γ', 7). Ἡ θεία χάρις εἶναι ἀναγκαῖα εἰς τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου, μήτε δύναται ὁ ἄνθρωπος μὲ μόνον τὰ ἀγαθὰ ἔργα νὰ σωθῆ, ὅπως ἠξίωσεν ὁ Πελάγιος. «Ὁὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, λέγει ὁ Σωτὴρ, εἰ μὴ ὁ Πατὴρ ὁ πέμψας με ἐλκύσῃ αὐτόν». (Ἰωάν. ΣΤ', 44). Μήτε πάλιν καὶ χωρὶς τῶν ἀγαθῶν ἔργων, ἦτοι μὲ μόνον τὴν πίστιν, δύναται νὰ σωθῆ ὁ ἄνθρωπος, ὅπως διδάσκουν οἱ Διαμαρτυρόμενοι. Διότι τὰ ἔργα εἶναι ἡ ἀπόδειξις τῆς πίστεως. «Ἡ πίστις δὲ χωρὶς τῶν ἔργων νεκρά ἐστίν», λέγει ὁ Ἰάκωβος. (Β', 14-26 Ρωμ. Β', 13- Ματθ. Ζ', 21, Ἐφεσ. ΣΤ', 8).

Ἡ θεία χάρις εἶναι τέλος καθολική, ἥτοι ἐπεκτείνεται εἰς ὅλους τοὺς ἀνθρώπους, δὲν εἶναι ὅμως καὶ ἀναγκαστική, ἥτοι προσφέρεται πρὸς πάντας τοὺς ἀνθρώπους, χωρὶς βέβαια οὗτοι νὰ εἶναι ἠναγκασμένοι νὰ τὴν δεχθῶν. Ἦτοι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐλευθερίαν νὰ τὴν δεχθῆ ἢ ὄχι. Ἰδε Α' Τιμ. Β', 6 Β' Κορ. Ε', 5.

Τοιοῦτοτρόπως ἐπὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐνεργεῖ ἡ θεία χάρις ἐνισχύουσα καὶ κρατύνουσα τὰς δυνάμεις αὐτοῦ εἰς τὸ ἔργον τῆς σωτηρίας, οὕτως ὥστε ἡ σωτηρία αὐτοῦ εἶναι ἀποτέλεσμα δύο παραγόντων, τῆς θείας χάριτος καὶ τῆς ἀνθρωπίνης θελήσεως. Ἡ ἐπιστροφή δὲ καὶ ἡ πρόοδος τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν ἐν Χριστῶ ζωὴν ὀνομάζεται **ἀναγέννησις, δικαίωσις, ἁγιασμός** καὶ **σωτηρία**. Ἡ ἀναγέννησις λαμβάνει ἀρχὴν διὰ τῆς μετανοίας καὶ τῆς πίστεως εἰς τὸν Χριστόν.

Σημείωσις. Περὶ τοῦ προορισμοῦ.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὴν πρὸς Ρωμαίους ἐπιστολὴν λέγει τὰ ἑξῆς περὶ τῆς ἀναγεννήσεως. «Οὗς ὁ Θεὸς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς εἰκόνος τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς, οὗς δὲ προώρισε τούτους καὶ ἐκάλεσε· καὶ οὗς ἐκάλεσε, τούτους καὶ ἐδικαίωσεν, οὗς δὲ ἐδικαίωσε, τούτους καὶ ἐδόξασε». (Η', 29—30). Ἐνιαῦθα δέον νὰ σημειωθῆ ὅτι ὁ Θεὸς δὲν προορίζει τὴν τύχην τῶν ἀνθρώπων ἀπολύτως, ὅπως δέχονται οἱ Διαμαρτυρούμενοι, ἀλλ' ὅπως καλῶς ἐκθέτει ὁ Παῦλος ὁ προορισμὸς οὗτος προερχόμενος ἐκ τῆς προγνώσεως τοῦ Θεοῦ εἶναι **σχετικός**, ἥτοι ἐπειδὴ προγινώσκει ὁ Θεὸς ὡς παντογνώστης τὰς πράξεις τοῦ ἀνθρώπου, προορίζει, καλεῖ, δικαιοῖ καὶ δοξάζει τοὺς ἀγαθοὺς, χωρὶς, ἐννοεῖται, ἡ πρόγνωσις αὕτη τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι καὶ ἡ αἰτία τῆς τύχης τοῦ ἀνθρώπου· ὅπως λ. γ. δὲν εἶναι αἰτία τῆς ἐκλείψεως τοῦ ἡλίου ὁ ἀστρονόμος ὁ προγινώσκων καὶ προλέγων αὐτήν.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα εἶναι τὸ παρέχον εἰς τὸν ἄνθρωπον τὴν θεϊαν χάριν. Διὸ λέγεται καὶ ζωῆς χορηγόν. Ἐπέμφθη δ' εἰς τὸν κόσμον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 33 μ. Χ.

παράμενον ἔκτοτε εἰς τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἐνεργοῦν τὴν σωτηρίαν.

Ἡ Ἐκκλησία.

Ἡ λέξις *Ἐκκλησία* εἰς θρησκευτικὴν σημασίαν καὶ μάλιστα χριστιανικὴν σημαίνει κοινωνίαν ἀνθρώπων, οἱ ὅποιοι πιστεύουν εἰς τὸν Χριστὸν ὡς τὸν σωτῆρά των εἴτε ἐπὶ μέρος εἴτε καθόλου. Ἡ Ἐκκλησία εἶναι θεῖον ἴδρυμα, ἰδρυθεῖσα ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, διὸ εἰς τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως λέγεται μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολική. Εἰς τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ὀνομάζεται Βασιλεία τοῦ Θεοῦ, περιλαμβάνει πάντας τοὺς δικαίους, τοὺς πιστοὺς, καὶ τοὺς ἀγγέλους κατὰ τὸ Ἐφεσ. Α', 22, καὶ διαιρεῖται εἰς *στρατευομένην* καὶ *θριαμβεύουσαν*.

Ἡ Ἐκκλησία ἰδρύθη διὰ τοῦ Σωτῆρος, ἅμα ὡς ἐξέλεξεν οὗτος τοὺς πρῶτους μαθητάς του, ἐξηπλώθη δὲ διὰ τῶν Ἀποστόλων ἰδίως ἀπὸ τῆς Πεντηκοστῆς τοῦ 33 μ.Χ., ὅτε ἀπέστειλε πρὸς αὐτοὺς ὁ Κύριος τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, διὰ νὰ φωτίσῃ καὶ ἐνισχύσῃ αὐτοὺς εἰς τὸ ἔργον των τοῦτο.

Ἡ Ἐκκλησία λέγεται *μία*, διότι μίαν τοιαύτην ἴδρυσεν ὁ Κύριος, πάντα δὲ τὰ μέλη αὐτῆς ἀποτελοῦν μίαν ποιμνὴν ὑπὸ ἓνα ποιμένα, τὸν Χριστὸν (Ἰωάν. Γ', 16). Λέγεται *ἅγια*, διότι αὐτὴ εἶναι ἅγια, ἥτοι χωρὶς πλάνην καὶ ἁμαρτίαν, ὀδηγουμένη εἰς τὴν ἀλήθειαν ὑπὸ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν αὐτῇ Ἁγίου Πνεύματος, διότι ἡ κεφαλὴ αὐτῆς, ὁ Χριστός, εἶναι ἅγια καὶ διότι ὁ σκοπὸς τῆς εἶναι νὰ καταστήσῃ τὰ μέλη τῆς ἅγια (Ἰωάν. ΙΔ', 26. Ρωμ. Η', 14—17. Ἐφεσ. Ε', 25—27. Δ', 12). Λέγεται ἀκόμη *καθολικὴ*, ὡς ἐξηπλωμένη εἰς ὅλον τὸν κόσμον, καὶ *ἀποστολική*, ὡς διὰ τοῦ κηρύγματος τῶν Ἀποστόλων διαδοθεῖσα καὶ στερεωθεῖσα, τῶν ὁποίων φυλάσσει ἀκεραίαν τὴν ἔγγραφον καὶ ἄγραφον διδασκαλίαν, καὶ μάλιστα ἡ *Ὁρθόδοξος* τοιαύτη.

Σκοπὸς τῆς Ἐκκλησίας εἶναι «τὸ ζητῆσαι καὶ σῶσαι τὸ ἀπολωλός» Λουκ. ΙΘ', 10). Καὶ ἡ μὲν ζήτησις γίνεται διὰ τοῦ κηρύγματος τοῦ θεοῦ λόγου, ἡ δὲ σωτηρία ἐπιτυγχάνεται διὰ τῶν *μυστηρίων*, μετὰ τὰ ὅποια ὁ Χριστὸς ἐφωδίασε τὴν Ἐκκλησίαν (Ματθ. ΚΗ', 19). Τέλος ἡ Ἐκκλησία κεφαλὴν μὲν ἔχει τὸν Χριστόν, ὅστις διοικεῖ αὐτὴν ἀοράτως, μέλη δὲ πάντας τοὺς

εις Χριστόν πιστεύοντας καὶ βαπτισθέντας. Τὰ μέλη ταῦτα τῆς Ἐκκλησίας διακρίνονται εἰς *λαϊκούς* καὶ εἰς *κληρικούς*. Κληρικοί εἶναι οἱ Ἀπόστολοι καὶ οἱ διάδοχοι τούτων, οἱ κατὰ διαδοχὴν διοικοῦντες τὴν Ἐκκλησίαν, ἤτοι ἡ *Ἱεραρχία* (Ἐφεσ. Δ', 11). Κατὰ ταῦτα ἡ Ἐκκλησία καὶ μόνη εἶναι ἐκείνη, μέσα εἰς τὴν ὁποίαν τελεῖται ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία, ἐκτὸς δὲ αὐτῆς δὲν ὑπάρχει σωτηρία. Τοῦτέστιν ἵνα οἰκειωθῇ τις τὴν ἀπὸ τοῦ Σταυροῦ ἀπορρέουσαν θεῖαν χάριν καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν σωτηρίαν, ἀνάγκη νὰ εἶναι μέλος πιστὸν καὶ ἐνεργὸν τῆς ὑπὸ τοῦ Χριστοῦ ἰδρυθείσης Ἐκκλησίας. *Ἡ Ἐκκλησία ἅρα εἶναι τὸ ταμεῖον τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας.*

Τὰ μυστήρια.

Μὲ τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ὁ ἄνθρωπος, ὅστις θέλει, ἀναγεννᾶται, δηλαδὴ ἀπὸ ἁμαρτωλοῦ γίνεται ἐνάρετος, εἶτα δικαιούται, ἤτοι καθίσταται δίκαιος ἀπέναντι τοῦ Θεοῦ, ἀπαλασσόμενος ἀπὸ τὴν ἐνοχλὴν τοῦ προπατορικοῦ ἁμαρτήματος καὶ τῶν ἰδίων ἔξι ἁμαρτημάτων, καὶ τέλος ἀγιάζεται, δηλαδὴ γίνεται ὅσον τὸ δυνατόν τέλειος χριστιανός, ἅγιος.

Ἐπειδὴ ὅμως ὁ ἄνθρωπος δὲν εἶναι μόνον πνευματικὸν ὄν, ἀλλὰ καὶ ὑλικόν, διὰ τοῦτο ἡ ἐνέργεια αὕτη τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἢ τῆς θείας χάριτος, συνδέεται μὲ τελετὰς τινὰς *ὄρατάς*, κατὰ τὴν τέλεσιν τῶν ὁλοίων *ἀοράτως* μεταδίδεται αὕτη κατὰ μυστηριώδη τρόπον. Αἱ ἱεραὶ αὗται τελεταὶ ἢ καὶ πράξεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὀρισθῆ ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος καὶ τῶν Ἀποστόλων, καὶ δι' ὧν ἀοράτως μεταδίδεται ἡ θεία χάρις, ὀνομάζονται *μυστήρια*.

Τὰ μυστήρια εἶνε ἑπτὰ: τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῆσμα, ἡ Ἐξομολόγησις, ἡ Θεία Εὐχαριστία, τὸ Εὐχέλαιον, ὁ Γάμος καὶ ἡ Ἱερωσύνη. Ἐκ τούτων τὸ Βάπτισμα, τὸ Χρῆσμα, ἡ Ἐξομολόγησις καὶ ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι ὑποχρεωτικὰ εἰς κάθε χριστιανόν: τὸ Εὐχέλαιον δέ, ὁ Γάμος καὶ ἡ Ἱερωσύνη εἶναι προαιρετικά, δηλαδὴ δὲν εἶναι ὑποχρεωτικά.

Διὰ νὰ ἐνεργήσῃ δὲ ἡ θεία χάρις διὰ τινος τῶν μυστηρίων, πρέπει νὰ συντρέξουν οἱ ἑξῆς ὅροι: α') Νὰ τελεσθῆ τὸ μυστήριον κανονικῶς, ὅπως ἔχει καθιερώσει νὰ τελεῖται ἡ Ἐκκλησία: β') νὰ τὸ τελέσῃ ὁ ἐπίσκοπος ἢ ὁ ἱερεὺς καὶ ὄχι οἷοσ-

δήποτε, ὅπως φρονοῦν οἱ Διαμαρτυρούμενοι. Διότι μόνον ὁ κληρικὸς ἔχει λάβει τὴν ἐντολὴν ταύτην, ὅπως θὰ διδαχθῶμεν εἰς τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης· καὶ γ') νὰ τελεῖται τὸ μυστήριον μετὰ πίστεως εἰς τὸν Θεόν, ἦτοι ὁ λαμβάνων αὐτὸ νὰ ἔχη πίστιν καὶ νὰ εἶναι καταλλήλως προπαρασκευασμένος πρὸς τοῦτο. Ἄλλως ἀμαρτάνει οὗτος βαρέως. Π. ἐπ-ι δηλαδή ὁ μελλων νὰ λάβῃ τὸ μυστήριον νὰ ἔχη *προδιάθεσιν* καὶ νὰ θέλῃ νὰ τὸ λάβῃ. Διότι τὸ μυστήριον δὲν ἐπιδοῦ εὐεργετικῶς καὶ παρὰ τὴν θέλησιν αὐτοῦ, ὅπως διδάσκει ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία, παρὰ μόνον εἰς κατάκριον τουτοῦ.

Ἐπτά μυστήρια ἔχει καὶ ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία, ἡ δὲ τῶν Διαμαρτυρομένων ἔχει μόνον τὰ δύο, τὸ Βάπτισμα καὶ τὴν Θεϊαν Εὐχαριστίαν, τὰ ἄλλα πέντε δέχεται ὡς ἀπλᾶς τελετάς.

Τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος.

Τὸ Βάπτισμα εἰς τὴν Κ. Δ. λεγεται καὶ λουτροὺν πολυγενεσίας, εἰς δὲ τὴν Παράδοσιν καὶ φωτισμα. Εἶναι δὲ τὸ Βάπτισμα ἡ θεοσύστατος τελετὴ, δια τῆς ὁποίας καταδιόμενος, ὁ πιστὸς εἰς τὸ ὕδωρ ἀναγενναται πνευματικῶς. Εἶναι εἰς ἀπαραίτητον εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ ἀποτελεῖ τὴν θύραν, δι' ἧς ὁ ἄνθρωπος εἰσέρχεται εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

Ἀπὸ τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν γνωρίζομεν, ὅτι ὁ Ἰωάννης ἐβάπτισε τοὺς μετανοοῦντας καὶ οὗ ἐβαπτίσθη καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸν Ἰορδάνην ποταμόν. Ὁ Κύριος δὲ ἀποστέλλων τοὺς μαθητὰς εἰς τὸν κόσμον παρήγγειλεν εἰς αὐτοὺς νὰ βαπτίζωσι τοὺς πιστεύοντας «εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος». (Ματθ. ΚΗ', 19). Οἱ Ἀπόστολοι δὲ σύμφωνα μὲ τὴν παραγγελίαν ταύτην τοῦ Σωτῆρος, *ἐβάπτισον* πάντα θέλοντα νὰ γίνῃ Χριστιανός, ἀφ' οὗ ἐδίδασκον πρῶτα τοῦτον τὰς κυριωτέρας χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ ἀφ' οὗ οὗτος ἔδιδεν ὁμολογίαν, ὅτι πιστεύει εἰς τὸν Χριστόν. (Πράξ. Β', 38-Θ', 37—38).

Διὰ νὰ βαπτισθῇ τις, πρέπει νὰ ὁμολογήσῃ τὴν πίστιν του εἰς τὸν Χριστόν. Εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἐκκλησίαν οἱ διδασκόμενοι τὰς κυριωτέρας χριστιανικὰς ἀληθείας καὶ προπαρασκευαζόμενοι εἰς τὸ βάπτισμα ἐλέγοντο *κατηχούμενοι*, ὁμολογοῦντες δὲ τὴν πίστιν των καὶ βαπτιζόμενοι ἐλέγοντο *πιστοὶ* πλέον. Ὅταν

ὅμως, περὶ τὸν τρίτον αἰῶνα, ἐγενικεύθη ὁ Χριστιανισμός, διὰ νὰ μὴ ἀποθνήσκουν τὰ παιδιὰ τῶν χριστιανῶν ἀβάπτιστα, εἰσ-
ήχθη ἡ συνήθεια νὰ βαπτίζωνται τὰ τέκνα τῶν χριστιανῶν νήπια,
ἥτοι ὁ λεγόμενος **νηπιοβαπτισμός**. Ἐπειδὴ δὲ τὸ νήπιον δὲν
δύναται νὰ ὁμολογήσῃ τὴν πίσιν του, ὠρίσθη ὁ **ἀνάδοχος**,
ἥτοι ὁ ἐπισήμως ἀναλαμβάνων καὶ ὁμολογῶν ἀπέναντι τῆς Ἐκ-
κλησίας, ὅτι τὸ νήπιον τοῦτο ἀνδρούμενον θὰ κατηχηθῇ τὰ περὶ
τὴν Πίστιν. Εἰς τὸ μυστήριον τοῦτο ὁ βαπτιζόμενος καταδύεται
τρεῖς φορές ὑπὸ τοῦ ἱερέως εἰς τὸ ὕδωρ εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας
Τριάδος κατὰ τὸ Ματθ. ΚΗ'. 19. Ἡ τρίτη αὕτη κατάδυσις
καὶ ἀνάδυσις σημαίνει τὴν τριήμερον ταφὴν καὶ ἀνάστασιν τοῦ
Κυρίου, ὅπως δηλαδὴ ὁ Χριστὸς μετὰ τὴν ταφὴν ἀνέστη, οὕτως
καὶ ὁ βαπτιζόμενος θάπτει τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον μετὰ τὴν ἁμαρ-
τίαν του καὶ ἀναγεννᾶται πνευματικῶς. (Ρωμ. ΣΤ').

Εἰς τὸ Βάπτισμα γίνεται χοῆσις ὕδατος, διὰ νὰ δηλωθῇ ὁ
καθαρισμὸς τῆς ψυχῆς τοῦ πιστοῦ, ἐλαίου δὲ ἵνα σημανθῇ ἡ
θεραπεία τῆς ψυχῆς αὐτοῦ, οὔσης τετραυματισμένης ὑπὸ τῆς
ἁμαρτίας. (Ἴδε παραβολὴν Καλοῦ Σαμαρείτου ἐν Λουκᾷ Ι', 25.

Διὰ τοῦ Βαπτίσματος καθαρίζεται ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τὸ
προπατορικὸν ἁμάρτημα, ἐὰν δὲ εἶναι ἐνήλικος καὶ ἀπὸ τὰς
ιδίας ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο ἡ μὲν Γραφὴ λέγει τὸ «ὁ πιστεύσας
καὶ βαπτισθεὶς σωθήσεται», (Μάρκ. ΙΣΤ', 16), τὸ δὲ Σ. τῆς
Π. τὸ «ὁμολογῶ ἐν Βάπτισμα εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν».

Εἰς ἐξαιρετικὰς περιστάσεις καὶ ὅταν ἡ κατάδυσις εἰς τὸ
ὑδωρ εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ βλάβῃ τὴν υγείαν τοῦ βαπτιζομένου,
ἐπιτρέπεται νὰ γίνῃ τοῦτο διὰ **ραντίσματος**. Εἰς ὑψίστην δὲ
ἀνάγκην καὶ ὅταν ὑπάρχῃ φόβος θανάτου τοῦ νηπίου, ἐπιτρέπε-
ται τὸ Βάπτισμα εἰς τὸν **ἀέρα**. Τότε δύναται πᾶς τις νὰ τελέσῃ
τὸ Βάπτισμα, ὅταν δηλαδὴ δὲν εἶναι δυνατόν καὶ δὲν προφθάνῃ
νὰ τὸ τελέσῃ ἱερεὺς. Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἔχει καθιερώσει τὸν
διὰ ραντισμοῦ βαπτισμόν. Τὸ Βάπτισμα τέλος εἶναι μυστήριον,
τὸ ὁποῖον δὲν ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον.

Τὸ μυστήριον τοῦ Χρίσματος.

Εὐθύς μετὰ τὸ Βάπτισμα τελεῖται τὸ μυστήριον τοῦ Χρί-
σματος εἰς τὸν βαπτισθέντα. Ὁ ἱερεὺς κατ' αὐτὸ χρίει, δηλαδὴ

ἀλείφει τὸν βαπτισθέντα εἰς τὰ κυριώτερα μέλη τοῦ σώματός του μετὰ ἅγιον μύρον διὰ τὰ ἁγιασθῶν, ποιῶν τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ καὶ λέγων «Σφραγίς δωρεᾶς Πνεύματος Ἁγίου», δηλαδὴ τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ Σταυροῦ εἶναι ἡ ἐπισφράγις τῆς δωρεᾶς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἥτοι τῆς θείας χάριτος. Εἶναι δὲ τὸ Χρῆσμα ἡ θεοσύστατος τελετὴ, διὰ τῆς ὁποίας χριστιανῶν τῶν μελῶν τοῦ βαπτισθέντος ἢ διὰ τοῦ Βαπτίσματος ἀρξάμενη χριστιανικὴ ζωὴ ἐνισχύεται ἅμα καὶ τελειοῦται.

Περὶ τῆς θείας συστάσεως τοῦ μυστηρίου τούτου ὁμιλεῖ ἡ Ἁγία Γραφή εἰς τὰ χωρία Β' Κοριν. Α', 21—22. Ἐφεσ. Α', 14 Α', 30 Πράξ. Η', 14, ΙΘ'. 2. καὶ Λουκ. ΚΔ', 49. Περὶ δὲ τῆς μετὰ τὸ Βάπτισμα σφραγίσεως ἡ Παράδοσις λέγει, «δεῖ τοὺς φωτιζομένους μετὰ τὸ Βάπτισμα χρίσθαι χρίσματι ἐπουρανίῳ καὶ μετόχους εἶναι τῆς βασιλείας τοῦ Χριστοῦ». (Ἡ ἐν Λαοδικείᾳ Σύνοδος),

Μετὰ τὸ Χρῆσμα λαμβάνει ὁ πιστὸς τὰ χαρίσματα, τὴν δωρεάν ἢ τοὺς καρπούς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ἥτοι τὴν πίστιν, τὴν ἀγάπην, τὴν χαρὰν, τὴν σοφίαν, τὴν εἰρήνην, τὴν ἐγκράτειαν κλπ., διὰ τῶν ὁποίων ὁ χριστιανὸς ἐνισχύεται εἰς τὸν ἠθικὸν ἀγῶνα κατὰ τῆς ἁμαρτίας καὶ τελειοῦται εἰς τὴν ἀρετήν.

Τὸ μύρον, μετὰ τὸ ὁποῖον τελεῖται τὸ μυστήριον τοῦτο, ἀποτελεῖται ἀπὸ τεσσαράκοντα αἰθέρια καὶ ἀρωματώδη ἔλαια, καὶ τοῦτο ἵνα παρασταθῇ ἡ ποικιλία τῶν διὰ τοῦ Χρίσματος μεταδιδόμενων εἰς τὸν πιστὸν χαρισμάτων. Παρασκευάζεται δὲ τοῦτο κατὰ τὴν Μεγάλην Τετάρτην καὶ καθαγιάζεται κατὰ τὴν λειτουργίαν τῆς Μεγάλης Πέμπτης ὑπὸ τοῦ ἀρχιεπισκόπου ἢ Πατριάρχου ἐκάστης αὐτοκεφάλου Ἐκκλησίας, χρίει δὲ διὰ τούτου ὁ ἱερεὺς πάντα βαπτιζόμενον. Ἡ Ἐκκλησία τῆς Ἑλλάδος τὸ μύρον τὸ παραλαμβάνει ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖον Κων)πόλεως τιμῆς ἕνεκεν. Τὸ Χρῆσμα δὲν ἐπαναλαμβάνεται εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον, εἰ μὴ μόνον εἰς τοὺς ἐκπλεσόντας καὶ ἐπανερχομένους εἰς τοὺς κόλπους τῆς Ὀρθοδοξίας.

Ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία τέλος δὲν παρέχει τὸ μυστήριον τοῦτο εὐθὺς μετὰ τὸ Βάπτισμα εἰς τὸ βαπτιζόμενον νήπιον, ἀλλὰ ὅταν τοῦτο θὰ ὑπερβῇ τὸ ἔβδομον ἔτος τῆς ἡλικίας του,

συνήθως τὸ 12—14 ἔτος. Τοῦτο πράττουν καὶ οἱ Διαμαρτυρόμενοι.

Τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι μυστήριον θεοσύστατον, διὰ τοῦ ὁποίου ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου παρίσταται πράγματι ὁ Χριστὸς πρὸς κοινωνίαν τῶν πιστῶν καὶ πραγματικὴν ἀναπαράστασιν τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ, ἀλλ' ἀναιμάκτως. Ἦτοι ἡ Θεία Εὐχαριστία εἶναι καὶ μυστήριον καὶ θυσία. Διὰ τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν πυρῆνα τῆς **Λειτουργίας**, ἧτοι τῆς θυσίας τῶν πιστῶν πρὸς τὸν Θεόν. (Πράξ. ΙΓ', 2).

Τὸ μυστήριον τοῦτο συνέστησεν ὁ Κύριος μίαν νύκτα πρὸ τοῦ Σταυρικοῦ του θανάτου, ἧτοι κατὰ τὸν **Μυστικὸν Δεῖπνον** τῆς Μεγάλης Πέμπτης. Κατ' αὐτὸν ὁ Κύριος ἐώρασε τὸ Πάσχα, ὅπερ συνίστατο εἰς τὴν θυσίαν κυρίως τοῦ **Πασχαλίου ἄμνου**, κατὰ τὰ ἐν τῇ Παλαιᾷ Διαθήκῃ διατεταγμένα, καὶ τὸ ὁποῖον ἔπρεπε βεβαίως νὰ ἐορτασθῇ τὴν ἐσπέραν τῆς Μ. Παρασκευῆς. Ἀλλὰ κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην ὁ Κύριος ἐθυσίασεν αὐτὸς ἑαυτὸν χάριν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀναφερόμενος ὅθεν εἰς τὴν θυσίαν του ταύτην καὶ προσφέρων εἰς τοὺς μαθητάς του τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον κατὰ τὸν Ἐκκλησιαστικὸν Δεῖπνον εἶπε πρὸς αὐτούς: «Τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου... τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς Καινῆς Διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφεισιν ἁμαρτιῶν». (Ματθ. ΚΣΤ', 26). Παρήγγειλε δὲ εἰς τοὺς μαθητάς του νὰ ἐπαναλαμβάνουν τὸ μυστήριον τοῦτο **πρὸς ἀνάμνησίν του**. (Λουκ. ΚΒ', 19). Καὶ πράγματι βλέπομεν εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων καὶ εἰς ὅλην τὴν Καινὴν Διαθήκην καὶ εἰς τὴν κατόπιν Ἱερὰν Παράδοσιν μέχρι τῶν ἡμερῶν μας, ὅτι τὸ μυστήριον τοῦτο ἐπαναλαμβάνεται τακτικῶς καὶ μάλιστα καθημερινῶς. Εἶναι ἡ **Θεία Λειτουργία**, τῆς ὁποίας κέντρον μὲν εἶναι ἡ κατὰ τὸν Μυστικὸν Δεῖπνον πράξις αὕτη τοῦ Κυρίου καὶ ἡ ἀναιμάκτος συνέχεια τῆς θυσίας ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ, σκοπὸς δὲ ἡ μετάληψις τῶν θείων δώρων καὶ ἡ μετὰ τοῦ Χριστοῦ κοινωνία.

Περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς μετάληψεως καὶ τῆς μετὰ τοῦ Χριστοῦ κοινωνίας ὁμιλεῖ αὐτὸς ὁ Κύριος εἰς τὸ Εὐαγγέλιον τοῦ Ἰωάννου λέγων. «ἄμην λέγω ὑμῖν· ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα

τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς» (ΣΤ΄, 53-59).

Πρὸς τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τούτου γίνεται χοῆσις ἐνζύμου ἄρτου καὶ οἴνου ἰδίως ἐρυθροῦ ἀναμεμιγμένου με ὕδωρ. (Ἰωάν. ΙΘ΄, 34). Μόνον δὲ ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία κάμει χοῆσιν ἀζύμου ἄρτου. *Μετουσιοῦται* δέ, δηλαδὴ μεταβάλλεται κατὰ τὴν οὐσίαν, με τὴν ἐνέργειαν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος εἰς *σῶμα* καὶ *αἷμα* τοῦ Χριστοῦ, ὅταν ὁ ἱερεὺς ἀπευθύνῃ πρὸς τὸν Θεὸν τὴν εὐχὴν τῆς μετουσιώσεως, ὁ δὲ ψάλλτης ψάλλει τὸν ὕμνον «Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν... κλπ.». Πιστεύομεν δηλαδὴ κατὰ τὰ λόγια τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν Ἀποστόλων, ὅτι τὴν στιγμὴν αὐτὴν πραγματικῶς ὁ ἄρτος γίνεται σῶμα καὶ ὁ οἶνος αἷμα τοῦ Κυρίου, καὶ ὅτι κατόπιν μεταλαμβάνομεν αὐτὸ τὸ σῶμα καὶ αὐτὸ τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ». (Α΄ Κορινθ. ΙΑ΄, 24-34).

Διὰ τὸν λόγον τοῦτον ἡ Ἐκκλησία ὥρισεν οἱ μέλλοντες νὰ κοινωνήσουν τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου, νὰ προπαρασκευάζωνται καταλλήλως, καὶ ἰδίως διὰ τοῦ μυστηρίου τῆς ἔξομολογήσεως. Διότι ὁ ἀναξίως μεταλαμβάνων «κρῖμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει». (Α΄ Κορ. ΙΑ΄, 29. Ἴδε καὶ Ἐβρ. ΙΓ΄, 10). Οὕτω ὁ ἐπαξίως μεταλαμβάνων ἐνοῦται—κοινωνεῖ—μετὰ τοῦ Χριστοῦ, προφιλίσσεται ἀπὸ τὴν ἁμαρτίαν καὶ τελειοποιεῖται εἰς τὴν ἀρετὴν.

Ἡ Παπικὴ τέλος Ἐκκλησία εἰς τοὺς πιστοὺς—λαϊκοὺς—δὲν προσφέρει καὶ ἐκ τοῦ *ποτηρίου*, καθόλου δὲ δὲν μεταλαμβάνει τοὺς μὴ χρισθέντας εἰσέτι.

Τὸ μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως.

Προπαρασκευαστικὸν μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος, τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ τῶν ἄλλων μυστηρίων εἶναι τὸ τῆς Ἐξομολογήσεως ἢ Μετανοίας τοιοῦτον. Ὅταν δηλαδὴ θέλῃ τις νὰ βαπτισθῆ—ἐνήλικος—, ἢ νὰ μεταλάβῃ τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Σωτῆρος, ἢ τι τῶν τοιούτων, πρέπει νὰ μετανοήσῃ καὶ νὰ ἐξομολογηθῆ τὸν πρότερον αὐτοῦ βίον εἰς τὸν ἱερέα. Τοῦτο βλέπομεν νὰ γίνεται εἰς τὰς Πράξεις τῶν Ἀποστόλων, ὡσάκις ἔθνικὸς τις ἤθελε νὰ γίνῃ χριστιανός. Οἱ Ἀπόστολοι συνιστοῦν εἰς αὐτὸν νὰ *μετανοήσῃ* καὶ νὰ βαπτισθῆ εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, διὰ νὰ λάβῃ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν. Εἶναι ὅθεν ἡ

Μετανοία ἢ Ἐξομολόγησις τὸ θεοσύστατον μυστήριον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ Θεὸς διὰ τοῦ ἱερέως συγχωρεῖ τὰς μετὰ τὸ Βάπτισμα ἁμαρτίας τῶν εἰλικρινῶς μετανοούντων καὶ ἐξομολογουμένων αὐτὰς εἰς τὸν ἱερέα. Ὁ ἱερεὺς τότε ἀναγινώσκει συγχωρητικὴν εὐχὴν καὶ ἐπιθέτει τὰς χεῖράς του εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐξομολογουμένου.

Τὸ μυστήριον τοῦτο συγέστησεν αὐτὸς ὁ Κύριος. Μετὰ τὴν Ἀνάστασιν εὐλόγησε τοὺς μαθητὰς του καὶ ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν τοῦ δεσμεῖν καὶ λύειν τὰς ἁμαρτίας τῶν ἀνθρώπων (Ἰωάν. Κ. 23). Οἱ ἀπόστολοι δὲ ἔδωκαν τὴν ἐξουσίαν ταύτην εἰς τοὺς διαδόχους των κληρικοὺς καὶ οὕτω καθεξῆς. Βλέπομεν δὲ εἰς τὰς Πράξεις, ὅτι τακτικὰ οἱ Μαθηταὶ συγχωροῦν ἁμαρτίας ἀνθρώπων.

Οἱ διάδοχοι τῶν Ἀποστόλων, δηλαδὴ οἱ *ἐπίσκοποι*, παρχωροῦν τὴν ἄδειαν τῆς τελέσεως νῦν τοῦ μυστηρίου τούτου εἰς ἱκανοὺς ἱερεῖς, ὀνομαζομένους *πνευματικούς*. (Πράξ. ΙΘ'. 18. Α' Ἰωάν. Α'. 9. Γαλ. ΣΤ' 1). Διὰ τὴν τύχην δὲ τις τῆς ἀφέσεως τῶν ἁμαρτιῶν, πρέπει νὰ μετανοήσῃ, ἤτοι νὰ συναισθανθῆ πραγματικὴν θλίψιν διὰ τὸν πρότερον βίον του καὶ νὰ ζητήσῃ τὴν βελτίωσιν. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο εἶναι ἀνάγκη νὰ δηλωθῆ καὶ διὰ ἐξωτερικῶν πράξεων, ἡ Ἐκκλησία διὰ τοῦ πνευματικοῦ ἐπιβάλλει εἶδος τι ποινῶν, τὰ λεγόμενα *ἐπιτίμια*, ὅπως ἡ προσευχή, ἡ νηστεία, ἡ ἐλεημοσύνη κλπ. Τῶν τοιούτων ἐπιτιμίων, ὡς γνωπτόν, μεγάλην κατάχρησιν ἔκαμεν ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία (ἱεραὶ ἀποδημίαι, ἐπίσκεψις Ρώμης, ἰωβηλαῖα ἔτη, ἀφέσεις-συγχωροχάρτια κλπ.). Ἐπενόησε δὲ χάριν τούτου καὶ τὸ *καθαροτήριον πῦρ*.

Τὸ μυστήριον τῆς Μετανοίας τελεῖται ὁσάκις ζητήσῃ τοῦτο ὁ χριστιανός, καὶ μάλιστα πρὸ τῆς Θείας Εὐχαριστίας.

Τὸ μυστήριον τῆς Ἱερωσύνης.

Καὶ ἡ Ἱερωσύνη εἶναι θεοσύστατον μυστήριον, κατὰ τὸ ὁποῖον διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου, ἀναγινώσκοντος κατάλληλον εὐχὴν, μεταδίδεται εἰς τὸν ὑποψήφιον ἡ θεία χάρις καὶ καθιστᾷ τοῦτον ἱκανὸν νὰ τελῆ τὴν ἀνατεθεισάν εἰς αὐτὸν ἐκκλησιαστικὴν λειτουργίαν.

Τὸ μυστήριον τοῦτο ἰδρύθη ὑπὸ τοῦ Τριαδικοῦ Θεοῦ, καθὼς διδάσκει ἡ Γραφή (Ἐβρ. Ε'. 1) καὶ διέταξεν ὁ Κύριος

κατὰ τὸν ἐπὶ τῆς γῆς βίον του. (Πράξ. Α΄. 23—26. ΣΤ΄ 6 κλπ.). Μεταδίδεται δὲ εἰς τὸν χειροτονούμενον ἡ θεία χάρις διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν τοῦ ἐπισκόπου. Α΄ Τιμ. Δ΄. 14 κλπ. Διὰ τοῦτο καλεῖται καὶ **χειροτονία**. Κατὰ τὴν π.Χ. ἐποχὴν ὑπῆρχεν ἡ Ἱερωσύνη εἰς τὸν Ἰουδαϊσμόν.

Ὁ Σωτῆρ, ὅταν ἐξέλεξε τοὺς Ἀποστόλους, ἔδωκεν εἰς αὐτοὺς τὴν ἐξουσίαν νὰ διοικοῦν τὴν Ἐκκλησίαν, νὰ τελοῦν τὰ μυστήρια καὶ νὰ κηρύττουν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Οὗτοι δὲ διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν ἐπεκαλοῦντο τὴν δωρεάν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ μετέδιδον τὴν ἐξουσίαν αὐτὴν εἰς τοὺς διαδόχους των. Τοιοῦτοτρόπως συνέστη εἰς τὴν Κ.Δ. τὸ μυστήριον τοῦτο. (Πράξ. Κ΄. 17—23). Κατὰ τὸ μυστήριον τοῦτο ὁ ἐπίσκοπος ἐπιθέτει τὰς χεῖρας ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον καὶ ἀναγινώσκει εὐχὴν, διὰ νὰ κατέλθῃ ἐπ' αὐτὸν ἡ θεία χάρις, ἡ ὁποία τοῦ δίδει τὸ χάρισμα τῆς Ἱερωσύνης, τὸ ὁποῖον οὕτω εἶναι ἐξουσία πνευματικῆ.

Οἱ βαθμοὶ τῆς Ἱερωσύνης εἶναι τρεῖς, τοῦ **διακόνου** τοῦ **προσβυτέρου** καὶ τοῦ **ἐπισκόπου**. Ὁ διάκονος διακονεῖ, ἥτοι βοηθεῖ τὸν προσβύτερον καὶ τὸν ἐπίσκοπον εἰς τὴν τέλεσιν τῶν μυστηρίων καὶ μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ ἐπισκόπου κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὁ προσβύτερος τελεῖ πάντα τὰ μυστήρια, πλὴν τῆς Ἱερωσύνης καὶ τῆς Μετανοίας, τὸ ὁποῖον μόνον μὲ τὴν ἄδειαν τοῦ ἐπισκόπου τελεῖ, τελεῖ δὲ καὶ πάσας τὰς τελετάς, πλὴν τῶν Ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ Μύρου, ἔτι δὲ κηρύττει τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ. Ὁ δὲ ἐπίσκοπος διοικεῖ τὴν Ἐκκλησίαν τῆς ἐπισκοπῆς του, τελεῖ ἅπαντα τὰ μυστήρια καὶ ἀπάσας τὰς τελετάς καὶ κηρύττει τὸν λόγον. Ὁ διάκονος καὶ ὁ ἐπίσκοπος χειροτονοῦνται ὑπὸ τοῦ ἐπισκόπου, οὗτος δὲ χειροτονεῖται ὑπὸ δύο τοῦλάχιστον ἐπισκόπων.

Μετὰ τὴν χειροτονίαν ἀπαγορεύεται ὁ γάμος εἰς τὸν διάκονον καὶ τὸν προσβύτερον· ὁ ἐπίσκοπος λαμβάνεται ἐκ τῶν ἀγάμων κληρικῶν. Τὸ μυστήριον τοῦτο δίδεται ἅπαξ εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον καὶ βαθμόν, οὐδὲ ἐπιτρέπεται ἡ ἐπάνοδος εἰς τὰς τάξεις τῶν λαϊκῶν καὶ ἡ ἀναχειροτόνησις. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ βαθμοὶ οὗτοι τῆς Ἱερωσύνης ἀποτελοῦν τὸν ἀνώτερον κλῆρον τῆς Ἐκκλησίας. Οἱ ἐπίσκοποι δὲ ἀποτελοῦν τὴν **Ἱεραρχίαν τῆς Ἐκκλησίας**. Αὕτη εἶναι ἡ διοικοῦσα τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ἡ οἰκονόμος τῆς θείας χάριτος. Ἡ Σύνοδος πάντων τούτων ἀπο-

τελεῖ τὴν ἀνωτάτην διοικητικὴν ἀρχὴν τῆς Ἐκκλησίας. Ἦτοι διοικητικὴ βᾶσις τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας εἶναι τὸ *συνοδικὸν σύστημα διοικήσεως*. (Πράξ. ΙΕ'. 6—29). Εἰς τὸ σύστημα τοῦτο ἀντίκειται τὸ *πρωτεῖον τοῦ Πάπα καὶ τὸ ἀλάθητον αὐτοῦ*.

Εἰς τὴν Ἐκκλησίαν τέλος τῶν Διαμαρτυρομένων δὲν ὑπάρχει ὁ βαθμὸς τοῦ ἐπισκόπου, πλὴν τῆς τῶν Ἀγγλικανῶν. Οἱ Διαμαρτυρόμενοι κληρικοὶ εἶναι ἕγγαμοι, οἱ δὲ τῆς Παπικῆς Ἐκκλησίας ὑποχρεοῦνται νὰ εἶναι ἄγαμοι.

Τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου.

Ὅταν δύο ἐτερόφυλλα πρόσωπα, ἀνὴρ καὶ γυνή, ἐνοῦνται διὰ τοῦ γάμου, ἡ Ἐκκλησία ἐπικαλεῖται τὴν θεῖαν χάριν διὰ νὰ ἀγιάσῃ καὶ ἐνισχύσῃ τὸν σύνδεσμον αὐτὸν πρὸς πιστὴν ἐκτέλεσιν τῶν ἀμοιβαίων καθηκόντων των. Διὰ τοῦτο ὁ γάμος εἶναι ἱερὰ πράξις, εἶναι μυστήριον καὶ μάλιστα μέγα, ὅπως λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. (Ἐφεσ. Ε'. 31), θεῖαν ἔχον τὴν ἀρχήν. Ἰδε Γενέσ. Α'. 28. Β'. 18. Ἰωάν. Β'. 1—11. κλπ.

Πρὸ τῆς ἀκολουθίας τοῦ γάμου ἀναγινώσκειται ἡ ἀκολουθία τῆς *μνηστείας ἢ ἀρραβῶνος*, ὅτε ἀνταλλάσσονται ὑπὸ τοῦ ἱερέως οἱ *δακτύλιοι*, εἰς σημεῖον ὅτι θὰ ἐκτελεσθῇ ἡ δοθεῖσα ὑπόσχεσις γάμου. Εἰς τὴν ἀκολουθίαν δὲ τοῦ γάμου ἀνταλλάσσονται *στέφανοι*, διὰ νὰ δηλωθῇ τὸ πόσον ἡ Ἐκκλησία τιμᾷ τοὺς ἐρχομένους εἰς κοινωνίαν γάμου.

Εἰς γάμον δὲν δύνανται νὰ ἔλθουν οἱ κληρικοὶ μετὰ τὴν χειροτονίαν τῶν, καὶ οἱ μοναχοί. Ὁ γάμος ἀκόμη ἀπαγορεύεται μεταξὺ στενῶν συγγενῶν φυσικῶν καὶ πνευματικῶν, ὡς καὶ μεταξὺ ὀρθοδόξου καὶ μὴ χριστιανοῦ. Μεταξὺ δὲ ὀρθοδόξου καὶ χριστιανοῦ ἄλλου δόγματος, ἢ μὲ αἰρετικῶν καὶ σχισματικῶν ἐπιτρέπεται, ὑπὸ τὸν ὅρον νὰ τελεσθῇ τὸ μυστήριον ὑπὸ ὀρθοδόξου ἱερέως καὶ τὰ τέκνα νὰ γίνουν ὀρθόδοξοι.

Ὁ γάμος ἐπαναλαμβάνεται δις καὶ τρις εἰς τὸ αὐτὸ πρόσωπον μετὰ τὴν νόμιμον ἢ φυσικὴν διάλυσιν αὐτοῦ.

Τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχέλαιου.

Τὸ Εὐχέλαιον τέλος ἢ Ἅγιον Ἐλαιον εἶναι μυστήριον θεοσυστάτον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐπέρχεται εἰς τὸν διὰ ἁγίου ἐλαίου-

χρζόμενον ἀσθενῆ ἢ θεία χάρις, θεραπεύουσα τὰ σωματικά καὶ ψυχικά νοσήματα. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Μάρκος λέγει, ὅτι ἀποσταλέντες οἱ Ἀπόστολοι ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος «καὶ ἐξελθόντες ἐκήρυσσον μετάνοιαν, καὶ δαιμόνια πολλὰ ἐξέβαλλον καὶ ἠλείφον *ἐλαίῳ πολλοὺς ἀρρώστους καὶ ἐθεράπευον*». (ΣΤ', 12-13). Σύμφωνα δὲ μετὰ τὴν παραγγελίαν αὐτὴν τοῦ Σωτῆρος ὁ Ἰάκωβος ὁ Ἀδελφόθεος μᾶς συμβουλεύει εἰς τὴν ἐπιστολήν του τὰ ἐξῆς. «ἀσθενεῖ τις ἐν ὑμῖν; προσκαλεσάσθω τοὺς πρεσβυτέρους τῆς Ἐκκλησίας, καὶ προσευξάσθωσαν ἐπ' αὐτόν, *ἀλείψαντες αὐτὸν ἐλαίῳ ἐν τῷ ὀνόματι τοῦ Κυρίου*, καὶ ἡ εὐχὴ τῆς πίστεως ὥσπερ ἴσώσει τὸν κάμνοντα, καὶ ἐγερεῖ αὐτόν ὁ Κύριος, *κἂν ἁμαρτίας ἢ πεποικῶς, ἀφεθήσεται αὐτῷ*». (Ε', 14-15).

Οὕτω βλέπομεν, ὅτι ἀπὸ τῶν χρόνων τῶν Ἀποστόλων, οἱ σωματικῶς καὶ ψυχικῶς ἀσθενεῖς χριστιανοὶ ἐχρίοντο ὑπὸ τοῦ ἱερέως μετὰ ἡγιασμένον ἔλαιον, διὰ τὴν θεραπευθῆναι ἢ ἀσθένειαν ἢ ἁμαρτία τοῦ ἀσθενοῦντος. Κατὰ τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ ὅταν ὁ ἱερεὺς χρίῃ τὰ μέλη τοῦ ἀσθενοῦς ἀναγινώσκων τὴν εὐχὴν, ἐπέρχεται ἡ θεία χάρις εἰς αὐτόν θεραπεύουσα τὴν ἀσθένειαν τοῦ πιστοῦ καὶ ἐξαλείφουσα τὴν ἁμαρτίαν αὐτοῦ, ἂν λαμβάνῃ οὗτος τὸ μυστήριον μετὰ πίστεως.

Ἡ Ἐκκλησία μας παρέχει τὸ μυστήριον τοῦτο ὁσάκις ζητῆ αὐτὸ ὁ πιστός. Κυρίως δὲ τὸ παρέχει ὡς προπαρασκευαστικὸν τῆς Θείας Μεταλήψεως μετὰ τοῦ τῆς Μετανοίας κατὰ τὴν Μεγάλην Τετάρτην, μετὰ τὴν προϋπόθεσιν ὅτι τοῦτο θὰ ἐπακολουθήσῃ ἡ *Μετάληψις* κατὰ τὴν Μεγάλην Πέμπτην. Τὸ μυστήριον τοῦτο τέλος ἡ Παπικὴ Ἐκκλησία ἀπὸ τοῦ ΙΒ' αἰῶνος τὸ παρέχει μόνον εἰς τοὺς ἐτοιμοθανάτους, ὡς ἔσχατον χρίσμα καὶ ἑφόδιον εἰς τὴν μέλλουσαν ζωὴν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δὲν δέχεται ἡ Ἐκκλησία μας. «Καλὰ τὰ μυστήρια καὶ ποθεινά, λέγει ὁ ἱερεὺς Χρυσόστομος, ἀλλ' οὐδεὶς ψυχορραγῶν λουτρὸν λαμβανέτω, οὐ γὰρ ἐκεῖνος τῶν μυστηρίων ὁ καιρὸς, ἀλλὰ τῶν διαθηκῶν μυστηρίων δὲ καιρὸς ὑγίεια φρενῶν καὶ σωφροσύνη ψυχῆς».

Σημείωσις. Ἄλλαι τῆς Ἐκκλησίας τελεταί.

Ἐκτὸς τῶν Μυστηρίων ἡ Ἐκκλησία ἐπικαλεῖται τὴν χάριν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τοὺς πιστοὺς καὶ δι' ἄλλων μέσων καὶ ἱερῶν πρᾶ-

ξεων ἢ τελετῶν. Αἱ τελεταὶ ὅμως αὐταὶ εἶναι ἀπλαῖ ἱεραὶ πράξεις καὶ ὄχι μυστήρια, ἤτοι δι' αὐτῶν ἀπλῶς μεταδίδεται εἰς τοὺς πιστοὺς ἡ εὐλογία τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο λέγονται καὶ **μυστηριώδεις τελεταὶ ἀπλῶς**.

Τοιαῦτα εἶναι.

Ὁ Ἁγιασμός, μικρὸς καὶ μέγας.

Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία.

Πᾶσα ἄλλη ἐκκλησιαστικὴ ἀκολουθία, π. γ. Ὁρθρος, Ἐσπερινός, Παρακλητικὸς Κανὼν, Ὁραὶ κλπ.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ.

Αἱ διάφοροι εὐχαὶ εἰς διαφόρους περιστάσεις τοῦ βίου, καὶ οἱ ἐξορκισμοί, καὶ τὰ τοιαῦτα.

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΤΕΛΕΙΩΣΙΣ ΤΗΣ ΕΝ ΧΡΙΣΤΩ ΣΩΤΗΡΙΑΣ

• Η τελειώσις τῶν πάντων.

Ὁ Κόσμος εἶδομεν, ὅτι ἔχει ἀρχὴν καὶ αἰτίαν συγχρόνως δὲ καὶ σκοπὸν, εἰς ὃν κατατείνει. Ὁ παρὼν κόσμος ἔχει ἀκόμη καὶ τέλος, ἀλλὰ τὸ τέλος αὐτοῦ τοῦτο δὲν εἶναι ἡ τελεία καταστροφή καὶ ἀφάνεια αὐτοῦ, ἀλλὰ ἡ ἐν τῷ Θεῷ καὶ διὰ τοῦ Θεοῦ τελειοποίησις καὶ ἀνακαίνισις αὐτοῦ. Τοῦτο διδάσκει ἡ Χριστιανικὴ Κατήχησις ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἀποκαλύψεως, ἣτοι τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως. «Ὁ Θεός, λέγει ὁ Δαμασκηνός, εἰς τὸ εἶναι παρίγει καὶ δημιουργεῖ τὰ σύμπαντα». (Ἴδε Β' Πέτρο. Γ'). Εἰς τὴν τελείωσιν αὐτὴν τῶν πάντων θὰ ἔχη μέρος καὶ ὁ ἄνθρωπος, ὡς τὸ σπουδαιότατον τῶν ἐπιγείων δημιουργημάτων τοῦ Θεοῦ, ἀνιστάμενος ἀπὸ τῶν νεκρῶν καὶ κατὰ τὰ ἔργα του ἀμειβόμενος ἢ αἰώνως τιμωρούμενος. Διὰ τοῦτο τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως εἰς τὸ ἰα' καὶ ἰβ' ἄρθρον λέγει. «Προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος». Κατὰ τὴν ζωὴν δὲ αὐτὴν θὰ παταχθῇ τὸ κακὸν καὶ οἱ κακοὶ καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ, ὁ Διάβολος, καὶ θὰ βασιλεύσῃ τὸ ἀγαθὸν καὶ οἱ ἀγαθοὶ μετὰ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν, τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Θεόν. Περὶ τούτων λέγομεν κατωτέρω.

• Η μέση κατάστασις τῶν ψυχῶν.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας ὁ θάνατος, ὢν ἀποτέλεσμα τῆς παρακοῆς τῶν πρωτοπλάστων, θεωρεῖται ὡς ὁ φυσικὸς πλὴν προσωρινὸς χωρισμὸς τῆς ψυχῆς ἀπὸ τοῦ σώματος, μὴ φέρων τι τὸ φοβερόν. Ἦτοι ὁ θάνατος εἶναι ἀπλῆ μετάβασις ἀπὸ τὴν ἐνταῦθα εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν. Ἡ πίστις δὲ ὅτι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀθάνατος,

ἀποτελεῖ μίαν ἀπὸ τὰς δύο θεμελιώδεις διδασκαλίας τῆς Κατηχήσεως. Ὅταν δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος ἀποθάνῃ, ἡ ψυχὴ αὐτοῦ χωρίζεται ἀπὸ τὸ σῶμα· καὶ τὸ μὲν **σῶμα**, ὡς ὑλικὸν καὶ φθαρτὸν, ἀποσυντίθεται εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη, κατὰ τὸ τῆς Γραφῆς, «γῆ εἶ καὶ εἰς γῆν ἀπελεύσει» (Γενέσ. Β'), ἡ δὲ ψυχὴ, ὡς αὔλος καὶ πνευματικὴ, μένει ἀθάνατος. Κατὰ τὴν πίστιν δὲ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ὁ ἄνθρωπος ἀποθνήσκων **κρίνεται μερικῶς** ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀναλόγως τῶν ἔργων του ἢ προαπολαμβάνει μέρος τῶν ἀγαθῶν, ἂν ὑπῆρξεν ἀγαθός, ἢ μέρος τῶν αἰωνίων ποινῶν, ἂν ὑπῆρξε κακός. Ἡ τύχη αὕτη τοῦ ἀνθρώπου εἰς τὴν πέραν τοῦ τάφου ζωὴν ἐξαορτᾶται ἀπὸ τὸν βίον, τὸν ὁποῖον θὰ διάγῃ εἰς τὴν ἐνταῦθα ζωὴν, τὴν ἐπίγειον. Τοῦτο μᾶς διδάσκει ρητῶς ὁ Κύριος εἰς τὴν παραβολὴν τοῦ πλουτοῦ καὶ τοῦ πτωχοῦ Λαζάρου καὶ εἰς τὴν εἰκόνα τῆς Μελλούσης Κρίσεως. (Λουκ. ΙΣΤ', 19—31 καὶ Ματθ. ΚΕ'. 31—46), καὶ ποικιλοτρόπως ἐκθέτει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος. (Β' Κορινθ. Ε', 10. Ἐβρ. Θ', 27), Ἡ Κρίσις αὕτη τοῦ Θεοῦ λέγεται **Μερικὴ**, δι' ἓνα ἕκαστον χωριστὰ δηλ. γινομένη. Ἐνταῦθα εὐρίσκονται αἱ ψυχαὶ ἀσώματοι καὶ ἔχουσαι συνείδησιν, ἀναμένουσαι τὴν **Γενικὴν Κρίσιν**. Δὲν δύνανται ὅμως ἐνταῦθα νὰ μετανοήσουν καὶ νὰ πράξουν ἔργα ἀγαθὰ, οὕτως ὥστε νὰ συγχωρηθῶσιν, ὅπως ἐδόξαζεν ὁ Ὁριγένης· αὐτὴν τὴν σημασίαν ἔχει τὸ ρητὸν «ἐν τῷ Ἄδῃ οὐκ ἔστι μετάνοια». Ἡ μεταξὺ τῶν δύο τούτων Κρίσεων, Μερικῆς καὶ Γενικῆς, κατάστασις τῶν ψυχῶν ὀνομάζεται **Μέση**.

Ἡ Δυτικὴ Ἐκκλησία ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου διδάσκει, ὅτι αἱ ψυχαὶ τῶν ὁμολογουμένως ἀγίων ἀνθρώπων μεταβαίνουν ἀπ' εὐθείας εἰς τὸν τόπον τῆς πλήρους μακαριότητος, αἱ δὲ τῶν ὁμολογουμένως κακῶν εἰς τὸν τόπον τῆς αἰωνίου τιμωρίας. Μεταξὺ δὲ τούτων παραδέχεται καὶ ψυχὰς ἀνθρώπων κακῶν μὲν, οἵτινες ὅμως ἐξήτησαν διὰ τῆς μετανοίας ἄφεισιν τῶν ἁμαρτιῶν, ἀλλὰ δὲν ἐτελείωσαν τὰ ἐπιβληθέντα εἰς αὐτοὺς ἐπιτίμια. Οὗτοι μεταβαίνουν εἰς μέσην τινὰ κατάστασιν διὰ νὰ καθαρισθῶσι διὰ πυρός, ὅπερ διὰ τοῦτο ὀνομάζεται **καθαρητήριο**. Ἐνταῦθα ἡ τοιαύτη ψυχὴ δύνата νὰ ἐπιτύχῃ τὸν ἡθικὸν καθαρισμὸν καὶ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Παράδεισον. Ἐπιταχύνουν δὲ τὴν μεταβασιν ταύτην αἱ λειτουργίαι, αἱ ἀφάσεις καὶ αἱ εὐχαὶ τῆς Ἐκκλησίας, τὰς ὁποίας προσφέρουν οἱ οἰκεῖοι ὑπὲρ αὐτῆς. Ἡ διδα-

σκαλία ὅμως αὕτη δὲν εἶναι ὀρθόδοξος, διότι δὲν διδάσκεται ὑπὸ τῆς Ἁγίας Γραφῆς οὐδαμοῦ.

Σημείωσις. Ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων. Τὰ μνημόσυνα.

Κατὰ τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἐκκλησίας μας οἱ πιστοὶ ἀποθνήσκοντες δὲν παύουν νὰ ἀποτελοῦν μέλη τῆς Ἐκκλησίας. Διὰ τοῦ θανάτου ἀπλῶς μετατίθενται ἀπὸ τῆς ἐπιγείου Ἐκκλησίας, τῆς καὶ Στρατευσομένης, εἰς τὴν ἐπουράνιον, τὴν καὶ Θριαμβεύουσαν, ὅπου εὐρίσκονται εἰς σχέσιν μετὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ, τῶν ἀγγέλων καὶ πάντων τῶν **ἁγίων** τοῦ Θεοῦ. Διὰ τοῦτο ἡ Ἐκκλησία ἐξακολουθεῖ τὰς σχέσεις της μετὰ τῶν μεταστάντων μελῶν της. (Ἰωάν. Ε'. 24). Ὁ σύνδεσμος οὗτος ἐκφράζεται διὰ τῆς τιμῆς τῶν ἁγίων ὑπὸ τῶν ἐπιγείων μελῶν, καὶ διὰ τῆς πρεσβείας τῶν ἁγίων τούτων ὑπὲρ αὐτῶν. Ἦτοι ἡμεῖς μὲν τιμῶμεν τοὺς ἁγίους, οὗτοι δὲ πρεσβεύουν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ πρὸ πάντων ἡ **Παναγία** Μήτηρ τοῦ Θεοῦ, ἡ Παρθένος Μαρία. Διότι ὄντως «πολλὰ ἰσχύει δέησις μητρὸς πρὸς εὐμένειαν Δεσπότου». Τὴν αὐτὴν σχέσιν καὶ τὸν αὐτὸν σύνδεσμον ἐκφράζει ἡ Ἐκκλησία μας καὶ διὰ τῶν **μνημοσύνων**. Τὰ μνημόσυνα προσφέρει ἡ Ἐκκλησία χάριν τῶν ἁμαρτωλῶν μελῶν της, τῶν μεταστάντων, καὶ παρακαλεῖ τὸν Θεὸν τῇ πρεσβείᾳ τῶν ἁγίων του νὰ συγχωρήσῃ τούτους. Ἦτοι τὰ μνημόσυνον εἶναι ζωηραὶ ἐπικλήσεις καὶ παρακλήσεις πρὸς τὸν Θεόν, ὅπως συγχωρήσῃ τοὺς ἐξ ἡμῶν μεταστάντας ἁμαρτωλοὺς, καθ' ὅσον εἰς τὸν Ἄδην οὗτοι δὲν δύνανται νὰ μετανοήσουν καὶ συγχωρηθοῦν, πρᾶττοντες δὲ ἀγαθὰ ἔργα νὰ σωθοῦν. Τὰ μνημόσυνα ὠφελοῦν καὶ αὐτοὺς τοὺς ζῶντας, καθ' ὅσον δι' αὐτῶν ἐνισχύεται ἡ πίστις εἰς τὸν Θεὸν καὶ τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς.

Ἡ ζωὴ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος.

Κατὰ τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως, τὸ ὁποῖον φυσικὰ διερμηνεύει τὴν διδασκαλίαν τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς θὰ ἔλθῃ πάλιν, ἵνα κρίνῃ ζῶντας καὶ νεκροὺς καὶ οὗι τότε θὰ συστήσῃ βασιλείαν, τῆς ὁποίας «οὐκ ἔσται τέλος». Ἡ παρουσία αὕτη τοῦ Κυρίου θὰ εἶναι ἡ **δευτέρα**, ἡ δὲ Κρίσις αὐτοῦ ἡ λεγομένη **Γενικὴ**, τούτέστιν ἡ τῶν ἀπάντων ἀνθρώπων κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον, καὶ τέλος ἡ βασιλεία, τὴν ὁποίαν θὰ ἰδρῦσῃ, θὰ εἶναι **αἰώνιος**, ὅπου θὰ καταργηθῇ τὸ κακόν, θὰ τιμωρηθοῦν αἰωνίως οἱ κακοί, καὶ

θά βασιλεύση τὸ δίκαιον καὶ τὸ ἀγαθὸν μετὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ δικαίων. Αὕτη ὀνομάζεται **ζωὴ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος**, ἔν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ζωὴν τοῦ παρόντος αἰῶνος, τὴν ἐπίγειον καὶ φθαρτήν. (Ἐβρ. ΙΓ'. 14).

Ὁ χρόνος τῆς δευτέρας ταύτης ἐνδόξου παρουσίας τοῦ Κυρίου εἶναι εἰς πάντας **ἄδηλος** (Ματθ. ΚΔ'. 36). Διὰ τοῦτο μᾶς συμβουλεύει ὁ Κύριος νὰ εἴμεθα πάντοτε ἔτοιμοι (Ματθ. ΚΔ'. 44. ΚΕ'). Κατὰ τὴν γενικὴν δὲ Κρίσιν θὰ ἀναστηθῶσιν οἱ νεκροὶ καὶ ὑπόδικοι θὰ συναχθῶσιν πρὸ τοῦ φοβεροῦ βήματος τοῦ Χριστοῦ. Περὶ τῆς ἀναστάσεως ταύτης τῶν νεκρῶν ὁμιλεῖ τὸ Ματθ. ΚΕ'. 31—46. Ἰωάν. Ε'. 24—30. Α'. Κοριν. ΙΕ'. 12—58. Α'. Θεσσ. Δ'. 13—17 κλπ. Τὴν εἰκόνα δὲ τῆς Μελλούσης Κρίσεως ἴδε ἐν Ματθ. ΚΕ'. 31—46. Ἡ διδασκαλία δὲ τοῦ **Χιλιασμοῦ**, καθ' ἣν ὁ Χριστὸς πρῶτον θὰ ἀναστήσῃ τοὺς δικαίους καὶ μετ' αὐτῶν θὰ βασιλεύσῃ χίλια ἔτη καὶ κατόπιν θὰ κρίνῃ τὸν Κόσμον, εἶναι πεπλανημένη καὶ δὲν στηρίζεται ἐπὶ τῆς Ἁγίας Γραφῆς.

Τέλος, ἕκαστος κατὰ τὰ ἔργα του, θὰ δικασθῶσιν ἅπαντες κατὰ τὴν Γενικὴν Κρίσιν. Καὶ οἱ μὲν ἀγαθὰ πράξαντες θὰ πορευθῶσιν εἰς ζωὴν αἰώνιον οἱ δὲ τὰ φαῦλα εἰς **κόλασιν** αἰώνιον. Αἱ ἀμοιβαὶ δὲ καὶ αἱ ποιναὶ αὐταὶ θὰ εἶναι αἰώνιοι, καὶ ἀνάλογοι μὲ τὰ ἔργα ἐκάστου καὶ τοῦ μεγέθους αὐτῶν. Ἴδε παραβολὴν τῶν Ταλάντων (Ματθ. ΚΕ'. 15—28 καὶ Λουκ. ΙΒ' 47—48). Οὗτω θὰ βασιλεύσῃ ὁ Κύριος μετὰ τῶν ἀγαθῶν εἰς τὸν αἰῶνα.

Σημειωτέον δ' ὅτι τόσον μόνον γνωρίζομεν περὶ πάντων τούτων, διότι τόσα μόνον ἐφάνερωσεν εἰς ἡμᾶς ὁ Θεός. Εἰς πᾶσαν δὲ τὴν διδασκαλίαν ταύτην τῆς Κατηχίσεως ἀπαιτεῖται, ὅπως εἶδαμεν, **πίστις** καὶ ἀφοσίωσις εἰς τὸν Σωτῆρα Χριστόν, ἵνα ἐκεῖθεν ἀντλήσωμεν τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν. Διότι «πίστει νοοῦμεν καταρτισθαι τοὺς αἰῶνας ρήματι Θεοῦ». (Ἐβρ. ΙΑ'. 5) „Ἔστι δὲ πίστις «ἐλπίζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων». (ΙΑ', 1). Καὶ τοῦτο διότι «βλέπομεν ἄρτι δι' ἐσόπτρου ἐν αἰνίγματι, τότε δὲ ὁπόμεθα πρόσωπον πρὸς πρόσωπον ἄρτι γινώσκομεν ἐκ μέρους, τότε δὲ ἐπιγνωσόμεθα καθὼς καὶ ἐπεγνώσθημεν νυνὶ δὲ μένει πίστις ἐλπίς, ἀγάπη, τὰ τρία ταῦτα μείζων δὲ τούτων ἡ **ἀγάπη**.» (Α' Κορινθ. ΙΓ' 12—13).

Β' ΕΞΑΜΗΝΟΝ

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

«Σύντομος καὶ κατὰ τὸ δυνατόν ἔπι-
πτική, μετ' ἀναγνώσεως τῶν κυριωτέρων
προϊόντων τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ὑμνο-
λογίας, ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Φεβρουαρίου
μέχρι τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους».

(Τὸ Πρόγραμμα)

Ἀριθ. $\frac{\text{Πρωτ. 1477}}{\text{Διεκπ. 1244}}$

Ἀθήνησι 24 Αὐγούστου 1933

Πρὸς

Τὸν κ. Χρῆστον Ἐνισλείδην, καθηγητὴν τῶν Θεολογικῶν

Εἰς Ἀμφίκλειαν.

Ἀπαντῶντες εἰς τὴν ἀπὸ 15 Ἰουνίου ἐν. ἔτ. αἴτησιν ὑμῶν, δι' ἧς ὑποβάλλετε τῇ Ἱερᾷ Συνόδῳ πρὸς ἔγκρισιν τὸ ὑφ' ὑμῶν πονηθὲν βιβλίον «ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ», γνωρίζομεν ὑμῖν ὅτι ὁ Πανοσιολ. Ἀρχιμ. κ. Χρυσόστομος Δημητρίου, Δ. Θ. καὶ Φ., εἰς ὃν παρεπέμφθη ὑπὸ τῆς Ἱ. Συνόδου τὸ ὑμέτερον πόνημα τοῦτο πρὸς μελέτην καὶ γνωμάτευσιν, ἀπεφάνθη διὰ τῆς ἀπὸ 16 Αὐγούστου ἐν. ἔτ. ἐκθέσεως αὐτοῦ ὅτι «τὸ διδακτικὸν τοῦτο βιβλίον οὐ μόνον δὲν ἐμπεριέχει τι τὸ ἀπᾶλλον πρὸς τε τὰ δόγματα καὶ τὴν Ἱερὰν Παράδοσιν τῆς Ὁρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ διαπνέεται ἀπὸ θερμῆν πίστιν καὶ ἔνθουν ζῆλον πρὸς» τε τὰ δόγματα καὶ τὰς παραδόσεις αὐτῆς».

Ὁ Ἀθηνῶν ΧΡΥΣΟΣΤΟΜΟΣ Πρόεδρος

(Τ. Σ.)

Ὁ Ἀρχιγραμματεὺς
Ἀρχιμ. Γερμανὸς Ρουμπάνης

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

Ἡ παροῦσα «*Λειτουργικὴ τῆς Ὁρθοδόξου Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας*» συνετάχθη κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ νέου Ἀναλυτικοῦ Προγράμματος τῶν μαθημάτων τοῦ Γυμνασίου καὶ προορίζεται διὰ τοὺς μαθητὰς τῆς Πέμπτης τάξεως τῶν Γυμνασίων.

Κατὰ τὴν σύνταξιν αὐτοῦ ἐλάβομεν ὑπ' ὄψιν δύο τινά.

α') Τὸν διὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τούτου διατιθέμενον ὑπὸ τοῦ Προγράμματος χρόνον—ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Φεβρουαρίου μέχρι τέλους τοῦ σχολικοῦ ἔτους. Καὶ

β') Τὴν διάταξιν τοῦ Προγράμματος, καθ' ἣν ἡ διδασκαλία τοῦ μαθήματος τούτου θὰ γίνῃ ὅπως καὶ ἡ τῆς ΚΑΤΗΧΗΣΕΩΣ ἐν τῇ αὐτῇ τάξει, ἥτοι «δι' ἀνακεφαλαιώσεως τῶν ἐν ταῖς προηγούμεναις τάξεσι συλλεγεῖσθαι ἐποπτικῶν, διδασκαλιῶν κλπ., θὰ περιλαμβάνῃ δὲ πρὸς ἀνάγνωσιν τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ὑμνολογίας». (σελὶς 6),

Τούτου ἕνεκα καὶ πρὸς καλύτεραν διαπραγματεύσιν τοῦ μαθήματος τούτου, ἔτι δὲ καὶ πρὸς συστηματικωτέραν κατάταξιν τοῦ πολυπληθοῦς ὕλικου αὐτοῦ τὸ παρὸν βιβλίον διηρέσαμεν εἰς τρία μέρη.

Α'—Εἰς τὸ πρῶτον μέρος πραγματευόμεθα τὸν τόπον, τὸν χρόνον καὶ τὸν τύπον τῆς λειτουργίας ἢ λατρείας τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἥτοι περὶ τοῦ Ναοῦ, καὶ τῶν ἐν αὐτῷ ἀντικειμένων, τῶν καταλλήλων εἰς τὴν τέλεσιν τῆς λατρείας, περὶ τῶν ἑορτῶν καὶ τῶν περὶ τύπων τῆς λατρείας, δηλαδὴ τῆς λειτουργίας.

Β'—Εἰς τὸ δεύτερον μέρος ἐκδέτομεν τὴν ἐρμηνεῖαν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ ἰδίως τῆς Θείας Λειτουργίας, διότι τὸ μάθημα τῆς Λειτουργικῆς τοῦτον πρὸ παντὸς τὸν σκοπὸν φέρει διδασκόμενον εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Μέσης Ἐκπαιδεύσεως.

Γ'—Εἰς δὲ τὸ τρίτον μέρος συνεκεντρώσαμεν τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ὑμνολογίας πρὸς ἀνάγνωσιν, ὅσα ἐνομίσαμεν ὅτι ἀπαραίτητον εἶναι νὰ γνωρίσουν οἱ μαθη-

ταί, καὶ ὅσα σχετίζονται μὲ τὴν ὅλην διδασκαλίαν τοῦ μαθήματος τῆς Λειτουργικῆς. Ὡς προθεωρίαν δὲ καὶ εἰσαγωγὴν ἐπροτάξαμεν ὀλίγα τινὰ περὶ τῆς **Ἐκκλησιαστικῆς Ὑμνολογίας**, ἥτοι περὶ τῶν ὕμνων τῆς Ἐκκλησίας μας, περὶ τῆς ποιήσεως αὐτῶν καὶ τῆς μελωδίας καὶ περὶ τῶν κυριωτέρων ἐκκλησιαστικῶν ὕμνογράφων καὶ μελωδῶν. Αὐτοὺς δὲ τοὺς ὕμνους δὲν κατεχωρίσαμεν αὐθαιρέτως πῶς εἰς τὸ παρὸν μέρος, ἀλλὰ ἐν ἀλληλουχίᾳ πρὸς τὴν διδασκαλίαν τοῦ ὅλου μαθήματος τῆς **Λειτουργικῆς**. Τὸ ἐρμηνευτικὸν μέρος τῶν ὕμνων τούτων ἀφήσαμεν εἰς τὸν διδάσκοντα καὶ τὴν ἰδιαιτέραν ἐργασίαν τῶν μαθητῶν.

Λειτουργική.

Ἡ λέξις *λειτουργική* εἶναι ἐπίθετον, τὸ ὁποῖον ἔλαβε σημασίαν οὐσιαστικοῦ, παράγεται δὲ ἀπὸ τὴν λέξιν *λειτουργία* καὶ σημαίνει τὸ μάθημα, τὸ ὁποῖον μᾶς διδάσκει τὰ κατὰ τὴν λειτουργίαν, ἤτοι τὴν λατρείαν τῆς Ἐκκλησίας μας.

Ἡ λέξις *λειτουργία*, ἀπὸ τὴν ὁποίαν παράγεται ἡ *λειτουργική*, εἶναι ἀρχαία Ἑλληνική, παράγεται ἀπὸ τὴν λέξιν λέϊτος-λεϊτος καὶ αὕτη ἀπὸ τὴν λαὸς καὶ ἔργον καὶ φανερῶνει πᾶσαν δημοσίαν ἐργασίαν ἢ λειτουργίαν, ὅπως λέγομεν. Εἰς τὴν Χριστιανικὴν δὲ καὶ Ἐκκλησιαστικὴν γλῶσσαν δηλοῖ πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν ὑπηρεσίαν ἢ διακονίαν, κατ' ἔξοχὴν πᾶσαν τοιαύτην ἀναφερομένην εἰς τὴν λατρείαν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, κυρίως ὅμως τὴν ἱερουργίαν, τὴν τέλεσιν τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ὡς θυσίας θεωρουμένης.

Ὅθεν *Λειτουργική* λέγεται τὸ μάθημα, τὸ ὁποῖον πραγματεύεται πᾶσαν ἱερουργίαν ἢ ἱεροτελεσίαν τῆς Ἐκκλησίας μας, κατ' ἔξοχὴν δὲ τὴν ἱεροτελεσίαν τῆς θυσίας τοῦ Γολγοθᾶ, ἥτις καὶ κυρίως *Λειτουργία* λέγεται. Ἐπομένως *Λειτουργική* εἶναι τὸ μάθημα, τὸ ἔξετάζον καὶ ἐρμηνεύον τὴν Θεῖαν *Λειτουργίαν*. Διότι κέντρον τῆς *Λειτουργικῆς* καὶ τῆς ὅλης λατρείας τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας εἶναι ἡ Θεία *Λειτουργία* ὡς θυσία θεωρουμένη ἀνάιμακτος.

Πηγαι τῆς Λειτουργικῆς.

Αἱ πηγαὶ τῆς *Λειτουργικῆς* εἶναι τὰ λειτουργικὰ βιβλία τῆς Ἐκκλησίας μας, τὰ ὁποῖα εἶναι συντεταγμένα ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Ἁγίας Γραφῆς καὶ τῆς Ἱερᾶς Παραδόσεως. Ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς.

Ἡ Θεία Λειτουργία. Περιέχει κατὰ σειρὰν τὴν ἀκολουθίαν τοῦ μικροῦ καὶ μεγάλου Ἑσπερινοῦ, τὰς λειτουργίας Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, Βασιλείου τοῦ Μεγάλου καὶ τὴν λειτουργίαν τῶν Προσηγιασμένων Δώρων, μαζὶ μὲ τὸν τύπον τῆς Προσκομιδῆς.

Τὸ Εὐαγγέλιον. Περιέχει περικοπὰς ἐξ ὅλων τῶν Εὐαγγελίων, τὰς ἀναγινωσκομένας κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ ἑορτὰς τοῦ ὄλου ἑνιαυτοῦ.

Ὁ Ἀπόστολος. Περιέχει ὁμοίως περικοπὰς ἐκ τῶν Πράξεων καὶ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν Ἀποστόλων, τὰς ἀναγινωσκομένας πρὸ τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἡ Ὀκτώηχος. Λέγεται καὶ **Παρακλητικὴ**. Εἶναι δὲ ἔργον τοῦ Ἰωάννου Δαμασκηνοῦ καὶ περιέχει τὰς ἀκολουθίας τοῦ Ὁρθρου ἰδίως τῶν Κυριακῶν εἰς ὀκτὼ διαφόρους τρόπους ἢ ἤχους ψαλλομένας.

Τὸ Τριώδιον. Περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τῶν κινητῶν ἑορτῶν ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου μέχρι τοῦ Μ. Σαββάτου. Ὁνομάσθη Τριώδιον, διότι ἡ ἀκολουθία τοῦ Ὁρθρου ἐκάστης ἑορτῆς κατ' ἀρχὰς περιεῖχε τρεῖς ᾠδὰς, ὅπως ἡ τῆς Μ. Δευτέρας, Τρίτης κλπ.

Τὸ Πεντηκοστάριον. Περιέχει τὴν ἀκολουθίαν τῶν κινητῶν ἑορτῶν ἀπὸ τοῦ Πάσχα μέχρι τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων. Κατ' ἀρχὰς περιεῖχε τὴν ἀκολουθίαν πενήκοντα ἡμερῶν—μέχρι τῆς Πεντηκοστῆς.

Τὰ Μηναια. Εἶναι δώδεκα τὸν ἀριθμὸν, ἓνα δι' ἕκαστον μῆνα. Ἐκαστον περιέχει τὰς ἀκολουθίας τῶν καθ' ἕκαστον μῆνα ἀκινήτων ἑορτῶν.

Τὸ Εὐχολόγιον. Περιέχει τὴν ἀκολουθίαν πάσης ἱεροπραξίας, ἥτοι τοῦ Ἑσπερινοῦ, Ὁρθρου, Λειτουργίας, τῶν μυστηρίων Βαπτίσματος, Χρίσματος, Μετανοίας, Εὐχελαίου, Γάμου, Ἰερωσύνης καὶ τῶν μυστηριωδῶν πράξεων τοῦ μεγάλου καὶ μικροῦ ἁγιασμοῦ, τῶν ἐγκαινίων τοῦ ναοῦ, τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν εἰς κληρικούς, μοναχούς, λαϊκοὺς καὶ νήπια, τὰς εὐχὰς τῆς Ἐκκλησίας εἰς πᾶσαν περίστασιν κ.τ.τ.

Τὸ Ὁρολόγιον. Περιέχει τὰς προσευχὰς τῶν ὥρῶν, ἥτοι τοὺς ἀναγινωσκομένους ψαλμοὺς κλπ. κατὰ τὴν πρώτην, τρίτην, ἕκτην καὶ ἐνάτην ὥραν, σύμφωνα μὲ τὴν συνήθειαν τῆς Ἑβραϊκῆς Συναγωγῆς. Ἐπίσης περιέχει τοὺς ψαλμοὺς τοῦ Ἑσπερινοῦ, Ὁρθρου, Ἀποδείπνων κ.τ.τ.

Τὸ Ψαλτήριον. Περιέχει τοὺς 150 ψαλμοὺς τῆς Ἑβραϊκῆς Συναγωγῆς, ποιητῆς δὲ τῶν περισσοτέρων ἐκ τούτων εἶναι ὁ προφητᾶναξ Δαβίδ. Καὶ

Τὸ Τυπικόν. Τοῦτο περιέχει τὸν τύπον, ἤτοι τὴν διάταξιν τῶν ἀκολουθιῶν τῶν διαφόρων ἑορτῶν.

Σκοπὸς καὶ διαίρεσις τῆς Λειτουργικῆς.

Τῆς Λειτουργικῆς σκοπὸς εἶναι ἡ ἔκθεσις καὶ ἐρμηνεία τῶν τελουμένων ἐν τῷ Ναῷ δημοσίᾳ. Ἦτοι σκοπὸν ἔχει αὕτη νὰ ἐκθέσῃ καὶ ἐρμηνεύσῃ τὰ κατὰ τὴν **λατρείαν** τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας, καὶ μάλιστα τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας ἐνταῦθα, ἐκδηλουμένην καθ' ὠρισμένον τρόπον. Οἱ ὠρισμένοι οὔτοι τρόποι τῆς λατρείας ὀνομάζονται **τύποι** καὶ τοιοῦτοι εἶναι π. χ. ἡ κοινὴ προσευχή, τὸ σημεῖον τοῦ Σιαυροῦ, αἱ νηστεῖαι, ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων, κ.τ.τ. Οἱ τύποι τῆς λατρείας, σημειωτέον, εἶναι ἀναγκαῖαι ἐκδηλώσεις τοῦ θρησκευτικοῦ συναισθήματος, οὐδὲ δύναται πᾶς θρησκός ἄνθρωπος νὰ ἀπαλλαγῇ αὐτῶν ἐντελῶς, ὅπως δὲν δύναται τις νὰ ἀπαλλαγῇ τῆς διὰ τοῦ σώματός του ἐκδηλώσεως οἰουδήποτε ἄλλου συναισθήματος.

Ἡ Λειτουργικὴ πρὸς μεθοδικωτέραν ἔκθεσιν καὶ ἐρμηνείαν τῆς λατρείας διαίρεται εἰς τρία μεγάλα μέρη.

α') Τοῦτο περιλαμβάνει τὸν τόπον, τὸν χρόνον καὶ τὸν τύπον τῆς λατρείας.

β') Διαλαμβάνει τὴν ἔκθεσιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἱερῶν ἀκολουθιῶν καὶ ἰδίως τῆς Θείας Λειτουργίας, ἤτοι τῶν τακτικῶν καὶ ἐκτάκτων ἀκολουθιῶν τῆς Ἐκκλησίας μας. Καὶ

γ') Τοῦτο περιέχει τὴν Ἐκκλησιαστικὴν Ὑμνολογίαν καὶ τὰ κυριώτερα αὐτῆς προϊόντα.

ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΤΗΣ ΟΡΘΟΔΟΞΟΥ ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΤΟΠΟΣ, ΧΡΟΝΟΣ ΚΑΙ ΤΥΠΟΣ ΤΗΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ — ΛΑΤΡΕΙΑΣ

Α' Τόπος τῆς λατρείας—ὁ Ναός.

Τόπος τῆς λατρείας ἢ λειτουργίας εἶναι μὲν πᾶς τοιοῦτος καὶ μάλιστα ὁπουδήποτε εὐρεθῶσι συνηγμένοι δύο ἢ τρεῖς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, διότι ὁ Θεὸς ὡς πνεῦμα εἶναι πανταχοῦ παρὼν (ἴδε Ματθ. ΙΗ'. 20 καὶ Ἰωάν. Δ'. 20—24), κυρίως ὁμως ὡς τόπος τῆς λατρείας εἶναι ἡ ἐκκλησία, ὁ ναός, ὅπου καταχρηστικῶς λέγεται ὅτι κατοικεῖ ὁ Θεός. Ψαλ. ΕΖ' καὶ ΡΛΓ'.

Οἱ πρῶτοι χριστιανοί, κατὰ τὰς μαρτυρίας τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας, δὲν εἶχον ναοὺς. Ἐσύχναζον ἢ εἰς τὸν Ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων, ἢ εἰς ἰδιαιτέρους οἴκους, τοὺς ὁποίους ὠνόμαζον εὐκτηρίους. Ἀργότερα ἐπειδὴ κατεδιώκοντο, κατεσκευάζον εὐκτηρίους οἴκους καὶ ναοὺς εἰς ἔρημα μέρη, εἰς σπήλαια καὶ εἰς κατακόμβας. Ἀπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου δὲ κτίζονται μεγαλοπρεπεῖς ναοὶ πρὸς χρῆσιν τῶν χριστιανῶν.

Μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁ ναὸς ἔχει τὸν τύπον Βασιλικῆς, ἥτοι τοῦ Ρωμαϊκοῦ οἰκήματος ἔνθα διέτριβεν ὁ βασιλεὺς. Ἀπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ ὁμως ὁ ναὸς λαμβάνει τὸν τύπον τοῦ Σταυροῦ καὶ ἐρμηνεύει τὴν ἔννοιαν, ὅτι ὁ Οὐρανὸς ἔκλινε πρὸς τὴν γῆν, ἥτοι ὁ Θεὸς ἔγινεν ἄνθρωπος. Τέλος κατὰ τὸν Μεσαιῶνα εἰς τὴν Δύσιν ἐμορφώθη ἴδιος τύπος ναοῦ μὲ τὰς ὀξείας γωνίας, ὁ Γοτθικὸς. Περὶ τῶν τύπων τούτων τοῦ ναοῦ ὁμιλεῖ πλέον ἡ Ἱστορία καὶ ἡ Ἀρχιτεκτονικὴ (ρυθμοί).

Μέρη τοῦ Ναοῦ.

Ὁ χριστιανικὸς ναὸς ἔχει τὸν τύπον καὶ τὴν διαίρεσιν τῆς Σκηπῆς τοῦ Μαρτυρίου καὶ τοῦ μεγάλου ναοῦ τοῦ Σολομῶντος,

περὶ τῶν ὁποίων ἐδιδάχθημεν εἰς τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης. Ἦτοι διαρεῖται εἰς δύο μέρη. Τὸ **Ἅγιον Βῆμα** καὶ τὸ **Καθολικὸν** ἢ **κυρίως ναόν**. Μετέπειτα εἰς τοὺς μεγάλους ναοὺς περιελήφθη καὶ τρίτον, ὁ **Πρόναος** ἢ **Νάρθηξ**, χωρὶς ὅμως τὸ μέρος τοῦτο νὰ εἶναι ἀπαραίτητον εἰς πάντα ναόν.

α') Τὸ **Ἅγιον Βῆμα**. Χωρίζεται ἀπὸ τὸ Καθολικὸν μὲ τὸ Εἰκονοστάσιον (Τέμπλον), ὅπως ὁ Ἑβραϊκὸς ναὸς μὲ τὸ καταπέτασμα. Ἐνταῦθα διαμένει ὁ ἱερεὺς, τὸ ἱερατεῖον ἢ προσβυτέριον, καὶ λειτουργεῖ. Ἐνταῦθα ἀπαραιτήτως ὑπάρχουν ἢ **Ἁγία Τράπεζα** εἰς τὸ μέσον, ἢ **Πρόθεσις** εἰς τὰ ἀριστερὰ καὶ τὸ **Σκευοφυλάκιον** δεξιὰ. Εἰς τοὺς μεγάλους ἢ καθεδρικούς ναοὺς ὑπάρχει καὶ τὸ **Σύνθρονον**.

Ἡ Ἁγία Τράπεζα συμβολίζει δύο τινά, ἕνα μὲν τὸν Γολγοθᾶν, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐθυσιάσθη ὁ Σωτὴρ, ἦτοι εἶναι θυσιαστήριον, ἕτερον δὲ τὸν τάφον τοῦ Σωτῆρος. Ἡ Πρόθεσις λέγεται καὶ Προσκομιδὴ. Εἶναι αὐτὴ μικρὰ τράπεζα, ἐπὶ τῆς ὁποίας τίθενται (προτίθενται) τὰ δῶρα τῶν πιστῶν, τὰ κατάλληλα εἰς τὴν τέλει τῆς θείας λειτουργίας καὶ ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ ἱερεὺς τελεῖ τὴν **προσκομιδὴν**. Ἡ Πρόθεσις συμβολίζει τὸ Σπήλαιον, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Κύριος, διὸ τοποθετεῖται πάντοτε ἐντὸς κόγχης. Τὸ Σκευοφυλάκιον εἶναι διαμέρισμα ἢ κιβώριον ἢ ἐρμάριον, ὅπου φυλάσσονται τὰ **σκεύη** τῆς Ἐκκλησίας τὰ χρησιμοποιούμενα εἰς τὴν λατρείαν καὶ περὶ τῶν ὁποίων θὰ εἴπωμεν κατωτέρω. Τέλος τὸ Σύνθρονον εἶναι ξύλινοι ἢ μαρμαρινοὶ θρόνοι ἢ στασίδια, γύρω καὶ ὀπισθεν τῆς Ἁγίας Τράπεζης, ὅπου κάθονται οἱ παριστάμενοι ἀρχιερεῖς, ἱερεῖς κλπ.

β') Τὸ **Καθολικόν**. Ἐνταῦθα διαμένει ὁ λαός, οἱ πιστοί, οἱ ψάλται κλπ. Εἰς τὸ καθολικὸν ὑπάρχουν.

Ὁ **Ἀμβων** (ἐκ τοῦ ἀναβαίνω), μέρος ὑψηλὸν καὶ ἐξέχον, κυκλοτερές, κατ' ἀρχὰς εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ ὑψούμενος, εἶτα δὲ μεταφερθεὶς εἰς τὸ ἀριστερὸν αὐτοῦ καὶ ἔναντι τοῦ Δεσποτικοῦ. Ἐπ' αὐτοῦ κατ' ἀρχὰς ἔψαλλον οἱ ψάλται, ἀνεγίνωσκον οἱ ἀναγνώσται καὶ ἀπήγγελλον οἱ διάκονοι τὸ Εὐαγγέλιον καὶ οἱ ἱερεῖς ἐκήρυττον. Εἶτα ἀπ' αὐτοῦ μόνον τὸ Εὐαγγέλιον ἀναγνώσκειται καὶ κηρύττεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

Τὸ Δεσποτικόν, ἢ θρόνος δεσποτικός, ἐφ' οὗ κάθηται ὁ παριστάμενος καὶ χοροστατῶν ἐπίσκοπος.

Τὰ Ἀναλόγια, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἴστανται οἱ ψάλται. Καὶ τέλος τὰ στασίδια χάριν τῶν γερόντων κλπ.

γ) **Ὁ Πρόναος**. Ἐνταῦθα κατὰ παλαιὰν ἐποχὴν ἔμενον οἱ κατηχούμενοι καὶ οἱ μετανοοῦντες. Ὑπῆρχον δὲ ἐδῶ τὸ **Βαπτιστήριον**, τὸ ὁποῖον ἐλέγετο καὶ Κολυμβήθρα, ὅπου ἐβαπτίζοντο οἱ κατηχούμενοι, καὶ ἡ **Κρήνη** ἢ **Φιάλη**, πρὸς πλῆσιν τῶν χειρῶν τῶν εισερχομένων εἰς τὸν ναόν. (ἴδε χάλκινον λουτήρα τῆς Σκηνῆς τοῦ Μαρτυρίου).

Διακόσμησις τοῦ Ναοῦ καὶ φωτισμός.

Ὁ ναὸς ἀπὸ τῆς πρώτης Χριστιανικῆς ἐποχῆς εἶχεν ἰδιαιτέραν διακόσμησιν καὶ φωτισμόν. Ἡ διακόσμησις τῶν πρώτων χριστιανικῶν ναῶν συνέκειτο ἀπὸ εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Μαρτύρων, καὶ ἀπὸ παραστάσεις ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης καὶ ἀπὸ διάφορα **σύμβολα**. Ἐκ τῶν συμβόλων τούτων τὰ μᾶλλον ἐν χρήσει εἶναι ὁ **Σταυρός**, παριστῶν τὸ πάθος τοῦ Κυρίου, τὰ γράμματα τῆς Ἀποκαλύψεως Α καὶ Ω, τὸ μονόγραμμα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ Χ.Ι.Ρ., ὁ **ἰχθύς**, σύμβολον τοῦ Χριστοῦ (Ἰησοῦς, Χριστός, Θεοῦ, Υἱός, Σωτήρ), ἡ **ναῦς** σύμβολον τῆς Ἐκκλησίας, ὁ **ἀμνός** καὶ τὸ σύμπλεγμα τοῦ Καλοῦ Ποιμένος, σύμβολα τοῦ Χριστοῦ, ἡ **περιστερά**, σύμβολον τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὁ **ταῶς**, σύμβολον τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς κ. τ. τ.

Κυρίως ὅμως ὁ στολισμὸς τοῦ ναοῦ εἶναι οἱ **εἰκόνες**, ἔνεκα τῶν ὁποίων, ὡς γνωστόν, ἐγένεν ἡ εἰκονομαχία κατὰ τὸν Η' καὶ Θ' αἰῶνα. Ἡ Ἐκκλησία ἀπέρριψε τὴν χρῆσιν ἀγαλμάτων εἰς τὸν ναὸν καὶ μόνον τὰ **ἀνάγλυφα** καὶ τὰς εἰκόνας ἐπέτρεψεν ὡς στολισμὸν τοῦ ναοῦ. Αἱ εἰκόνες δὲ αὗται κατεσκευάζοντο εἴτε μὲ χρώματα (Ζωγραφικὴ) εἴτε καὶ μὲ ψηφίδας (Μωσαϊκά).

Τέλος ὁ ναὸς κατὰ τὰς ὥρας τῆς λατρείας φωτίζεται μὲ λυχνίας (πολυέλαιοι) καὶ μὲ κηρία (μανουάλια—δικηροτρίζηρα κλπ.). Ἡ συνήθεια αὕτη προῆλθε ἐκ τοῦ, ὅτι ἡ Θεία Λειτουργία κατὰ τὴν ἀρχαίαν ἐποχὴν ἐγένετο περὶ ὄρθρον βαθύν. Μεγίστη ἦτο ἡ λαμπρότης τῶν ναῶν κατὰ τὴν Βυζαντινὴν ἐποχὴν. Εἰς τὸν Ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, λέγει ὁ Μιχαὴλ Ἀκομηνᾶτος ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν περὶ τὸ 1200, ὅλοι οἱ τοῖχοι

πυρσαίνονται διὰ τῶν ψηφίδων, κάτωθι τῶν ὁποίων λάμπει ὁ χρυσοῦς καὶ γελῶσι πάντα τὰ μέτωπα τοῦ ναοῦ, καθ' ὃν χρόνον εἰς πᾶν μέρος αὐτοῦ ἀντανακλᾶται ἡ ὥσπερ ἥλιος αὕτη λάμψις, καὶ χάρις πολλὴ διαχέεται εἰς ὅλον τὸν ναὸν ὑπὸ τοῦ ἀκραφνοῦς φωτός, ὅπερ ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τοῦ ἱεροῦ διαρρέει.

Τὰ Ἱερὰ Σκεύη τοῦ Ναοῦ.

Ἱερὰ σκευὴ ὑπάρχοντα εἰς τὸν ναὸν καὶ χρησιμεύοντα εἰς τὴν λατρείαν εἶναι τὰ ἑξῆς :

Ἐὶς τὸν **Ἅγιον Δίσκον** εἰκονίζει τὴν Βηθλεὲμ καὶ ἐπ' αὐτοῦ τίθεται ὁ ἅγιος Ἄρτος.

Τὸ **Ἅγιον Ποτήριον** χρησιμεύει διὰ τὸ ἅγιον Αἷμα, καὶ ἐνθυμίζει τὸ ποτήριον τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου.

Ἐὶς τὸν **Ἄσπερον** ἔχει σχῆμα ἀστέρος, συμβολίζει τὸν ἀστέρα τῆς Βηθλεὲμ καὶ χρησιμεύει ἵνα ἐμποδίσῃ τὸ ἐκ πανίου κάλυμμα τοῦ Δίσκου νὰ ἐγγίξῃ τὸν Ἄρτον.

Ἐὶς τὸν **Ἄλογον** εἶναι μαχαίριδιον, διὰ τοῦ ὁποίου ὁ ἱερεὺς κόπτει τὸν ἄρτον κατὰ τὴν Προσκομιδὴν καὶ ἐνθυμίζει τὴν λόγχην, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ στρατιώτης ἐνυξε τὴν πλευρὰν τοῦ Σωτῆρος (Ἰωάν. ΙΘ'. 34—35).

Ἐὶς τὸν **Σπόγγον** χρησιμεύει πρὸς καθαρισμὸν τοῦ Ποτηρίου. (Ἰδε Ματθ. ΚΖ'. 43. Ἰωάν. ΙΘ'. 29).

Ἐὶς τὸν **Ἄβιν** μικρὸν κοχλιάριον, δι' οὗ μεταδίδεται ἡ Θεία Κοινωνία εἰς τοὺς πιστοὺς.

Τὸ **Ζέον** σκευὸς ἐντὸς τοῦ ὁποίου θερμαίνεται ὕδωρ, τὸ ὁποῖον ὁ ἱερεὺς ῥίπτει εἰς τὸ Ποτήριον μαζί μετὰ τὸν οἶνον. (Ἰδε Ἰωάν. ΙΘ'. 34).

Ἐὶς τὸν **Ἄρη** κάλυμμα ἐξ ὑφάσματος τοῦ Ποτηρίου καὶ τοῦ Δίσκου κοινόν, σημαίνει τὴν σινδόνα, δι' ἧς ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ ἐτύλιξε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου. Πάντα τὰ ἀνωτέρω σκευὴ χρησιμοποιοῖ ὁ ἱερεὺς κατὰ τὴν τέλεσιν τῆς Θείας Λειτουργίας. Ἐκτὸς δὲ τούτων εἰς τὸν ναὸν ὑπάρχουν τὰ κάτωθι Ἱερὰ σκευὴ κατ' ἄλληλα διὰ τὰς ἱεροπραξίας.

Τὰ **Ἐξαπτέρυγα καὶ τὰ Λάβαρα** τὰ πρῶτα εἰκονίζουν τὰ ἀγγελικὰ τάγματα, τὰ ἱστάμενα κύκλῳ τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ (Ἀγ. Τραπεζῆς) καὶ ἄδοντα τὸν τρισάγιον ὕμνον. Τὰ δὲ Λάβαρα

εἶναι αἱ Σημαῖαι τῆς Ἐκκλησίας, εἰκονίζοντα τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ, τὸν Ἅγιον τοῦ ναοῦ κ.τ.τ.

Τὸ Θυματήριον. Ἐντὸς τούτου ὁ ἱερεὺς καίει τὸ θυμίαμα, τὸ λιβάνι. Τὸ τοιοῦτον εἰς τὸν Ναὸν τῶν Ἱεροσολύμων ἦτο ἀκίνητον.

Ἡ Κολυμβήθρα, διὰ τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος παριστᾷ τὸν Ἰορδάνην, ὅπου ἐβαπτίσθη ὁ Κύριος.

Τὸ Μυροδοχεῖον, λέγεται καὶ Μυροφόριον ἔντὸς αὐτοῦ φυλάσσεται τὸ Ἅγιον Μύρον, τοῦ ὁποίου χρῆσις γίνεται μετὰ τὸ Βάπτισμα.

Οἱ Κώδωνες κοινῶς λέγονται καμπάνες. Χρησιμεύουν πρὸς σύναξιν τῶν πιστῶν κατὰ τὰς ἑορτασίμους ἡμέρας καὶ πρὸς ἔκφρασιν τῆς χαρᾶς ἢ τῆς λύπης τῆς Ἐκκλησίας· λέγονται καὶ σήμαντρα.

Ἄτερα σκευὴ τέλος εἶναι ὁ Ἄετός, τὰ Στέφανα, τὰ Δίπτυχα, ὁ Ἐπιτάφιος, τὰ Ἀναλόγια κ. τ. τ.

Τὰ Ἱερὰ Ἄμφια τοῦ Ναοῦ.

Ἐντὸς τοῦ Σκευοφυλακίου τοῦ ναοῦ φυλάσσονται τὰ ἱερὰ ἄμφια, ἧτοι αἱ ἀμφιέσεις, ἐνδυμασίαι, τὰς ὁποίας φορεῖ ὁ ἱερεὺς, ὅταν λειτουργῇ. Ταῦτα εἶναι τὰ ἐξῆς. (Ἴδε Ἐξόδ. ΚΗ'. 3—4).

α') Τοῦ Διακόνου, ἄμφια εἶναι τὸ Στιχάριον, τὰ Ἐπιμανίκια καὶ τὸ Ὅράριον. Τὸ στιχάριον εἶναι χιτῶν ποδῆρης, συνήθως λευκός. Τὸ Ὅράριον εἶναι λωρὶς ἐξ ὑφάσματος μακρὰ. Τὰ Ἐπιμανίκια εἶναι τεμάχια ὑφάσματος, τὰ ὁποῖα περιβάλλουν τὰς χεῖρας.

β') Τοῦ Πρεσβυτέρου, ἄμφια εἶναι τὸ Στιχάριον, τὰ Ἐπιμανίκια, τὸ Ἐπιτραχήλιον, ἡ Ζώνη καὶ τὸ Φαιλόνιον. Τὸ Στιχάριον καὶ τὰ Ἐπιμανίκια εἶναι τὰ αὐτὰ μὲ τὰ τοῦ Διακόνου. Τὸ Ἐπιτραχήλιον εἶναι πλατεῖα λωρὶς ὑφάσματος φερομένη ἀπὸ τοῦ λαιμοῦ (τραχήλου), διὸ λέγεται καὶ περιτραχήλιον. Ἡ Ζώνη εἶναι λωρὶς στενὴ ὑφάσματος περιβάλλουσα τὴν ὀσφύν. Τὸ δὲ Φαιλόνιον ἢ Φαινόλιον εἶναι ἔνδυμα ἑξωτερικὸν συνήθως λευκόν, σχήματος κώνου καὶ χωρὶς χειρίδας (μανίκια) (Ἴδε Β' Τιμ. Δ'. 13). Ἐκ δὲ τῶν ἱερέων οἱ φέροντες ἐκκλησιαστικὸν τι ἀξίωμα, ἀρχιμανδρίτης, οἰκονόμος κλπ., φέ-

ρουν τὸ Ἐπιγονάτιον, τετράγωνον σκληρὸν ὕφασμα, κρεμάμενον ἀπὸ τῆς Ζώνης καὶ φθάνον μέχρι τῶν γονάτων.

γ') Τοῦ Ἐπισκόπου δὲ τέλος, ἄμφια εἶναι τὸ Σιχάριον, τὸ Ἐπιτραχήλιον, ἡ Ζώνη, τὰ Ἐπιμανικά, τὸ Ἐπιγονάτιον, τὰ ὁποῖα εἶναι κοινὰ μετὰ τῶν τοῦ Πρεσβυτέρου, καὶ ἴδια ὁ Σάκκος, τὸ μέγα καὶ μικρὸν Ὀμοφόριον, ἡ Μίτρα, ὁ Μανδύας, ἡ Ράβδος, ὁ Σταυρὸς καὶ τὸ Ἐγκόλιον. Ὁ Σάκκος ἔχει κοντὰ μανίκια, καὶ φθάνει μέχρι τῶν γονάτων. Τὸ Ὀμοφόριον δὲ εἶναι ὕφασμα, τὸ ὁποῖον περιβάλλει τοὺς ὤμους τοῦ ἐπισκόπου καὶ ἀποτελεῖ τὸ διακριτικὸν τῆς ἐπισκοπικῆς ἐξουσίας. Εἶναι δύο εἰδῶν, τὸ μέγα, τὸ ὁποῖον φέρει ὁ ἐπίσκοπος, ὅταν λειτουργῇ, μέχρι τῆς Μεγάλης Εἰσόδου, καὶ τὸ μικρὸν, τὸ ὁποῖον φορεῖ μέχρι τέλους τῆς λειτουργίας. Ἡ Μίτρα ἐπέχει θέσιν βασιλικῆς διαδήματος. Ἡ Ράβδος μακρὰ καὶ ἐκ μετάλλου ἀπολήγει εἰς δικεφάλον ὄφιν, λέγεται δὲ ποιμαντορικὴ, διότι σημαίνει τὴν ποιμαντικὴν ἐξουσίαν τοῦ ἐπισκόπου ἐπὶ τοῦ λογικοῦ ποιμνίου τῆς ἐπισκοπῆς του. (Δικανίκιον). Ὁ Σταυρὸς καὶ τὸ Ἐγκόλιον φέρονται ἀπὸ τοῦ τραχήλου, ὁ δὲ Μανδύας εἶναι ἔνδυμα, τὸ ὁποῖον φορεῖ ὁ ἐπίσκοπος, ὅταν παρίσταται εἰς τὴν λειτουργίαν χωρὶς νὰ λειτουργῇ αὐτός.

Αὐτὰ εἶναι τὰ ἱερὰ ἄμφια καὶ τῶν τριῶν βαθμῶν τῆς Ἱεροσύνης, τὰ ὁποῖα φέρουν οἱ κληρικοὶ κατὰ τὰς ἱεροπραξίας. Ἐκτὸς δὲ τοῦ ναοῦ φέρουν στολὴν μαύρην, διὰ τὸ σαβαρὸν καὶ ἀξιοπρεπές, τὸ λεγόμενον **ράσον**. Τοιαύτην ἐξωτερικὴν στολὴν, πλὴν πολύχρωμον, ἔφερον ποτὲ πάντες οἱ ἄνθρωποι, πλὴν ὁ συρμὸς μετέτρεψε τὴν στολὴν τῶν ἄλλων, ἐκτὸς τῶν κληρικῶν. Διότι ἐθεωρήθη ἄτοπον οὗτοι νὰ ἀκολουθεῖν τὸν συρμὸν (μόδα). Ἐπὶ δὲ τῆς κεφαλῆς φέρουν οἱ κληρικοὶ τὸ **καλυμμαύχιον**, ἧτοι τὸ καλύπτον τὸν αὐχένα, καὶ τοιοῦτον σχῆμα εἶχε τὸ παλαιὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς τῶν κληρικῶν. Ἐπ' αὐτοῦ οἱ ἐπίσκοποι καὶ οἱ ἱερομόναχοι φέρουν τὸ **επανωκαλύμμαυχον** ἢ ἐπιρριπτάριον, μέλαν ὕφασμα, καλύπτον τὸν αὐχένα. Ἡ ἐντὸς τοῦ ναοῦ στολή τῶν κληρικῶν διαταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ Μωϋσέως (Ἐξόδ. ΚΗ'. 3—4) καὶ διαμορφωθεῖσα ἱστορικῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ τροποποιηθῇ. Ἡ ἐκτὸς τοῦ ναοῦ ὅμως τοιαύτη εἶναι δυνατὸν νὰ τροποποιηθῇ, πάντως ὅμως διὰ τῆς κανονικῆς ὁδοῦ, ἧτοι διὰ Συνόδου τῆς Ἐκκλησίας.

Β' Χρόνος τῆς λατρείας.—Αἱ ἑορταί.

Χρόνος τῆς λατρείας καὶ τῆς Λειτουργίας εἶναι μὲν γενικῶς πᾶσα ἡμέρα καὶ ὥρα, κυρίως ὅμως εἶναι αἱ ποικίλαι ἑορταὶ τοῦ Σωτῆρος, τῆς Θεοτόκου, τῶν Ἁγίων, πρὸ πάντων δὲ ἡ **Κυριακῆ**, ὡς ἡμέρα ἀφιερωμένη εἰς τὸν Κύριον ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας εἰς ἀνάμνησιν τῆς ἐκ νεκρῶν ἀναστάσεως αὐτοῦ, ἡ ἀντικαταστήσασα τὸ νομικὸν σάββατον. Ἡ κατὰ ταύτην τὴν ἡμέραν ἀργία ἐθεσπίσθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, ὅστις ἐνομοθέτησε «δικαστηρίων καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων σχολὴν ἄγειν πάντας καὶ ἐν εὐχαῖς καὶ λιταῖς τὸ θεῖον θεραπεύειν» κατὰ τὸν ἱστορικὸν Εὐδόβιον.

Πλὴν αἱ ἑορταί, ὡς γνωστόν, δὲν φέρουν μόνον θρησκευτικὸν χαρακτῆρα, ἀλλὰ καὶ ὑγιεινόν, ὅπως ρητῶς ἀναφέρει ἡ τετάρτη ἐντολή. Διότι κατὰ τὰς ἑορτὰς ἀναπαύεται ὁ ἄνθρωπος σωματικῶς καὶ πνευματικῶς καὶ οὕτω προφυλάσσεται ἀπὸ τὴν υπερκόπωσιν. Διότι ἡ συνεχὴς ἐργασία κατατρίβει καὶ φθείρει τὸν ἀνθρώπινον ὄργανισμὸν καὶ καθιστᾷ αὐτὸν ἀνίκανον πρὸς δρασίμ. Ἄλλως τε ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου θὰ ἦτο ἄχαρις καὶ μονότονος, διὸ οἱ ἀρχαῖοί μας πρόγονοι ἔλεγον, «βίος ἀνεόρταστος μακρὰ ὁδὸς ἀπανδόκευτος», καὶ ὁ Κύριος, «τὸ σάββατον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐγένετο» (Μάρκ. Β', 27).

Αἱ ἑορταὶ τῆς Ἐκκλησίας μας διαιροῦνται εἰς Δεσποτικὰς, εἰς Θεομητορικὰς καὶ εἰς ἑορτὰς τῶν Ἁγίων.

Δεσποτικαὶ ἑορταί.

Δεσποτικαὶ ἑορταὶ λέγονται αἱ ἀφιερωμέναι εἰς τὴν μνήμην τῆς ἐπιγείου ζωῆς τοῦ Κυρίου, ἦτοι τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ. Τοιαύτη ἑορτὴ, ἀφιερωμένη εἰς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Χριστοῦ ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, εἶναι ἡ **Κυριακῆ**. Βαθμηδὸν ὅμως καθιερώθησαν καὶ ἄλλαι ἑορταὶ πρὸς ἀνάμνησιν τῶν σπουδαιότερων συμβάντων τοῦ βίου τοῦ Κυρίου. Αἱ ἑορταὶ αὗται ἔχουν δύο κύκλους. Ἐνα μὲ ἀρχὴν καὶ βᾶσιν τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἕτερον μὲ ἀρχὴν τὴν Ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου, ἦτοι τὸ Πάσχα. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Γέννησις τοῦ Χριστοῦ ἑορτάζεται πάντοτε τὴν 25 Δεκεμβρίου, αἱ ἐξ αὐτῆς ἐξαρτῶμεναι ἑορταὶ ὀνομάσθησαν **ἀκίνητοι**. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἑορτὴ τοῦ Πάσχα δὲν συμπίπτει εἰς ὠρισμένην ἡμερομηνίαν,

ἀλλὰ κινεῖται ἀπὸ 22 Μαρτίου μέχρι 25 Ἀπριλίου, καὶ αἱ ἐξ αὐτῆς ἐξαρτώμεναι ἑορταὶ δὲν εἶναι ἀκίνητοι, ἀλλὰ *κινηταί*. Ἦτοι αἱ Δεσποτικαὶ ἑορταὶ ὑποδιαιοῦνται εἰς κινητὰς καὶ ἀκίνητους.

Α') *Ἀκίνητοι Δεσποτικαὶ ἑορταί*. Εἶναι αἱ ἐξῆς.

Τὰ Χριστοῦγεννα, τὴν 25 Δεκεμβρίου. Ἡ ἑορτὴ αὕτη μέχρι τοῦ τετάρτου αἰῶνος ἦτο ἠνωμένη μετὰ τῶν Ἐπιφανείων ἢ Θεοφανείων, εἶτα δὲ ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ τὴν Δύσειν ἑορτάζεται τὴν 25 Δεκεμβρίου. Κατὰ ταύτην ἑορτάζεται ἢ κατὰ σάρκα γέννησις τοῦ Χριστοῦ, περὶ ἧς ἐδιδάχθημεν εἰς τὴν Ἱστορίαν τῆς Κ. Λ. Τῆς ἑορτῆς ταύτης ἀπὸ τοῦ ἔκτου αἰῶνος προηγείται νηστεία ἤδη τεσσαρακονθήμερος.

Ἡ περιτομὴ τοῦ Κυρίου, μετὰ ὀκτὼ ἡμέρας, ἦτοι τὴν 1 Ἰανουαρίου κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ Μωσαϊκοῦ νόμου (Λουκ. Β'. 21). Τότε ἔλαβε τὸ ὄνομα Ἰησοῦς.

Τὰ Θεοφάνεια, τὴν 6 Ἰανουαρίου, ἡμέραν καθ' ἣν ἀνεκαθεν ἡ Ἐκκλησία μας ἐώρταζε τὴν βάπτισιν καὶ τὴν ἀρχὴν τοῦ δημοσίου βίου τοῦ Κυρίου.

Ἡ Ὑπαπαντὴ τοῦ Κυρίου, τεσσαράκοντα ἡμέρας μετὰ τὴν Γέννησιν τοῦ Κυρίου, ἦτοι τὴν 2 Φεβρουαρίου. (Ἴδε Λουκᾶ Β'. 22 καὶ ἐξῆς).

Ἡ Μεταμόρφωσις, ἑορταζομένη τὴν 6 Αὐγούστου, καθ' ἣν ὁ Κύριος μετεμορφώθη, ἦτοι ἔλαβε μορφὴν Θεοῦ ἐπὶ τοῦ Θαβώρ (Ματθ. ΙΖ'. 1—5). Αὕτη ἡ ἑορτὴ καθιερώθη ἐπὶ τῆς Ἁγίας Ἐλένης, ἧς ἀνήγειρε τὸν ναὸν τῆς Μεταμορφώσεως τοῦ Σωτήρος, τοῦ ὁποίου τὰ ἐγκαίνια ἐγιναν τὴν 6 Αὐγούστου. Καὶ

Ἡ ὕψωσις τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, τὴν 14 Σεπτεμβρίου πρὸς ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τούτου ὑπὸ τοῦ Κωνσταντίνου καὶ Ἐλένης καὶ εἶτα τοῦ Ἡρακλείου. Θεωρεῖται δὲ Δεσποτικὴ αὕτη ἡ ἑορτὴ, διότι ὁ Σταυρὸς εἶναι τὸ σύμβολον τοῦ Χριστοῦ.

Β') *Κινηταὶ Δεσποτικαὶ ἑορταί*. Αὗται εἶναι αἱ ἐξῆς;

Τὸ Πάσχα, ἦτοι ἡ ἡμέρα καθ' ἣν ἀνέστη ὁ Κύριος ἐκ νεκρῶν, μετὰ τριήμερον ταφὴν. Ἡ ἑορτὴ αὕτη ἑορτάζεται ἐτησίως ὑπὸ τῶν πρώτων Χριστιανῶν μαζί με τὸ Ἑβραϊκὸν Πάσχα. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἑορτάζεται κατὰ τὴν 14 Νισάν, ἡμέραν Σάββατον καὶ Πανσέληνον, σὺν τῷ χρόνῳ καὶ διὰ τὴν ἔλλειψιν ἐνιαίου ἡμερολογίου παρὰ τοῖς Χριστιανοῖς ὠρίσθη ὑπὸ τῆς Α'

Οικουμενικῆς Συνόδου νὰ ἐορτάζεται τοῦτο τὴν πρώτην Κυριακὴν, τὴν μετὰ τὴν Πανσέληνον, ἣτις θὰ συμπέσῃ μετὰ τὴν ἑσπρινὴν ἰσημερίαν, ἣτοι τὴν 21 Μαρτίου, καὶ ἂν τύχῃ κατ' αὐτὴν νὰ ἐορτασθῇ τὸ Ἑβραϊκὸν Πάσχα, τὴν ἀμέσως ἐρχομένην Κυριακὴν. Ἦτοι ἡ ἐορτὴ αὕτη κυμαίνεται μετὰ τῆς 22 Μαρτίου καὶ 25 Ἀπριλίου. Ἐξ αὐτῆς δὲ ἐξαρτῶνται αἱ πρὸ καὶ αἱ μετὰ τὸ Πάσχα κινηταὶ ἐορταί. Τῆς ἐορτῆς τοῦ Πάσχα ἀνέκαθεν προηγείται νηστεία, ἣτις ἀπὸ τοῦ τετάρτου αἰῶνος καθιερώθη τεσσαρακονθήμερος.

Κινηταὶ ἐορταὶ πρὸ τοῦ Πάσχα εἶναι :

Ἡ Κυριακὴ τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου· δέκα Κυριακὰς πρὸ τοῦ Πάσχα ἐορταζομένη καὶ ὀνομαζομένη οὕτω ἀπὸ τὴν κατ' αὐτὴν ἀναγινωσκομένην παραβολὴν τοῦ Τελώνου καὶ Φαρισαίου. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας αὐτῆς ἀρχίζει ἡ χρῆσις τοῦ Τριφδίου. (Λουκᾶ ΙΗ').

Ἡ Κυριακὴ τοῦ Ἀσώτου, ἡ ἀμέσως ἐπομένη καὶ διὰ τὸν αὐτὸν λόγον οὕτω καλουμένη. (Λουκᾶ ΙΕ').

Ἡ Κυριακὴ τῆς Ἀπόκρεω, καλουμένη οὕτω, διότι ἀπὸ ταύτης διατάσσεται ἡ ἀποχὴ ἀπὸ τοῦ κρέατος.

Ἡ Κυριακὴ τῆς Τυροφάγου, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον οὕτω καλουμένη. Ἀπὸ ταύτης ἄρχεται ἡ νηστεία. (Καθαρὰ Δευτέρα).

Αἱ Κυριακαὶ Α'. Β'. Γ'. Δ'. καὶ Ε'. τῶν νηστειῶν. Κατὰ τὴν Γ' Κυριακὴν τῶν νηστειῶν προβάλλεται ὁ Σταυρὸς εἰς πρόσκνησιν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν νηστευόντων.

Ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων. Κατὰ ταύτην γίνεται μνεία τῆς θριαμβευτικῆς εἰσόδου τοῦ Κυρίου εἰς Ἱεροσόλυμα—πρὸ ἕξ ἡμερῶν τοῦ Πάσχα.—Ἀπ' αὐτῆς ἄρχεται ἡ *μεγάλῃ ἐβδομάς*, ἡ ἢ Ἑβδομάς τῶν Παθῶν τοῦ Κυρίου. Τὸ προηγούμενον δὲ Σάββατον γίνεται μνεία τῆς *Ἀναστάσεως τοῦ Λαζάρου*.

Τὰ Πάθη τοῦ Κυρίου. Ταῦτα ἐξιστοροῦνται κατὰ τὴν Μ. Πέμπτην, καθ' ἣν ἐορτάζεται ὁ Μυστικὸς Δεῖπνος, καὶ Μ. Παρασκευὴν. Τὸ Μ. Σάββατον ἐορτάζεται ἡ ταφὴ τοῦ Κυρίου καὶ ἡ κάθοδος αὐτοῦ εἰς τὰ βασίλεια τοῦ Ἄδου.

Ἑορταὶ δὲ μετὰ τὸ Πάσχα εἶναι αἱ ἑξῆς :

Ἡ Διακαινήσιμος ἐβδομάς, ὅπως λέγεται ὅλη ἡ μετὰ τὸ Πάσχα ἐβδομάς.

Ἡ Κυριακὴ τοῦ Ἀντίπασχα ἢ Θωμᾶ, περὶ ἧς ὁμιλεῖ ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης (Κ'. 26—29).

Ἡ Κυριακὴ τῶν Μυροφόρων, ὁρισθεῖσα πρὸς τιμὴν τῶν γυναικῶν, αἵτινες ἦλθον νὰ ἀλείψουν μὲ μύρα τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου.

Ἡ Κυριακὴ τοῦ Παραλύτου, ὀνομασθεῖσα οὕτω ἀπὸ τὴν κατ' αὐτὴν ἀναγινωσκομένην ἴασιν τοῦ παραλύτου (Ἰωάν. Ε' 1-15).

Ἡ Μεσοπεντηκοστή, ἦτοι τὸ μέσον τῆς Πεντηκοστῆς (Ἰωάν. Ζ' 14).

Ἡ Κυριακὴ τῆς Σαμαρείτιδος, ἀπὸ τὴν ἀναγινωσκομένην εὐαγγελικὴν περικοπὴν (Ἰωάν. Δ' 5—42),

Ἡ Κυριακὴ τοῦ τυφλοῦ, ὁμοίως (Ἰωάν. Θ' 1—41).

Ἡ Ἀνάληψις τοῦ Κυρίου, τὴν τεσσαρακοστὴν μετὰ τὸ Πάσχα ἡμέραν (Ἴδε Λουκ. ΚΔ' 46—52 καὶ Πράξ. Α' 1—12).

Ἡ Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πατέρων. Κατ' αὐτὴν ἐορτάζονται οἱ 318 Πατέρες, οἱ συνελθόντες εἰς τὴν Α' Οἰκουμ. Σύνοδον.

Σάββατον τῶν κοιμημένων. Ἑορτὴ χάριν τῶν ἀποθανόντων χριστιανῶν (κοιμηθέντων).

Ἡ Πεντηκοστή. Αὕτη ἐορτάζεται πενήκοντα ἡμέρας μετὰ τὸ Πάσχα, πρὸς ἀνάμνησιν τῆς κατὰ ταύτην ἐπιφοιτήσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος καὶ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἐκκλησίας (Πράξ. Β' 1 καὶ ἑξῆς).

Ἡ Κυριακὴ τῶν Ἁγίων Πάντων. Εἶναι ἡ τελευταία τῶν κινητῶν ἐορτῶν, ἢ ἐορτῶν τοῦ Πεντηκοσταρίου. Ἑορτάζονται κατ' αὐτὴν πάντες οἱ Ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίας γνωστοὶ καὶ ἄγνωστοι.

Θεομητορικαὶ ἐορταί.

Θεομητορικαὶ ἐορταὶ λέγονται αἱ πρὸς τιμὴν τῆς Θεομήτορος, ἦτοι τῆς Παρθένου Μαρίας, ὁρισθεῖσαι. Αἱ κυριώτεραι τούτων εἶναι αἱ ἑξῆς.

Τὸ Γενέθλιον ἢ Γέννησις τῆς Θεοτόκου, ἐορταζομένη τὴν 8 Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν ἐκ τοῦ Ἰωακείμ καὶ τῆς Ἄννης ἐγεννήθη ἡ Μαρία.

Τὰ Εἰσόδια τῆς Θεοτόκου, τὴν 21 Νοεμβρίου. Οἱ γονεῖς τῆς Μαρίας προβεβηκότες τὴν ἡλικίαν δὲν εἶχον τέκνον, διὸ ἔταξαν τὸ γεννηθὲν νὰ τὸ ἀφιερῶσουν εἰς τὸν Θεόν. Ἐκεῖ παρῆμεινεν ἡ Μαρία μέχρι τοῦ 12 ἔτους τῆς ἡλικίας της, ὕψηρετοῦσα τὸν Ναόν.

Ὁ Εὐαγγελισμὸς τῆς Θεοτόκου, τὴν 25 Μαρτίου ἑορταζόμενος, περὶ οὗ ἴδε Λουκ. Α'. 26 — 36.

Ἡ Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, τοὔτεστιν ὁ θάνατος αὐτῆς, τὴν 15 Αὐγούστου. Τῆς ἑορτῆς αὐτῆς προηγείται δεκαπενθήμερος νηστεία.

Πλὴν τούτων Θεομητορικαὶ ἑορταὶ εἶναι καὶ ἡ Σύλληψις τῆς Θεοτόκου 9 Δεκεμβρίου, ἡ Σύναξις τῆς Θεοτόκου τὴν 26 Δεκεμβρίου κ.τ.τ.

Ἑορταὶ τῶν Ἁγίων.

Αἱ ἐπισημότεραι ἑορταὶ τῶν Ἁγίων τοῦ Θεοῦ εἶναι αἱ ἑξῆς.

Τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Προδρόμου καὶ Βαπτιστοῦ, τὴν 24 Ἰουνίου (ἢ γέννησις), τὴν 29 Αὐγούστου (ἢ ἀποκεφάλισις), τὴν 7 Ἰανουαρίου (ἢ σύναξις, τοὔτεστιν ἡ συνάθροισις τῶν πιστῶν πρὸς τιμὴν αὐτοῦ).

Τῶν Ἀποστόλων, τῶν δώδεκα τὴν 30 Ἰουνίου, καὶ τῶν Πέτρου καὶ Παύλου τὴν 29 Ἰουνίου. Τῆς ἑορτῆς ταύτης προηγείται νηστεία, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς Κυριακῆς τῶν Ἁγίων Πάντων. Τοῦ Ἀνδρέου τὴν 30 Νοεμβρίου, τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Ἰωάννου τὴν 26 Σεπτεμβρίου, κ.λ.π.

Τοῦ Πρωτομάρτυρος Στεφάνου, τὴν 27 Δεκεμβρίου, περὶ οὗ ἴδε Πράξ. Ζ'.

Τοῦ Προφήτου Ἡλίου, τὴν 20 Ἰουλίου.

Τῶν μεγάλων μαρτύρων Δημητρίου τὴν 26 Ὀκτωβρίου, Γεωργίου τὴν 23 Ἀπριλίου, Θεοδώρων, Παντελεήμονος καὶ Χαραλάμπους.

Τῶν Ἀρχαγγέλων Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ τὴν 8 Νοεμβρίου.

Τῶν μεγάλων Πατέρων καὶ Ἱεραρχῶν, Βασιλείου τὴν 1 Ἰανουαρίου, Ἀθανασίου τὴν 18 Ἰανουαρίου, Νικολάου τὴν 6 Δεκεμβρίου καὶ Σπυρίδωνος τὴν 12 τοῦ αὐτοῦ. Τῶν Τριῶν μεγάλων Ἱεραρχῶν τὴν 30 Ἰανουαρίου.

Τῶν βασιλέων καὶ ἰσαποστόλων Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης τὴν 21 Μαΐου καὶ τῶν ὁσίων Ἀντωνίου τοῦ Μεγάλου, Εὐθυμίου καὶ Σάββα τοῦ ἡγιασμένου κ.λ.π.

Γ' Τύπος τῆς λατρείας. Ἡ Λειτουργία.

Ὁ κυριώτερος τύπος τῆς λατρείας εἶναι ἡ *θεία λειτουργία*, διότι κέντρον τῆς ὅλης λατρείας τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας εἶναι, ὅπως εἶδομεν, ἡ λειτουργία. Πᾶσαι δὲ αἱ ἄλλαι ἀκολουθίαι θεωροῦνται ὡς εἰσαγωγή ἢ προοίμιον καὶ ὡς ἐπίλογος αὐτῆς, ὅπως π.χ. ὁ ἔσπερινός, ὁ ὄρθρος, τὸ ἀπόδειπνον κλπ. Οἱ τύποι οὗτοι τῆς λατρείας γενικῶς λέγονται *ἀκολουθίαι*, διεμορφώθησαν δὲ ἱστορικῶς καὶ βαθμιαίως καὶ περιλαμβάνονται εἰς τὰ λειτουργικά βιβλία τῆς Ἐκκλησίας μας. Αἱ ἀκολουθίαι εἶναι δύο εἰδῶν: α') τακτικαὶ ἀκολουθίαι, καὶ β') ἔκτακτοι τοιαῦται. Τακτικαὶ ἀκολουθίαι εἶναι ὁ ἔσπερινός, ὁ ὄρθρος, ἡ λειτουργία, αἱ ὥραι, τὸ ἀπόδειπνον κ. τ. Ἐκτακτοὶ εἶναι τὰ μυστήρια, ὁ ἄγιασμός, ἡ κηδεία, τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ κ.λ.π. Περὶ τούτων θὰ γίνῃ λόγος εἰς τὸ οἰκτεῖον μέρος τοῦ παρόντος.

Ἱστορικὴ διαμόρφωσις τῆς Θείας Λειτουργίας.

Ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι ἡ ἱερωτέρα καὶ ἐξοχωτέρα τελετὴ τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, τὸ κέντρον ὅλης τῆς Χριστιανικῆς λατρείας. Διότι κατὰ ταύτην τελεῖται τὸ μυστήριον τῆς Θείας Ἐὐχαριστίας. Εἶναι δὲ καὶ ἀρχαιοτάτη τελετή, διότι ἀπ' αὐτῆς τῆς ἀρχῆς τῆς Ἐκκλησίας τελεῖται αὕτη.

Ἐκ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ἱστορίας γνωρίζομεν, ὅτι ζώντων τῶν Ἀποστόλων οἱ Χριστιανοὶ συνηθοῦζοντο εἰς τοὺς εὐκτηρίους οἴκους, ὅπου ἐτέλουν πρὸς ἀνάμνησιν τὸν Μυστικὸν Δείπνον, σύμφωνα μὲ τὴν παραγγελίαν τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ (Λουκ. ΚΒ'. 19)· ἐτελεῖτο δὲ μετὰ συμποσίου, τὸ ὅποῖον ἐλέγετο *ἀγάπη*, διότι τὸ συνδέον αὐτοὺς συναίσθημα ἦτο τὸ τῆς ἀγάπης. Τὸ συμπόσιον τοῦτο ἤρχισεν ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος νὰ ἐκλείπῃ, χωρισθὲν ἀπὸ τὴν τελετὴν τῆς θείας λειτουργίας. Αὕτη δὲ ἡ τελετή, ἐν ᾧ κατ' ἀρχὰς ἐγένετο καθημερινῶς, ἤδη ἤρχισε νὰ τελῆται εἰς ὄρισμένας ἡμέρας, τὰς ἑορτάς, καὶ μάλιστα κατὰ τὰς Κυριακάς, τὴν πρωίαν ἢ περὶ τὸν ὄρθρον, διότι ἐτελεῖτο τότε πρὸς ἀνάμνησιν τῆς ἐκ νεκρῶν Ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου κατὰ τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν αὐτῆν.

Ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς Ἰουστίνος, ἀκμάσας κατὰ τὸν Β' αἰῶνα, μᾶς διηγεῖται εἰς τὰ συγγράμματά του τὴν ἀκολουθίαν ἣτοι τὸν τύπον τῆς τελετῆς ταύτης. Οἱ Χριστιανοὶ συνερχόμενοι

κατὰ Κυριακὴν εἰς τοὺς εὐκτηρίους οἴκους πρὸ τῆς ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου (Πλίνιος) ἔκαμαν ἀρχὴν τῆς τελετῆς τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας με κοινήν εὐχὴν καὶ κοινὸν ἀσπασμόν, εἶτα προσέφερον εἰς τὸν ἱερέα ἄρτον, οἶνον καὶ ὕδωρ, ὅστις **ἠὺχαρίσκει** τὸν Θεόν, ὅπως καὶ ὁ Σωτὴρ κατὰ τὸν Μυστικὸν Δείπνον (ἴδε Εὐαγγέλια), καὶ καθηγίαζε τὰ δῶρα ταῦτα καὶ μετὰ τοῦτο προσέφερον εἰς τοὺς πιστοὺς πρὸς κοινωνίαν.

Ἀπὸ τοῦ Γ' ὅμως αἰῶνος εἰς τὴν ἀπλὴν αὐτὴν τελετὴν προσετίθεντο ὕμνοι καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Θεὸν ἢ ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν καὶ τὸ κήρυγμα, καὶ ἡ Θεία Λειτουργία οὕτω ἤρχισε νὰ λαμβάνῃ μεγαλοπρεπῆ μορφήν ἰδίως εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὅπου αὐτὴ διεμορφώθη καὶ διεροθυμίσθη βαθμηδὸν κατὰ τὰ πρότυπα τῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν θέατρον τελουμένων δραμάτων. Ἡ τελετὴ αὐτὴ ἔλαβε μορφήν δράματος, ἀφ' οὗ παριστᾷ τὴν θυσίαν τοῦ Γολγοθᾶ, καὶ γίνεται τῇ συμπράξει τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κλήρου, τοῦ μὲν ἀναπέμποντος τὰς εὐχὰς ἐπὶ τῇ μυστικῇ τελέσει τῆς ἀναιμάκτου θυσίας, τοῦ δὲ ἀπαντῶντος, ὑμνοῦντος τὸν Θεὸν καὶ ἀπεκδεχομένου τὸ παρ' αὐτοῦ μέγα καὶ πλούσιον ἔλεος. Σὺν τῷ χρόνῳ δὲ ἀντὶ τοῦ λαοῦ ὠρίσθησαν νὰ ἀπαντῶσι καὶ ὑμῶσι τὸν Θεὸν οἱ **ψάλται**. Ἡ δημοσία αὐτὴ τέλος τελετὴ κατέστη μεγαλοπρεπῆς καὶ ὀνομάσθη κατ' ἐξοχὴν **λειτουργία**, ἧτοι λατρεία τοῦ Θεοῦ.

Τύποι τῆς Θείας Λειτουργίας.

Εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν σήμερον σφίζονται τέσσαρες τύποι Θείας Λειτουργίας, τελούμενοι εἰς ὠρισμένας ἑορτάς. Αὗται εἶναι ἡ Λειτουργία τοῦ Ἰακώβου, ἡ τοῦ Μ. Βασιλείου, ἡ τοῦ Χρυσοστόμου καὶ ἡ τῶν Προηγιασμένων Δώρων. Πᾶσαι ὅμως αὗται δὲν διαφέρουν κατὰ τὴν βᾶσιν, παρὰ μόνον κατὰ τὴν μορφήν, ἰδίως αἱ τρεῖς πρῶται.

Ὁ Ἰάκωβος ἐξημέτισε πρῶτος ἐπίσκοπος Ἱερουσαλήμ. Ἡ λειτουργία του εἶναι ἡ πηγὴ ὅλων τῶν λειτουργιῶν τῆς Ἀνατολῆς. Εἶναι ἐκτενὴς πολὺ καὶ τελεῖται σήμερον μόνον κατὰ τὴν 23 Ὀκτωβρίου εἰς τινὰς Ἐκκλησίας καὶ μάλιστα εἰς Ἱερουσαλήμ, ὅτε τελεῖται ἡ μνήμη τοῦ συγγραφέως αὐτῆς.

Τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἰακώβου ἐσυντόμευσεν ὁ Μέγας Βασίλειος, διὰ τῆς συντομεύσεως ἢ παραλείψεως πολλῶν εὐχῶν. Ἡ

οὕτω δὲ διαμορφωθείσα λειτουργία τοῦ Μ. Βασιλείου τελεῖται σήμερον δεκάκις τοῦ ἔτους, ἦτοι τὰς πέντε Κυριακὰς τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς, τὴν Μ. Πέμπτην καὶ Μ. Σάββατον, τὴν παραμονὴν τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ, τὴν 1ην Ἰανουαρίου ἡμέραν τῆς μνήμης τοῦ συγγραφέως αὐτῆς καὶ τὴν παραμονὴν τῶν Φώτων. Καὶ τὴν λειτουργίαν ὁμοῦς αὐτήν, ὡς ἐκτενῆ ἐσυντόμευσεν ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ οὕτω προῆλθεν ἡ ὁμώνυμος λειτουργία, ἡ ὁποία τελεῖται καθ' ὅλας τὰς ἄλλας ἑορτὰς τῆς Ἐκκλησίας μας, ὡς ἡ πασῶν συντομωτέρα.

Ἡ δὲ λειτουργία τῶν Προηγιασμένων Δώρων εἶναι ἀρχαιοτάτη καὶ ἀποδίδεται κοινῶς εἰς τὸν Πάπαν Ρώμης Γρηγόριον τὸν Διάλογον. Ὁ συγγραφεὺς τῆς εἶναι ἄγνωστος. Ἐπειδὴ ὁμοῦς ὁ Πάπας οὗτος ὥρισεν νὰ τελῆται αὕτη καὶ εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν, ἐνομίσθη ὅτι οὗτος εἶναι καὶ ὁ συγγραφεὺς τῆς. Ἡ Λειτουργία αὕτη τελεῖται κατὰ τὴν Μεγάλην Τεσσαρακοστὴν πλὴν τῶν Κυριακῶν, τῶν Σαββάτων καὶ τῆς ἑορτῆς τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, ἰδίως δὲ κατὰ Τετάρτην καὶ Παρασκευὴν. Διαφέρει ἀπὸ τὰς ἄλλας λειτουργίας, διότι κατ' αὐτὴν τὰ δῶρα λαμβάνονται *προηγιασμένα* ἀπὸ τῆς λειτουργίας τῆς παρελθούσης Κυριακῆς, διὸ καὶ τῶν Προηγιασμένων Δώρων λέγεται. Τοῦτο δὲ διότι κατὰ ἡμέρας ταύτας, ὡς πενήτιμους, δὲν ἐπιτρέπεται νὰ τελεσθῆ ἡ λειτουργία, ἦτις, ὡς εἶδομεν, ἔχει ὄψιν πανηγυρικὴν.

Δογματικὸς χαρακτήρ τῆς Λειτουργίας.

Ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι ἡ τέλεσις αὐτοῦ τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας. Κατὰ ταύτην αὐτὸς ὁ Χριστὸς θυσιάζεται καὶ προσφέρει ἑαυτὸν εἰς βοῶσιν εἰς τοὺς πιστοὺς. Διότι ἡ Θεία Εὐχαριστία δὲν εἶναι μόνον μυστήριον, ὅπως ἐδιδάχθημεν εἰς τὴν Κατήχησιν, ἀλλὰ καὶ *θυσία*. Ὡς θυσία δὲ λογίζεται ὅτι εἶναι αὐτὴ ἡ θυσία τοῦ Γολγοθᾶ συνεχιζομένη καὶ ἐφαρμοζομένη, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Σωτὴρ ὡς θύτης ἅμα καὶ θῦμα προσφέρει τῷ Πατρὶ τὸ σῶμα καὶ τὸ αἷμα αὐτοῦ ὑπὸ τὰ εἶδη τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου. Ἐνεκα τούτου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ὀνομάζει τὸν ναὸν καὶ τὴν ἐν αὐτῷ Ἁγίαν Τράπεζαν *θυσιαστήριον*, ἐπὶ τοῦ ὁποίου φυσικὰ αὐτὸς ὁ Σωτὴρ, ὅπως ἐπὶ τοῦ

Γολγοθᾶ, προσφέρει αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν καὶ εἰς ζῶην αἰώνιον. (Ἐβρ. ΙΕ', 10),

Ἡ Θεία Λειτουργία λοιπὸν καὶ ἡ κατ' αὐτὴν τελουμένη Θεία Εὐχαριστία εἶναι *θυσία*, ἥτοι ἀνάμνησις καὶ ἀναπαράστασις τοῦ Μυστικοῦ Δείπνου καὶ τῆς ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ σταυρώσεως τοῦ Κυρίου. Ὡς τοιαύτη δὲ δὲν εἶναι ἀπλῆ ἀναπόλησις τούτων, ἀλλὰ πραγματικὴ θυσία, καθ' ὅσον ἐν αὐτῇ παρίσταται αὐτὸς ὁ Κύριος ὡς ἀρχιερεὺς, θύων ἅμα καὶ θυόμενος, ὅπως ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ. Ἡ μόνη διαφορὰ εἶναι αὕτη, ὅτι ἐκεῖ μὲν ἐν αἵματι καὶ πραγματικῶς ἐθυσιάσθη ὁ Κύριος, ἐνταῦθα δὲ ἀναιμάκτως καὶ μυστηριωδῶς· ἐκεῖ μὲν ὁ Κύριος ἐπέτυχε τὴν καταλλαγὴν Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἐνταῦθα δὲ ἐνεργεῖ τὴν προσωπικὴν οἰκειώσιν τῆς σωτηρίας καὶ τὴν μετάληψιν τῶν ἐκ τοῦ Σταυροῦ ἀπορρεόντων ἀγαθῶν, ἥτοι τῆς Θείας Χάριτος. Αὕτη συντελεῖται διὰ τῆς μεταλήψεως τοῦ σώματος καὶ αἵματος τοῦ Κυρίου. Ἐπομένως ἡ Θεία Λειτουργία εἶναι ἅμα μὲν ἀναπαράστασις τῆς ἐπὶ τοῦ Γολγοθᾶ θυσίας τοῦ Χριστοῦ, ἅμα δὲ καὶ θυσία πραγματικὴ. (Ἐβρ. Θ', 12).

Ἡ Θεία Λειτουργία ὡς θυσία εἶναι θυσία ἱλαστήριος πρὸς τὸν Θεὸν ὑπὲρ ζώντων καὶ τεθνεώτων, συγχρόνως δὲ καὶ θυσία αἰνέσεως καὶ πρεσβείας. Ὡς ἱλαστήριος θυσία ἐξίλει τὸν Θεὸν διὰ τὰς προσωπικὰς ἁμαρτίας τῶν ὑπὲρ ὧν προσφέρεται αὕτη, ὡς αἰνέσεως δὲ εἶναι αἶνος πρὸς τὴν θεϊαν εὐσπλαγγίαν καὶ ἀγαθότητα διὰ τὰς ἀπίστους πρὸς ἡμᾶς εὐεργεσίας καὶ δὴ τὴν θυσίαν τοῦ Γολγοθᾶ, καὶ ὡς θυσία πρεσβείας τέλος εἶναι αἰτήσις πνευματικῶν καὶ ὑλικῶν ἀγαθῶν. Τούτου ἕνεκα ἡ Ἐκκλησία μας τελεῖ τὴν Θεϊαν Λειτουργίαν ὑπὲρ ζώντων τε καὶ τεθνεώτων καὶ ὀνομάζει αὐτὴν θυσίαν αἰνέσεως καὶ εὐχαριστίας.

Σημείωσις. Τελετὴ τῆς θυσίας παρ' Ἑλλήσιν.

Ὁ ἱερεὺς ἀγνὸς ἤδη καὶ ἐν στολῇ εἰσερχόμενος εἰς τὸν ναὸν ἠρώτα τὸ ἐν αὐτῷ πλῆθος. «Τίς τῆδε;» καὶ ὁ λαὸς ἀπῆντα. «πολλοὶ κάγαθοί». Ὁ διάκονος δὲ ἢ ὁ νεωκόρος περιερχόμενος τὸν ναόν, ἔκραζεν, «ἐκὰς ἴθι ἀλιτήριε». Μετὰ ταῦτα ὁ ἱερεὺς στρεφόμενος πρὸς ἀνατολάς προσηύχето ὑπὲρ ἑαυτοῦ, εὐλογήσας δὲ τὸ ὕδωρ ἐρράντιζε τὸν ναὸν καὶ τὸν λαόν, τῶν μουσικῶν ψαλλόντων ὕμνους, ἐθρυμία δὲ εἶτα τὰ ἀγάλματα τῶν θεῶν, τὸν ναόν, τὰ θύματα καὶ τὸν λαὸν ἐκφωνῶν εὐχὰς τινὰς

καὶ παρακαλῶν τὸν θεὸν νὰ σώξῃ τὴν πόλιν, τοὺς ἄρχοντας, τὸν λαὸν καὶ τοὺς προσφέροντας τὴν θυσίαν.

Μετὰ ὁ ἱερεὺς ἐρράντιζε μὲ ἁγιασμὸν καὶ ἔθymiά τὸ πρὸς θυσίαν ζῶον, ἀναβάς δὲ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ παρεκάλει μεγαλοφώνως τὸν θεὸν νὰ δεχθῇ εὐμενῶς τὴν θυσίαν. Ὑστερον μὲ οὐλοχύτας καὶ οἶνον ἐρράντιζε τὸ θῦμα, τὸ ὁποῖον οἱ προσφέροντες εἶχον στεφανώσει μὲ ἄνθη καὶ τὰ κέρατα αὐτοῦ ἐπιχρυσώσει, καὶ διέτασσε τὴν σφαγὴν του, μὲ τὸ αἷμα δὲ αὐτοῦ ὁ ἱερεὺς ἐρράντιζε τὸν βωμόν, ἐν ᾧ αὐτὸ τὸ ζῶον ἢ ἐκαίετο ὀλόκληρον (ὀλοκαῦτωμα) ἢ μόνον τὰ ἐντόσθια αὐτοῦ. Εἶτα ὁ ἱερεὺς ἀπέλυε τὸ πλῆθος. Παρομοίως πῶς ἐγίνοντο καὶ αἱ θυσίαι τῶν Ἑβραίων, τῶν Ρωμαίων κλπ. Ἔχει δὲ ταύτην τὴν σημασίαν ἡ θυσία, ὅτι ὁ ἄνθρωπος μὴ δυνάμενος νὰ προσφέρῃ αὐτὸς ἑαυτὸν εἰς θυσίαν προσφέρει τὸ ζῶον καὶ χύνει τὸ αἷμα αὐτοῦ εἰς ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν του. (Ἐβρ. Θ' 12—14 Γ' 4). Ἀπὸ αὐτὰς μᾶς ἀπήλλαξεν ὁ Χριστὸς «αἰωνίαν λύτρωσιν εὐδράμενος».

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΤΩΝ ΙΕΡΩΝ ΑΚΟΛΟΥΘΙΩΝ ΚΑΙ ΙΔΙΩΣ ΤΗΣ ΘΕΙΑΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ

Α'. Τακτικαὶ ἀκολουθίαι.

Τὸ κέντρον τῶν τακτικῶν ἀκολουθιῶν.

Τακτικαὶ ἀκολουθίαι τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι :

Ο Ἑσπερινός.

Τὸ Ἀπόδειπνον,

Τὸ Μεσονυκτικόν.

Ὁ Ὁρθρος.

Ἡ Θεία Λειτουργία. Καὶ

Αἱ Ὁραὶ.—Πρώτη. Τρίτη. Ἑκτη. Ἐνάτη. Καὶ τὰ Μεσαίωρα τούτων. Πᾶσαι δὲ αὐταὶ ἔχουν σκοπὸν τὴν τέλεσιν ἑνὸς μυστηρίου καὶ δὴ τοῦ τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἢ μᾶς μυστηριώδους τελετῆς. Κέντρον δὲ πασῶν τούτων εἶναι ἡ **Θεία Λειτουργία**.

Ο Ἑσπερινός.

Ὁ Ἑσπερινός εἶναι ἀκολουθία ἑσπερινή, ψαλλομένη δηλαδὴ καθ' ἑκάστην ἑσπέραν, καὶ ἀποτελεῖ τὸ προοίμιον τῆς ἑορτῆς τῆς ἐπομένης ἡμέρας. Καὶ τοῦτο διότι ἡ Ἐκκλησία μας ἀκολουθεῖ τὴν Ἑβραϊκὴν συνήθειαν, καθ' ἣν ἡ ἑσπέρα δὲν θεωρεῖται ἡ λῆξις, ἀλλ' ἡ ἀρχὴ τῆς ἡμέρας. Ἡ ἀκολουθία αὕτη εἶναι ἡ ἀπλῆ καὶ σύντομος, τῶν μικρῶν ἑορτῶν, ἢ ἕκτενης καὶ ἄσματικῆς, τῶν μεγάλων ἑορτῶν. Ἦτοι ἔχομεν τὸν **Μικρὸν** καὶ τὸν **Μέγαν** Ἑσπερινόν.

Ὁ Μικρὸς Ἑσπερινὸς ψάλλεται καθ' ἑκάστην καὶ δὴ κατὰ τὰς μικρὰς ἢ ἀσήμους ἑορτάς. Ὁ Μέγας δὲ ψάλλεται τὸ Σάββατον ἑσπέρας καὶ τὴν παραμονὴν τῶν μεγάλων ἢ ἐπισήμων ἑορτῶν.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἑσπερινοῦ ἄρχεται διὰ τῆς ἐκφωνήσεως

τοῦ ἱερέως· «*εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν*». Εἶτα ὁ ἀναγνώστης ἀναγινώσκει τὸν ψαλμὸν 103 καὶ εἶτα ὁ ψάλτης ψάλλει ἐν συνδυασμῷ μὲ στίχους τῶν ψαλμῶν 140, 141, 129, 116 διάφορα τροπάρια περιέχοντα τὴν ὑπόθεσιν τῆς εορτῆς τῆς ἐπομένης ἡμέρας. (Στιχηρά). Ἀναγινώσκεται ἢ ψάλλεται κατόπιν ὁ ἀρχαῖος ὕμνος—ἀγνώστου ποιητοῦ—οὗτος :

*«Φῶς ἱλαρὸν ἀγίας δόξης
ἀθανάτου Πατρὸς οὐρανοῦ,
ἀγίου, μάκαρος,
Ἰησοῦ Χριστέ,
ἐλθόντες ἐπὶ τὴν ἡλίου δύσιν,
ιδόντες φῶς ἐσπερινόν,
ὑμνοῦμεν Πατέρα, Υἱὸν
καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, Θεόν.
Ἄξιόν Σε ἐν πᾶσι καιροῖς
ὑμνεῖσθαι φωναῖς αἰσiais,
Υἱὲ Θεοῦ, ζων ὁ διδούς,
διὸ ὁ κόσμος Σε δοξάζει».*

Μετὰ τοῦτον κατὰ τὰς μεγάλας εορτὰς ἀναγινώσκονται σχετικαὶ περικοπαὶ ἀπὸ τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης καὶ εἶτα ψάλλονται τὰ Ἀπόστιχα, τροπάρια δηλαδὴ χωρὶς ψαλμικοὺς στίχους καὶ ἔπεται ἡ Ἀπόλυσις, ψαλλομένου τοῦ σχετικοῦ τροπαρίου, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦτο λέγεται Ἀπολυτίκιον.

Πολλάκις ὁ Μέγας Ἐσπερινὸς συνάπτεται μετὰ τῆς λειτουργίας τοῦ Μεγάλου Βασιλείου τὰς παραμονὰς τῶν Χριστουγέννων, τῶν Θεοφανείων καὶ τὴν Μ. Πέμπτην καὶ Σάββατον, ὅποτε ἀναγινώσκεται καὶ Εὐαγγέλιον, καὶ μετὰ τῆς λειτουργίας τῶν Προηγιασμένων Δώρων τὰς μὴ εορτασίμους ἡμέρας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ τὴν Μ. Δευτέραν, Τρίτην καὶ Τετάρτην.

Ἡ ἀπόλυσις τοῦ Ἐσπερινοῦ γίνεται διὰ τοῦ ὕμνου τοῦ Συμεῶν (Λουκ. Β' 29—32).

*«Νῦν ἀπολύεις τὸν δοῦλόν Σου, Δέσποτα, κατὰ τὸ ρῆμά σου ἐν εἰρήνῃ,
ὅτι εἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου τὸ σωτήριόν Σου,
ὃ ἠτοίμασας κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν,
φῶς εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν καὶ δόξαν λαοῦ Σου Ἰσραὴλ».*

Τὸ Ἀπόδειπνον.

Μετὰ τὸν δεῖπνον ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει κατ' οἶκον καθημερινῶς τὸ Ἀπόδειπνον, ἥτοι ἀκολουθίαν ψαλλομένην μετὰ τὸ δεῖπνον, δι' ἧς εὐχεται νὰ διέλθωμεν τὴν νύκτα καλῶς. Ἀποτελεῖται δὲ τοῦτο ἀπὸ ψαλμούς, τροπάρια καὶ εὐχάς. Ἀπόδειπνα ἔχομεν δύο, τὸ *Μικρὸν* καὶ τὸ *Μέγα*. Τὸ Μικρὸν ψάλλεται καθ' ὅλον τὸ ἔτος, ἐπισήμως δὲ εἰς τὸν ναὸν τὴν Παρασκευὴν ἐκάστης τῶν πέντε πρώτων ἐβδομάδων τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς καὶ τὴν Τετάρτην τῆς Ε' ἐβδομάδος αὐτῆς, ὁπότε συνάπτεται μετὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου καὶ τὴν τοῦ Μεγάλου Κανόνος. Τὸ Μέγα δὲ ψάλλεται εἰς ὄρισμένας ἡμέρας τῆς Μ. Τεσσαρακοστῆς. Κατανυκτικὸν εἶναι τὸ τροπάριον αὐτοῦ.

«*Κύριε τῶν Δυνάμεων, μεθ' ἡμῶν γενοῦ, ἄλλον γὰρ ἐκτός Σου βοηθὸν ἐν θλίψεσιν οὐκ ἔχομεν. Κύριε τῶν Δυνάμεων, ἐλέησον ἡμᾶς*»...

Ἄμφοτέρων δὲ κατανυκτικώταται εἶναι αἱ εὐχαί.

«*Ἀσπιλε, ἀμόλυντε, ἄφθορε, ἄχραντε, ἀγνή Παρθένε, Θεόνυμφε, Δέσποινα...*» κλπ. εἰς τὴν Θεοτόκον τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν. κλπ.

Τὸ Μεσονυκτικόν.

Ἡ Ἐκκλησία ἐπιθυμοῦσα νὰ προσευχόμεθα πρὸς τὸν Θεὸν ὅσον τὸ δυνατόν συχνότερον ὥρισε πολλάκις τῆς ἡμέρας καὶ τῆς νυκτὸς προσευχὴν. Τὸ Μεσονυκτικὸν ὅθεν εἶναι προσευχὴ περὶ τὸ μεσονύκτιον γινομένη. Χάριν εὐκολίας ὅμως σήμερον τοῦτο ψάλλεται τὴν πρωΐαν πρὸ τοῦ Ὁρθρου καὶ ἀποτελεῖται ἀπὸ ψαλμούς, τροπάρια καὶ δεήσεις πρὸς τὸν Θεόν. Εἶναι δὲ ἡ ἀκολουθία αὐτοῦ διάφορος διὰ τὰς εορτάς, τὰς Κυριακάς καὶ τὰς καθημερινάς. Μεσονυκτικὸν εἶναι π. χ. ἡ ἀκολουθία ἢ ψαλλομένη κατὰ τὴν νύκτα τοῦ Μ. Σαββάτου πρὸ τῆς τελετῆς τῆς Ἀναστάσεως.—Κύματι θαλάσσης... κλπ....

Ὁ Ὁρθρος.

Ὁρθρος λέγεται ἡ ἀκολουθία ἢ περὶ τὸν ὄρθρον τῆς ἡμέρας ψαλλομένη, καὶ τοῦτο διότι ἡ πρώτη Ἐκκλησία συνήθιζε κατὰ τὴν ὥραν ταύτην, καθ' ἣν ἀνέστη ὁ Κύριος, νὰ τελῆ τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν καὶ μάλιστα κατὰ τὸν ὄρθρον τῆς Κυρια-

κῆς. Ἡ συνήθεια αὕτη ἐπικρατεῖ σήμερον εἰς τὰ μοναστήρια καὶ παρ' ἡμῖν τὴν νύκτα τοῦ Πάσχα καὶ τῆς ἑορτῆς τῆς Γεννήσεως τοῦ Χριστοῦ.

Ὁ Ὅρθρος προηγεῖται πάντοτε κάθε Λειτουργίας οἰασδήποτε ἑορτῆς, τοῦ Σαββάτου καὶ τῆς Κυριακῆς καὶ εἶναι ἀνάλογος μὲ τὴν ἑορτὴν ταύτην. Ἀρχεται διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ ἱερέως δοξολογίας τῆς Ἁγίας Τριάδος, ὡδε.

«Δόξα τῇ Ἁγίᾳ καὶ Ὁμοουσίῳ καὶ Ζωοποιῷ καὶ Ἀδιαιρέτῳ Τριάδι, πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν».

Καὶ ἀναγινώσκεται ὁ Ἑξάψαλμος, ἦτοι ἕξ ψαλμοὶ ἐκ τοῦ Ψαλτηρίου, ὁ 3, ὁ 37, ὁ 62, ὁ 87, ὁ 102 καὶ ὁ 142. Κατόπιν ψάλλεται τετράκις τὸ

«Θεὸς Κύριος καὶ ἐπέφανεν ἡμῖν»

Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου».

μετὰ τοῦ Ἀπολυτικίου καὶ τοῦ Θεοδοκίου, ἔπονται δὲ τὰ *Εὐλογητήρια*, ἡ ὑπακοὴ καὶ οἱ ἀναβαθμοί. Μετὰ τὸ «Πᾶσα πνοὴ αἰνεσάτω τὸν Κύριον» ἀναγινώσκεται τὸ *ἑωθινὸν εὐαγγέλιον*, τὸ «ἀνάστασιν Χριστοῦ θεασάμενοι.....» καὶ ὁ Ν΄ Ψαλμὸς (50ος).

Μετὰ ταῦτα ψάλλεται ὁ *κανὼν* καὶ αἱ *καταβασαίαι*, καὶ εἰς τὸ τέλος οἱ *αἶνοι*. Εἰς τὸ τέλος τῶν αἰῶνων ψάλλεται τὸ δοξασικὸν καὶ ἐπακολουθεῖ ἡ *Μεγάλη Δοξολογία*, ἡ ἑξῆς:

«Δόξα Σοι τῷ δεῖξαντι τὸ φῶς.

Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ, καὶ ἐπὶ γῆς εἰρήνη,
ἐν ἀνθρώποις εὐδοκία.

Ἦμνουμέν Σε, εὐλογοῦμέν Σε, προσκυνοῦμέν Σε,
δοξολογοῦμέν Σε, εὐχαριστοῦμέν Σοι
διὰ τὴν μεγάλην Σου δόξαν.

Κύριε Βασιλεῦ, ἐπουράνιε Θεέ, πάτερ παντοκράτορ,
Κύριε Υἱὲ μονογενές, Ἰησοῦ Χριστέ,
καὶ Ἅγιον Πνεῦμα.

Κύριε ὁ Θεός, ὁ ἀμνὸς τοῦ Θεοῦ, ὁ Υἱὸς τοῦ Πατρός,
ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου, ἐλέησον ἡμᾶς.

Ὁ αἴρων τὰς ἁμαρτίας τοῦ κόσμου πρόσδεξαι τὴν
δέησιν ἡμῶν.

Ὁ καθήμενος ἐκ δεξιῶν τοῦ Πατρὸς, ἐλέησον ἡμᾶς.
"Ὅτι σὺ εἶ ὁ μόνος ἅγιος, σὺ εἶ ὁ μόνος Κύριος,
Ἰησοῦς Χριστός, εἰς δόξαν Θεοῦ Πατρὸς. Ἀμήν.

Καθ' ἐκάστην ἡμέραν εὐλογήσω Σέ
καὶ αἰνέσω τὸ ὄνομά Σου εἰς τὸν αἰῶνα
καὶ εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος.
Καταξίωσον, Κύριε, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ταύτῃ
ἀναμαρτήτους φυλαχθῆναι ἡμᾶς.
Εὐλογητός εἶ, Κύριε, ὁ Θεὸς τῶν πατέρων ἡμῶν,
καὶ αἰνετὸν καὶ δεδοξασμένον τὸ ὄνομά Σου
εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

Γένοιτο, Κύριε, τὸ ἔλεός Σου ἐφ' ἡμᾶς,
καθάπερ ἠλπίσαμεν ἐπὶ Σέ.
Εὐλογητός εἶ, Κύριε, δίδαξόν με τὰ δικαιώματά Σου.
Κύριε, καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ.
ἐγὼ εἶπα, Κύριε, ἐλέησόν με,
ἴασαι τὴν ψυχὴν μου, ὅτι ἡμαρτόν Σοι.

Κύριε, πρὸς Σέ κατέφυγον, δίδαξόν με τοῦ ποιεῖν τὸ
θέλημά Σου, ὅτι σὺ εἶ ὁ Θεός μου.
"Ὅτι παρὰ Σοὶ πηγὴ ζωῆς
ἐν τῷ φωτί Σου ὁψόμεθα φῶς.
Παράτεινον τὸ ἔλεός Σου τοῖς γινώσκουσί Σε».

Ἐνταῦθα ἐπισυνάπτεται ὁ τρισάγιος ὕμνος, περὶ τοῦ ὁποίου
θὰ εἴπωμεν κατωτέρω, λέγεται τὸ ἀπολυτίκιον, καὶ γίνεται Ἀπό-
λυσις τοῦ Ὁρθροῦ. Τὸ ἀπολυτίκιον τοῦ Ὁρθροῦ τῶν Κυρια-
κῶν εἶναι τὸ ἑξῆς:

«Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ γέγονεν·
ἄσωμεν τῷ ἀναστάντι ἐκ τάφου
καὶ ἀρχηγῷ τῆς ζωῆς ἡμῶν·
καθελὼν γὰρ τῷ θανάτῳ τὸν θάνατον
τὸ νίκος ἔδωκεν ἡμῖν
καὶ τὸ μέγα ἔλεος».

Ὁ Ὁρθρος, ὡς καὶ πᾶσα ἀκολουθία, τελειώνει διὰ τῆς ἐξῆς
εὐχῆς τοῦ ἱερέως.

*«Δι' εὐχῶν τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν,
Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ ὁ Θεός,
ἐλέησον καὶ σῶσον ἡμᾶς. Ἀμήν».*

Ὁ Ὅρθρος τέλος ὄλων τῶν ἡμερῶν τῆς Μεγάλης Ἑβδομάδος ψάλλεται ἀφ' ἑσπέρας μετὰ τὸ Ἀπόδειπνον, καὶ τοῦτο ἵνα δυναθῶσι πάντες νὰ παρακολουθήσουν τὰς ἀκολουθίας ταύτας, οὕσας κατανκτικωτάτας καὶ πλήρεις ποιήσεως καὶ λυρισμοῦ.

Καὶ ὁ Ὅρθρος εἶναι προοίμιον καὶ προπαρασκευὴ τῆς Θείας Λειτουργίας. Κατ' αὐτὸν σήμερον τελεῖται ἡ **Προσκομιδῆ**, ἥτοι ἡ ἐτοιμασία τῶν ἀπαραιτήτων πρὸς τέλεσιν τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἥτις θὰ τελεσθῆ κατὰ τὴν Θείαν Λειτουργίαν.

Ἡ Προσκομιδῆ.

Οἱ ἀρχαῖοι χριστιανοί, ὅπως καὶ σήμερον, ἔφερον εἰς τὸν ναὸν ἄρτον καὶ οἶνον, τὰ κύρια εἶδη τοῦ μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας καὶ *προσεκόμιζον* ταῦτα εἰς τὴν παρὰ τὴν Ἁγίαν Τράπεζαν εἰδικὴν τοιαύτην ὀνομαζομένην *Πρόθεσιν* καὶ *Προσκομιδῆν*, ὅπως εἶδομεν. Ἐνταῦθα ὁ ἱερεὺς κατὰ τὸν Ὅρθρον κόπτει τὸν ἄρτον—τὴν προσφορὰν—καὶ τὸν τοποθετεῖ εἰς τὸν ἅγιον Δίσκον, χύνει δὲ τὸν οἶνον εἰς τὸ Ἅγιον Ποτήριον καὶ καλύπτει ταῦτα μὲ τὸν *ἀέρα*. Ἡ πρῶξις αὐτῆ τοῦ ἱερέως λέγεται *Προσκομιδῆ*. Σημειωτέον δ' ὅτι ἡ μερίς, τὴν ὁποίαν ἐξάγει ὁ ἱερεὺς διὰ τῆς Λόγχης ἐκ τῆς προσφορᾶς, ὀνομάζεται *Ἀμνός*, διότι παριστάνει τὸν θυόμενον Χριστόν. Ἐξάγεται δὲ ἀπὸ τὴν μέσσην τῆς προσφορᾶς, τὸ μέρος δηλαδὴ αὐτῆς, τὸ ὁποῖον φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ.

IX	XΣ
NI	KA

Κατὰ τὴν προσκομιδῆν ὁ ἱερεὺς μνημονεύει καὶ τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς τεθνεῶτας, ὑπὲρ ὧν τελεῖται ἡ Θεία Μυσταγωγία

Ἡ Θεία Λειτουργία.

Ἡ ἐν χρήσει Θεία Λειτουργία τῆς Ἐκκλησίας μας διαιρεῖται εἰς τρία μέρη· τὸ *Προοίμιον*, τὴν κυρίως *Λειτουργίαν* καὶ τὸν *Ἐπίλογον*.

Α' — Τὸ προοίμιον.

Ἡ Θεία Λειτουργία ἄρχεται διὰ τῆς ἐκφωνήσεως τοῦ ἱερέως, προκαλουμένου ὑπὸ τοῦ διακόνου,

«Εὐλογημένη ἡ βασιλεία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων».

τοῦ λαοῦ διὰ τῶν ψαλτῶν ψάλλοντος τὸ «*Ἀμήν*». Ἐπειτα ὁ διάκονος, ὅπου ὑπάρχει, ἢ ὁ ἱερεὺς προσκαλεῖ τὸν λαόν, ὅπως δεηθῆ ἔν ειρήνῃ καὶ ἀγάπῃ πρὸς τὸν Κύριον ὑπὲρ πάντων τῶν ἀνθρώπων καὶ δὴ τῶν χριστιανῶν· ὁ δὲ λαὸς ἀπαντᾷ τὸ «*Κύριε ἐλέησον*», καὶ ὁ ἱερεὺς συμπληρώνει,

«ὅτι πρέπει Σοι πᾶσα δόξα, τιμὴ καὶ προσκύνησις, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Ἀμήν.

οἱ χοροὶ δὲ ψάλλουν τὸ πρῶτον ἀντίφωνον, μετὰ τῶν στίχων καὶ τοῦ ἐφύμνιου,

«Ταῖς πρεσβείαις τῆς Θεοτόκου, Σῶτερ, σῶσον ἡμᾶς».

ἢ τὸν 102 ψαλμὸν «Εὐλόγει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον». Συνεχίζει ὁ διάκονος τὰς δεήσεις καὶ οἱ χοροὶ ψάλλουν τὸ δεύτερον ἀντίφωνον μετὰ τὸ ἐφύμνιον,

«Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν, ψάλλοντάς Σοι, Ἀλληλούϊα».

ἢ τὸν 15ῶ ψαλμὸν «Αἶνει ἡ ψυχὴ μου τὸν Κύριον...». Μετὰ τοῦτο ψάλλεται ἡ μικρὰ Δοξολογία αὐτή,

«Δόξα Πατρὶ καὶ Υἱῷ καὶ Ἁγίῳ Πνεύματι καὶ νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων». Ἀμήν.

καὶ εἰς τὸ τέλος ψάλλεται ὁ Χριστολογικὸς ὕμνος τοῦ βασιλέως Ἰουστινιανοῦ

«Ὁ μονογενὴς Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ ἀθάνατος ὑπάρχων καὶ καταδεξάμενος διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκωθῆναι ἐκ τῆς ἁγίας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, ἀτρέπτως ἐνανθρωπήσας· σταυρωθεὶς τε, Χριστὲ ὁ Θεός, θανάτῳ θάνατον πατήσας,

*εἰς ὧν τῆς ᾿Αγίας Τριάδος,
συνδοξαζόμενος τῷ Πατρὶ καὶ τῷ ᾿Αγίῳ Πνεύματι,
σῶσον ἡμᾶς».*

Μετὰ τὸ ἀντίφωνον τοῦτο ὁ διάκονος συνεχίζει τὰς δεήσεις καὶ εἶτα οἱ χοροὶ ψάλλουν ὡς τρίτον ἀντίφωνον τὸ ᾿Απολυτίκιον τῆς ἡμέρας, ἢ τοὺς Μακαρισμοὺς (Ματθ. Ε', 3—12) καὶ ὠρισμένα τινὰ τροπάρια.

Ἐνταῦθα περαιτοῦται τὸ Προοίμιον ἦτοι ἡ Εἰσαγωγή εἰς τὴν Θεῖαν Λειτουργίαν. Διότι διὰ τῶν πρεσβειῶν τῆς Θεοτόκου ἐπλησιάσαμεν πρὸς τὸν Σωτῆρα Χριστόν, ὅστις ἤδη ὡς Διδάσκαλος—Προφήτης—προσέρχεται ὑπὸ τὴν ἱερὰν μορφήν τοῦ Εὐαγγελίου.—Μικρὰ Εἴσοδος—,εἶτα δὲ ὡς Ἀρχιερεὺς, αὐτὸς ἑαυτὸν προσφέρων εἰς θυσίαν.—Μεγάλῃ Εἴσοδος, καὶ ἐτοιμαζόμεθα νὰ ὑποδεχθῶμεν αὐτὸν ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὄλων.

Β'.—Ἡ κυρίως Λειτουργία.

Διὰ τῆς μικρᾶς λεγομένης εἰσόδου μεταφέρεται τὸ Ἱερὸν Εὐαγγέλιον ἐκ τοῦ Σκευοφυλακίου εἰς τὴν ᾿Αγίαν Τράπεζαν πρὸς ἀνάγνωσιν. Ὁ ἱερεὺς ἴσταιται εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ καὶ ὑψῶν αὐτὸ λέγει. «**Σοφία, ὀρθοί!**» ὁ δὲ λαὸς ψάλλει.

*«**Δεῦτε προσκυνήσωμεν καὶ προσπέσωμεν Χριστῷ.
Σῶσον ἡμᾶς, Υἱὲ Θεοῦ, ὁ ἀναστὰς ἐκ νεκρῶν,
ψάλλοντάς Σοι, ᾿Αλληλούϊα.**»*

Ψάλλεται κατόπιν ὁ Τρισάγιος ὕμνος οὗτος.

*᾿Αγιος ὁ Θεός, ἅγιος ἰσχυρός, ἅγιος ἀθάνατος,
ἐλέησον ἡμᾶς.*

Καὶ ἀναγινώσκειται πρῶτον ὁ Ἀπόστολος καὶ κατόπιν τὸ Εὐαγγέλιον, ἦτοι περικοκαὶ ἐκ τῶν Πράξεων καὶ τῶν Ἐπιστολῶν τῶν Ἀποστόλων καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων.

Ὁ διάκονος κατόπιν ἀπαγγέλλει δεήσεις καὶ τέλος ὁ ἱερεὺς ἐκφωνεῖ,

*«**Ὅπως ὑπὸ τοῦ κράτους Σου πάντοτε φυλαττόμενοι
Σοὶ δόξαν ἀναπέμπωμεν, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ
᾿Αγίῳ Πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶ-
νων.**» ᾿Αμήν.*

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἄρχεται ἡ τέλεσις τοῦ Μυστηρίου τῆς Θείας Εὐχαριστίας, ἦτοι τελεῖται αὐτὴ ἡ θυσία τοῦ

Γολγοθᾶ, διὸ ὁ ψάλτης μᾶς προτρέπει διὰ τοῦ **Χερουβικοῦ ὕμνου** νὰ ἐγκαταλείπωμεν πᾶσαν βιωτικὴν μέριμναν, ἵνα ὑποδεχθῶμεν τὸν Βασιλέα τῶν ὄλων, ἐρχόμενον ἵνα χάριν ἡμῶν θυσιασθῆ, λέγων.

«**Οἱ τὰ Χερουβειμ μυστικῶς εἰκονίζοντες,
καὶ τῇ ζωοποιῷ Τριάδι τὸν τρισάγιον ὕμνον προσάδοντες,
πᾶσαν τὴν βιωτικὴν ἀποθώμεθα μέριμναν,
ὡς τὸν Βασιλέα τῶν ὄλων ὑποδεξόμενοι,
ταῖς ἀγγελικαῖς ἀοράτως δορυφορούμενον τάξεσιν.
Ἄλληλούϊα**».

Ἐντὶ τοῦ συνήθους τούτου Χερουβικοῦ ὕμνου κατὰ τὴν λειτουργίαν τοῦ Μ. Σαββάτου ψάλλεται ὁ ἐξῆς.

«**Σιγησάτω πᾶσα σὰρξ βροτεία
καὶ στήτω μετὰ φόβου καὶ τρόμου
καὶ μηδὲν γήϊνον ἐν ἑαυτῇ λογιζέσθω.
ὁ γὰρ Βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων
καὶ Κύριος τῶν κυριευόντων
προσέρχεται σφαγιασθῆναι
καὶ δοθῆναι εἰς βρώσιν τοῖς πιστοῖς.
Προηγούνται δὲ αὐτοῦ οἱ χοροὶ τῶν Ἀγγέλων
μετὰ πάσης Ἀρχῆς καὶ Ἐξουσίας,
τὰ πολυόμματα Χερουβειμ
καὶ τὰ ἑξαπτέρυγα Σεραφείμ
τὰς ὄψεις καλύπτονται
καὶ βοῶντα τὸν ὕμνον
Ἄλληλούϊα**».

Κατὰ δὲ τὴν λειτουργίαν τῆς Μ. Πέμπτης ψάλλεται ὡς Χερουβικὸν τὸ τροπάριον «**Τοῦ Δείπνου Σου τοῦ μυστικοῦ σήμερον, Υἱὲ Θεοῦ, κοινωνόν με παράλαβε.....**». Εἰς δὲ τὴν λειτουργίαν τῶν Προηγιασμένων Δώρων ὁ ἐξῆς.

«**Νῦν αἱ δυνάμεις τῶν Οὐρανῶν
σὺν ἡμῖν ἀοράτως λατρεύουσιν.
Ἰδοὺ γὰρ εἰσπορεύεται ὁ Βασιλεὺς τῆς δόξης
Ἰδοὺ θυσία μυστικὴ τετελειωμένη δορυφορεῖται.
Πίστει καὶ πόθῳ προσέλθωμεν,
ἵνα μέτοχοι ζωῆς αἰωνίου γενώμεθα.
Ἄλληλούϊα**».

Τότε ὁ ἱερεὺς λαβὼν τὰ ἐν τῇ Προθέσει ἡτοιμασμένα δῶ-
ρα τελεῖ τὴν Μεγάλην Εἴσοδον ἀναφωνῶν τό,

*«Πάντων ἡμῶν μνησθεῖη Κύριος ὁ Θεὸς ἐν τῇ βασι-
λείᾳ αὐτοῦ πάντοτε νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰῶνων».*

καὶ μνημονεύων ζῶντας καὶ τεθνεῶτας εἰσέρχεται καὶ ἀποθέτει
ταῦτα ἐπὶ τῆς Ἁγίας Τραπέζης.

Ἡ μετουσίωσις τῶν δώρων.

Μετὰ τὴν μεγάλην Εἴσοδον ὁ διάκονος ἐξακαλουθεῖ τὰς
δεήσεις, ἀρχόμενος ὧδε,

Πληρώσωμεν τὴν δέησιν τῷ Κυρίῳ....

ἐν ᾧ ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει μυστικῶς εὐχὴν, παρακαλῶν τὸν
Θεὸν ἵνα καταστήσῃ αὐτὸν ἱκανὸν «προσενεγκεῖν δῶρά τε καὶ
θυσίας πνευματικὰς ὑπὲρ τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτημάτων καὶ τῶν τοῦ
λαοῦ ἀγνοημάτων». Ἀποτεινόμενος δὲ πρὸς τὸν λαὸν εὐλογεῖ
αὐτὸν διὰ τοῦ ἀρχαίου ἀσπασμοῦ «εἰρήνη πᾶσι». Ὁ διάκονος
ἐκφωνεῖ τὸ παράγγελμα

«ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους, ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν»

ὁ δὲ λαὸς ἀπαντᾷ τὸν ὕμνον

«Ἐλεον εἰρήνης, θυσία αἰνέσεως».

Καὶ εἶτα ἀπαγγέλλεται τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Μετὰ ταῦτα ἄρχεται τὸ σπουδαιότερον μέρος τῆς ὅλης
Θείας Λειτουργίας, ὁ ἁγιασμός δηλαδὴ τῶν δώρων. Ὁ ἱερεὺς
μυστικὰ ἀναγινώσκει ἐκτενῆ εὐχὴν, διὰ τῆς ὁποίας εὐχαριστεῖ
τὸν Θεόν, ὅστις κατηξίωσεν αὐτὸν νὰ δεχθῆ ἕκ τῶν χειρῶν του
τὴν λειτουργίαν ταύτην, καίτοι γύρω του παρίστανται χιλιάδες
ἀρχαγγέλων, τὰ Χερουβεὶμ καὶ τὰ Σεραφεὶμ, «τὸν ἐπινίκειον
ὕμνον ἄδοντα, βοῶντα, κεκραγότα καὶ λέγοντα».

Ἐνταῦθα ὁ λαὸς ψάλλει τὸν «ἐπινίκειον ὕμνον».

*Ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος Σαβαώθ,
πλήρης ὁ Οὐρανὸς καὶ ἡ Γῆ τῆς δόξης Σου,
ὡσαννὰ ἐν τοῖς ὑψίστοις.
Εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος
ἐν ὀνόματι Κυρίου,
ὡσαννὰ ὁ ἐν τοῖς ὑψίστοις».*

Ψαλλομένου τούτου, ὁ ἱερεὺς συνεχίζει τὴν μυστικὴν εὐχὴν καὶ δοξάζει τὸν Θεὸν καὶ εὐχαριστεῖ αὐτὸν διὰ τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἔδειξε πρὸς ἡμᾶς, ὥστε νὰ θυσιάσῃ τὸν μονογενῆ του Υἱόν, ὅστις *«τῇ νυκτὶ ἧ παρεδίδοτο, λαβὼν ἄρτον καὶ εὐλογήσας... ἔδωκε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις εἰπὼν. Λάβετε, φάγετε, τοῦτο ἐστὶ τὸ σῶμά μου, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν κλῶμενον εἰς ἄφесιν ἁμαρτιῶν· ὁμοίως καὶ τὸ ποτήριον λέγων· Πίετε ἐξ αὐτοῦ πάντες, τοῦτο ἐστὶ τὸ αἷμά μου, τὸ τῆς καινῆς διαθήκης, τὸ ὑπὲρ ὑμῶν καὶ πολλῶν ἐκχυνόμενον εἰς ἄφесιν ἁμαρτιῶν»*. Εἰς ταῦτα δὲ ὁ λαὸς ἀπαντᾷ τὸ «ἀμήν».

Ἐπειτα συνεχίζει ὁ ἱερεὺς τὴν εὐχὴν μνημονεύων τὴν φράσιν τοῦ Χριστοῦ *«τοῦται ποιεῖτε εἰς τὴν ἐμὴν ἀνάμνησιν»* καὶ λέγων· *«μεμνημένοι τοίνυν τῆς σωτηρίου ταύτης ἐντολῆς»* καὶ μὴ ἔχοντές τι τὸ ἰδιαιτέρως ἰδικόν μας, ἵνα προσφέρωμεν τῷ Θεῷ προσφέρομεν τὰ προκείμενα δῶρα, ἅτινα ἐλάβομεν παρὰ τοῦ Θεοῦ. *«Τὰ σὰ ἐκ τῶν σῶν Σοὶ προσφέρωμεν κατὰ πάντα καὶ διὰ πάντα»*. Εἰς τοῦτο ὁ λαὸς ψάλλει τὸν ὕμνον τῆς μετουσιώσεως.

*«Σὲ ὑμνοῦμεν, Σὲ εὐλογοῦμεν,
Σοὶ εὐχαριστοῦμεν, Κύριε,
καὶ δεόμεθά Σου, ὁ Θεὸς ἡμῶν»*.

Ψαλλομένου δὲ τούτου ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει τὴν εὐχὴν τῆς μετουσιώσεως, διὰ τῆς ὁποίας πιστεύομεν ὅτι ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος μετουσιούνται εἰς Σῶμα καὶ Αἷμα τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ. (Ἰωάν. ΣΤ', 22—60) (1). Ὁ ἱερεὺς ἔπειτα ἄρχεται μνημονεύων πάντας τοὺς Ἁγίους τοῦ Θεοῦ, οὓς παρακαλεῖ νὰ μεσιτεύσουν παρὰ τῷ Θεῷ, *«ἐξαιρέτως δὲ τῆς Παναγίας Ἀχράντου Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ Ἀειπαρθένου Μαρίας»*. Τότε ψάλλεται ὁ ὕμνος τῆς Θεοτόκου. Ὁ ὕμνος οὗτος συνήθως εἶναι ὁ κάτωθι.

*«Ἄξιον ἐστίν, ὡς ἀληθῶς,
μακαρίζειν Σὲ τὴν Θεοτόκον,
τὴν ἀειμακάριστον καὶ παναμώμητον
καὶ μητέρα τοῦ Θεοῦ ἡμῶν»*.

1) Ἡ στιγμὴ αὕτη εἶναι ἡ ἱερωτέρα καὶ χραισιμωτέρα τῆς ὅλης Λειτουργίας.

*Τὴν τιμιωτέραν τῶν Χερουβείμ
καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεείμ
τὴν ἀδιαφθόρως Θεὸν Λόγον τεκοῦσαν,
τὴν ὄντως Θεοτόκον, Σὲ μεγαλύνομεν».*

Τῆς λειτουργίας τοῦ Μ. Βασιλείου ὁ ὕμνος οὗτος εἶναι ὁ
ἐξῆς :

*«Ἐπὶ Σοὶ χαίρει, Κεχαριτωμένη,
πᾶσα ἡ κτίσις,
ἀγγέλων τὸ σύστημα καὶ ἀνθρώπων τὸ γένος
ἡγιασμένε ναὲ καὶ παράδεισε λογικέ,
παρθενικὸν καύχημα.
ἐξ ἧς Θεὸς ἐσαρκώθη
καὶ παιδίον γέγονεν,
ὁ πρὸ αἰῶνων ὑπάρχων Θεὸς ἡμῶν.
Τὴν γὰρ σὴν μήτραν θρόνον ἐποίησε
καὶ τὴν σὴν γαστέρα πλατυτέραν Οὐρανῶν
ἀπειργάσατο.
Ἐπὶ Σοὶ χαίρει, Κεχαριτωμένη,
πᾶσα ἡ κτίσις. Δόξα Σοι».*

Ἀκολουθοῦσι κατόπιν δεήσεις ὑπὸ τοῦ διακόνου καὶ ἀντι-
φωνήσεις ὑπὸ τοῦ ἱερέως καὶ τοῦ λαοῦ, λέγεται ἡ Κυριακὴ Προ-
σευχή, καλεῖ ὁ ἱερεὺς τὸν λαὸν νὰ κλῆνῃ τὰς κεφαλὰς καὶ λαμ-
βάνει πέρας ἡ κυρίως Λειτουργία. Λαὸς καὶ κληρὸς καλεῖται ἡδη
νὰ κοινωνήσῃ τῶν Ἀχράντων Μυστηρίων, τῶν ἁγιασθέντων
κατὰ τὴν Λειτουργίαν. Ἄλλ' ἐντεῦθεν ἄρχεται ὁ Ἐπίλογος.

Γ'—'Ο' Ἐπίλογος.

Κατὰ τὸν Ἐπίλογον γίνεται ἡ προπαρασκευὴ καὶ ἡ μετάλη-
ψις τῶν Θείων Δώρων. Πρῶτοι μεταλαμβάνουν οἱ κληρικοὶ—
οἱ λειτουργοῦντες, — ἐν ᾧ ὁ ψάλτης ψάλλει τὸ Κοινωνικόν. Ὁ
ὕμνος οὗτος συνήθως εἶναι ὁ ἐξῆς :

«Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ἐκ τῶν Οὐρανῶν. Ἀλληλουῖα».

Κατὰ τὰς εορτὰς τῶν Ἁγίων λέγεται ὁ ἐξῆς :

«Εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος. Ἀλληλουῖα».

Εἰς τὰς δεσποτικὰς εορτὰς ὁ ὕμνος.

*«Γεύσασθε καὶ ἴδετε, ὅτι Χριστὸς ὁ Κύριος. Ἀλλη
[λουῖα».*

Ὁ αὐτὸς λέγεται καὶ κατὰ τὴν Προηγιασμένην. Εἰς δὲ τὰς Θεομητορικὰς ὁ ὕμνος.

*«Ποτήριον σωτηρίου λήψομαι
καὶ τὸ ὄνομα Κυρίου επικαλέσομαι. Ἀλληλουΐα».*

Κατόπιν δὲ ἐξερχόμενος ὁ διάκονος καλεῖ τὸν λαὸν πρὸς κοινωνίαν, λέγων.

«Μετὰ φόβου Θεοῦ, πίστεως καὶ ἀγάπης προσέλθετε».

ὁ δὲ λαὸς ψάλλει τὸν ὕμνον τῆς Πεντηκοστῆς συνήθως.

*«Ἐἶδομεν τὸ φῶς τὸ ἀληθινόν,
ἐλάβομεν Πνεῦμα ἐπουράνιον,
εὗρομεν πίστιν ἀληθῆ
ἀδιαίρετον Τριάδα προσκυνοῦντες
αὕτη γὰρ ἡμᾶς ἔσωσεν».*

Ἡ κατὰ τὰς ἡμέρας τοῦ Πεντηκοσταρίου τό :

*«Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν
θανάτῳ θάνατον πατήσας
καὶ τοῖς ἐν τοῖς μνήμασι
ζωὴν χαρισάμενος».*

Τέλος ὁ ἱερεὺς ἀναγινώσκει τὴν ὀπισθάμβωνον εὐχήν,

*«Ὁ εὐλογῶν τοὺς εὐλογοῦντας Σε, Κύριε, καὶ
ἀγιάζων τοὺς ἐπὶ Σοὶ πεποιδότας...»*

ὁ λαὸς δὲ ψάλλει τὸν ὕμνον τῆς ἀπολύσεως.

*«Ἐἴη τὸ ὄνομα Κυρίου εὐλογημένον
ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ ἕως τοῦ αἰῶνος».*

καὶ τέλος ὁ ἱερεὺς κάμνει τὴν ἀπόλυσιν μετὰ τὴν εὐχήν.

«Δι' εὐχῶν τῶν ἀγίων πατέρων ἡμῶν...»

Οὕτω λαμβάνει πέρας ἡ Θεία Λειτουργία, διανέμεται δὲ τὸ Ἀντίδωρον.

Αἱ Ὥραι

Ὁραὶ λέγονται σύντομοι προσευχαὶ ἀπὸ ψαλμούς, τροπάρια καὶ εὐχὰς συνιστάμεναι καὶ ἀναγινωσκόμεναι εἰς ὥρισμένας ὥρας τῆς ἡμέρας. Τὸ περιέχον ταύτας βιβλίον λέγεται Ὁρσλόγιον. Αἱ δὲ ὥραι τῆς ἡμέρας κατὰ τὴν Ἑβραϊκὴν συνήθειαν,

τὴν ὁποῖαν ἐτήρησε καὶ ἡ Ἐκκλησία μας, εἶναι ἡ πρώτη (6 προϋινή), ἡ τρίτη (9 προϋινή), ἡ ἕκτη (μεσημβρία) καὶ ἡ ἐνάτη (3 μ. μ.). Διὰ τοῦτο ἔχομεν καὶ τὰς ἀκολουθίας τῶν ὡρῶν τούτων. Αὗται σήμερον ψάλλονται τακτικῶς εἰς τὰ μοναστήρια. Εἰς τοὺς ναοὺς τακτικῶς ψάλλεται ἡ Ἐνάτη Ὑμνος, πρὸ τοῦ Ἑσπερινοῦ καὶ αἱ Ὑμνοι τῆς Παραμονῆς τῶν Χριστουγέννων, τῶν Φώτων καὶ τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς, λεγόμεναι καὶ Μεγάλαι Ὑμνοι. Μεταξὺ τῶν Ὑμνων ὑπάρχουν καὶ τὰ λεγόμενα Μεσαίωρα, περὶ ὧν ἴδε τὸ Ὑμνολόγιον.

Β'.—**Ἑκτακτοὶ ἀκολουθίαι.**

Αἱ ἕκτακτοι ἀκολουθίαι γενικῶς.

Ἑκτακτοὶ ἀκολουθίαι τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι :

Τὸ Βάπτισμα.

Τὸ Χρῆσμα ἢ Μύρον.

Ἡ Μετάνοια ἢ Ἐξομολόγησις.

Ἡ Ἰερωσύνη ἢ Χειροτονία.

Ὁ Γάμος (ἀκολουθία ἀρραβῶνος καὶ στεφανώματος).

Τὸ Εὐχέλαιον.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ.

Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἢ κηδεῖα.

Ὁ Ἁγιασμός (Μικρὸς καὶ Μέγας).

Ἡ Παράκλησις ἢ Παρακλητικὸς κανὼν (Μικρὸς καὶ Μέγας).

Τὰς ἀκολουθίας ταύτας περιέχει εἰδικὸν βιβλίον τῆς Ἐκκλησίας, τὸ *Μέγα Εὐχολόγιον*.

Τὸ Βάπτισμα.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Βαπτίσματος περιλαμβάνει δύο τινά, τοὺς ἐξορκισμοὺς καὶ τὸ βάπτισμα. Οἱ ἐξορκισμοὶ ἢ ἀφορκισμοὶ εἶναι εὐχαὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὅπως ὁ βαπτιζόμενος ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν δαιμόνων, καὶ ἡ ὁμολογία τοῦ βαπτιζομένου, ὅτι ἀποτάσσεται μὲν τῷ Σατανᾷ καὶ πᾶσι τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, καὶ ὅτι συντάσσεται τῷ Χριστῷ καὶ πιστεύει εἰς αὐτόν, ὁμολογῶν ἐν τέλει τὸ Σύμβολον τῆς Πίστεως.

Τὸ βάπτισμα ἄρχεται διὰ τῆς εὐλογίας τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, καὶ συνίσταται εἰς τὸν ἀγιασμόν τοῦ ὕδατος τῆς κολυμβήθρας καὶ τὴν τριττὴν κατάδυσιν καὶ ἀνάδυσιν τοῦ βαπτιζομένου εἰς τὸ ὄνομα τῆς ἁγίας Τριάδος. Τότε δίδεται καὶ τὸ ὄνο-

μα εἰς τὸν βαπτιζόμενον, π.χ. οὕτως, «*Βαπτίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ... (τάδε), εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος*». Ψάλλεται εἶτα ὁ ὕμνος (Γαλ. Γ', 27).

«*Ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθητε,
Χριστὸν ἐνεδύσασθε. Ἑλληλούϊα*».

Ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου (Ρωμ. ΣΤ', 4—11) καὶ τοῦ Εὐαγγελίου (Ματθ. ΚΗ', 16—20) καὶ γίνεται ἡ Ἀπόλυσις.

Σημειωτέον δ' ὅτι εἰσαχθείσης τῆς συνηθείας τοῦ Νηπιοβαπτισμοῦ ἀπὸ τοῦ Γ' αἰῶνος, τὴν ὁμολογίαν τῆς ἀποτάξεως ἀπὸ τοῦ Σατανᾶ καὶ τῆς συντάξεως μὲ τὸν Χριστόν, ὡς καὶ τοῦ Συμβόλου τῆς Πίστεως, ὁμολογεῖ ὑπευθύνως ὁ *ἀνάδοχος* (νονός).

Τὸ Χρῆσμα ἢ Μύρον.

Εὐθὺς μετὰ τὸ Βάπτισμα ἡ Ἐκκλησία μας τελεῖ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Χρίσματος ἢ Μύρου εἰς τὸν βαπτισθέντα. Τελεῖται δὲ ὡς ἐξῆς. Μετὰ τὸ βάπτισμα ὁ ἱερεὺς *χρῆει* τὸν βαπτισθέντα διὰ τοῦ ἁγίου Μύρου σταυροειδῶς εἰς τὸ μέτωπον, τοὺς ὀφθαλμούς, τὸ στόμα, τὸ στήθος, τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, λέγων τὴν εὐχὴν.

«*Σφραγὶς δωρεᾶς Πνεύματος ἁγίου. Ἀμήν*».

Ἡ μετάνοια ἢ Ἑξομολόγησις.

Εἰς τὴν Λειτουργικὴν καὶ αὕτη εἶναι ἀκολουθία. Κατὰ ταύτην ὁ ἱερεὺς ἐξ ὀνόματος τοῦ ἐξομολογουμένου ἀναγινώσκει τὸν Ν' ψαλμόν,

«*Ἐλέησόν με ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός Σου,....*»

Εἶτα ἐρωτᾷ τοῦτον, προκαλῶν αὐτὸν νὰ ὁμολογήσῃ τὰς ἁμαρτίας του. Ἐν τέλει καὶ ἀναλόγως ὁ ἱερεὺς λέγει τὴν συγχωρητικὴν εὐχὴν, καὶ κάμνει Ἀπόλυσιν.

Ἡ Ἱερωσύνη ἢ Χειροτονία.

Ἡ Χειροτονία ὡς ἀκολουθία περιλαμβάνει τρεῖς μορφάς, ἀναλόγους πρὸς τοὺς τρεῖς βαθμοὺς τῆς Ἱερωσύνης Τελεῖται

δὲ αὕτη πάντοτε εἰς τὸν ναὸν καὶ κατὰ τὴν Θεϊαν Λειτουργίαν, καὶ κύριον χαρακτηριστικὸν καὶ τῶν τριῶν μορφῶν αὐτῆς εἶναι ἢ *ἐπίθεις τῶν χειρῶν* τοῦ χειροτονοῦντος ἐπὶ τὸν χειροτονούμενον.

Ὁ Διάκονος χειροτονεῖται ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τὸ «Ἄξιον ἐστίν...». Ὁ πρεσβύτερος χειροτονεῖται ὁμοίως ὑπὸ τοῦ Ἐπισκόπου μετὰ τὸν Χεροιβικὸν ὕμνον. Ὁ δὲ Ἐπίσκοπος χειροτονεῖται τοῦλάχιστον ὑπὸ δύο Ἐπισκόπων μετὰ τὸν Τρισάγιον ὕμνον. Ὁ χειροτονούμενος ὀδηγεῖται πρὸς τοῦ χειροτονοῦντος συνοδευόμενος ἀπὸ ὁμοιοβάθμους του, καὶ γίνεται γύρω τῆς Ἁγίας Τραπέζης πνευματικὸς χορὸς, ψαλλομένων διαφόρων τροπαρίων. Κατόπιν ὁ Ἐπίσκοπος θέτων τὴν χεῖρα ἐπ' αὐτοῦ λέγει τὴν εὐχὴν τῆς χειροτονίας· «*ἡ θεία χάρις, ἡ πάντοτε τὰ ἀσθενῆ θεραπεύουσα καὶ τὰ ἐλλείποντα ἀναπληροῦσα προχειρίζεται τὸν ... (τάδε) εἰς τὸν (τάδε βαθμὸν)*», ἐν ᾧ ὁ λαὸς ψάλλει τὸ «Κύριε ἐλέησον».

Μετὰ τὴν χειροτονίαν ἐνδύεται οὗτος τὴν στολὴν τοῦ νέου του βαθμοῦ, τοῦ λαοῦ ἀναφωνοῦντος, «ἄξιος».

Χειροτονία δὲν τελεῖται κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν Προηγασμένων Δώρων.

Ὁ Γάμος.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Γάμου ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μέρη, τὴν τοῦ Ἀρραβῶνος ἢ μνηστείας καὶ τὴν τοῦ Στεφανώματος. Κατὰ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Ἀρραβῶνος ἀνταλλάσσονται μεταξὺ τῶν ἐρχομένων εἰς γάμου κοινωνίαν *δακτύλιοι*, ὁ δὲ ἱερεὺς λέγει: «*Ἀρραβωνίζεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ . . . τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ . . . εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν*», καὶ ἀντιστρόφως.

Κατὰ δὲ τὴν ἀκολουθίαν τοῦ Στεφανώματος, ἀρχομένην μὲ τὴν εὐλογίαν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ, ὁ ἱερεὺς στέφει μὲ στέφανα τοὺς εἰς γάμον ἐρχομένους, λέγων. «*Στέφεται ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ . . . τὴν δούλην τοῦ Θεοῦ . . . εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν*», καὶ ἀντιστρόφως. Εἶτα ψάλλεται ὁ ὕμνος.

«*Κύριε ὁ Θεὸς ἡμῶν, δόξη καὶ τιμῆ
στεφάνωσον αὐτούς*».

Καὶ ἀναγινώσκεται ὁ Ἀπόστολος (Ἐφεσ. Ε'. 20—33), καὶ τὸ Εὐαγγέλιον (Ἰωάν. Β'. 1—11), κατανυκτικαὶ τινες καὶ συγκινητικαὶ εὐχαὶ καὶ γίνεται ὁ χορὸς ψαλλομένων τροπαρίων τινῶν, ὅπως εἰς τὴν Χειροτονίαν. Τέλος ἐπακολουθεῖ ἡ Ἀπόλυσις.

Γάμος δὲν ἐπιτρέπεται νὰ γίνη κατὰ τὰς νηστείας.

Τὸ Εὐχέλαιον.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Εὐχελαίου περιλαμβάνει ἀνάγνωσιν ἑπτὰ εὐχῶν, Ἀποστόλων καὶ Εὐαγγελίων καὶ ἐν τέλει χοροῖν οἱ παρόντες καὶ δὴ ὁ ἀσθενὴς μὲ τὸ τοιουτοτρόπως ἀγιασθὲν *ἐλαιον*.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ.

Τὰ ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ εἶναι ἀκολουθία ψαλλομένη ἐφ' ἅπασι εἰς πάντα νέον ἢ ἀνακαινιζόμενον ναόν, περιλαμβάνει δὲ δύο τινά, τὴν ἔνθεσιν ἐν τῇ Ἁγίᾳ Τραπέζῃ τοῦ νέου ναοῦ ἱερῶν λειψάνων, καὶ τὸν εὐπρεπισμὸν ἢ ἐπένδυσιν αὐτῆς, κατὰ τὸν Ὁρθρον, ὡς ἐξῆς :

Ἐντὸς κοιλώματος τῆς Ἁγίας Τραπέζης τίθεται θήκη περιέχουσα λείψανα ἁγίων εἰς δήλωσιν ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἐστηρίχθη διὰ τοῦ αἵματος τῶν Ἁγίων τῆς. Μετὰ τοῦτο ἀγιάζεται ἡ Ἁγία Τράπεζα μὲ εὐχάς, καθαρίζεται δὲ μὲ ὕδωρ καὶ χρίεται μὲ ἅγιον Μύρον, ἐνδύεται δὲ καὶ κοσμεῖται μὲ καλύμματα καὶ ἐνδύματα, ἐν ᾧ οἱ χοροὶ ψάλλουν κατάλληλα τροπάρια. Ἡ ἀκολουθία αὕτη εἶναι μεγαλοπρεπεστάτη καὶ τελεῖται ὑπὸ Ἐπισκόπου.

Ἡ κηδεία.

Ἡ κηδεία ἢ νεκρώσιμος ἀκολουθία ἀποτελεῖται ἀπὸ εὐχάς, Εὐαγγέλιον καὶ Ἀπόστολον καὶ διάφορα πένθιμα τροπάρια. Διαιρεῖται δὲ εἰς δύο καὶ αὕτη εἰς τὴν σύντομον ἀκολουθίαν τοῦ *Τρισαγίου*, ψαλλομένοι εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ νεκροῦ, καὶ εἰς τὴν κυρίως νεκρώσιμον ἀκολουθίαν ψαλλομένην εἰς τὸν ναόν. Ἐνταῦθα, ἀφ' οὗ τεθῆ τὸ λείψανον βλέπον πρὸς ἀνατολάς, ἀρχεται ἡ ἀκολουθία διὰ τῆς εὐλογίας τῆς Βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ λέγονται ὁ Ἄμωμος, ἦτοι στίχοι τοῦ ψαλμοῦ 158, τὰ νεκρώσιμα *εὐλογητάρια*, ὁ κανὼν καὶ τινὰ κατανυκτικὰ τροπάρια, καὶ οἱ *μακαρισμοί*. Ἀκολουθεῖ ἡ ἀνάγνωσις τοῦ Ἀποστόλου (Α' Θεσ. Δ', 13—17) καὶ τοῦ Εὐαγγελίου (Ἰωάν. Ε'. 24—30) καὶ τῶν συγχωρητικῶν εὐχῶν. Μετὰ ὁ χορὸς ψάλλει τὸ τροπάριον.

«*Δεῦτε τελευταῖον ἀσπασμὸν
δῶμεν, ἀδελφοί, τῷ θανόντι,
εὐχαριστοῦντες Θεόν·
οὗτος γὰρ ἐξέλιπε τῆς συγγενείας ἡμῶν...*»

Οἱ συγγενεῖς δὲ ἀποθέτουν τὸν τελευταῖον ἀσπασμὸν ἐπ' αὐτοῦ καὶ εἶτα γίνεται ἡ Ἀπόλυσις καὶ ὁ ἐνταφιασμός τοῦ μεταστάντος ἀδελφοῦ.

Κατὰ τὰ ὑπὸ τῆς Ἐκκλησίας μας ὀρισμένα *Μνημόσυνα* ψάλλεται καὶ πάλιν ἡ αὐτὴ πῶς ἀκολουθία, χωρὶς ὅμως τὰ νεκρώσιμα τροπάρια, τὸν Ἀπόστολον καὶ τὸ Εὐαγγέλιον. Ταῦτα γίνονται εἰς τὸ τέλος τῆς Θείας Λειτουργίας καὶ μάλιστα ἐν ἡμέρᾳ Σαββάτῳ.

Ἐ Ἀγιασμός.

Δύο εἶναι αἱ ἀκολουθίαι τοῦ Ἀγιασμοῦ, ἡ τοῦ Μικροῦ καὶ ἡ τοῦ Μεγάλου. Ἡ ἀκολουθία τοῦ Μικροῦ Ἀγιασμοῦ ψάλλεται εἰς τοὺς οἴκους, κλπ., ἡ δὲ τοῦ Μεγάλου εἰς τὸν ναὸν κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Θεοφανείων. Λέγονται δὲ Ἀγιασμοί, διότι διὰ τοῦ εὐλογημένου καὶ ἡγιασμένου ὕδατος καὶ τῆς «τούτου μεταλήψεώς τε καὶ ραντισμοῦ» πιστεύομεν ὅτι ἁγιαζόμεθα καὶ καθαρίζόμεθα ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας. Ἡ ἀκολουθία περιλαμβάνει εὐχάς, Ἀπόστολον καὶ Εὐαγγέλιον, κανόνα καὶ τροπάρια. Διὰ δὲ τῆς τριτῆς καταδύσεως καὶ ἀναδύσεως τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐντὸς τοῦ ὕδατος, ἁγιαζεται τοῦτο, ψαλλομένου τοῦ ὕμνου.

«*Σῶσον, Κύριε, τὸν λαόν Σου
καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν Σου,
νίκας τοῖς εὐσεβέσι κατ' ἐναντίων δωροῦμενος,
καὶ τὸ Σὸν φυλάττων
διὰ τοῦ Σταυροῦ Σου πολίτευμα.*»

Ἐ Παράκλησις.

Αὕτη λέγεται καὶ Παρακλητικὸς Κανὼν καὶ εἶναι καὶ αὕτη δύο ἀκολουθίαι, ἡ τοῦ Μικροῦ καὶ ἡ τοῦ Μεγάλου Παρακλητικοῦ Κανόνος. Καὶ αἱ δύο ψάλλονται εἰς πᾶσαν περίστασιν καὶ θλίψιν τῆς ψυχῆς, ἰδίως δὲ κατὰ τὰς νηστησίμους ἡμέρας τοῦ Αὐγούστου ἐναλλάξ, ἀποτελοῦνται ἀπὸ ψαλμοῦς, τροπάρια, Εὐαγγέλιον καὶ εὐχάς καὶ ἀπευθύνονται πρὸς τὴν Θεοτόκον, ἵνα

προσβεύση ὑπὲρ ἡμῶν. Τοῦ Μεγάλου Παρακλητικοῦ Κανόνος μελωδικώτατα εἶναι τὰ ἑξῆς τροπάρια :

« Ἀποστόλοι ἐκ περάτων συναθροισθέντες ἐνθάδε
Γεθσημανῆ τὸ χωρίον κηδεύσατέ μου τὸ σῶμα.
Καὶ σὺ Υἱὲ καὶ Θεέ μου, παράλαβέ μου τὸ πνεῦμα ».

« Ὁ Γλυκασμὸς τῶν Ἀγγέλων, τῶν θλιβομένων ἢ χαρὰ
Χριστιανῶν ἢ προστάτις, Παρθένε Μήτηρ Κυρίου,
ἀντιλαβοῦ μου καὶ ρῦσαι τῶν αἰωνίων βασάνων ».

« Χρυσοπλοκώτατε πύργε καὶ δωδεκάτειχε πόλις,
ἠλιοστάλακτε θρόνε, καθέδρα τοῦ Βασιλέως,
ἀκατανόητον θαῦμα, πῶς γαλουχεῖς τὸν Δεσπότην ».

Σημείωσις. Ἄλλαι τῆς Ἐκκλησίας ἀκολουθίαι.

Πλὴν τῶν ἱερῶν τούτων ἀκολουθιῶν ἡ Ἐκκλησία μας ἔχει καὶ πλῆθος ἄλλων τοιούτων, διὰ πᾶσαν τοῦ βίου μας περίστασιν, τοιαῦτα εἶναι.

Ἡ ἀκολουθία τῆς τραπέζης καὶ τοῦ ὕπνου.

Ἡ ἀκολουθία τῆς Θείας Μεταλήψεως.

Ἡ ἀκολουθία εἰς τὴν 1ην τοῦ Νέου Ἔτους.

Ἡ ἀκολουθία εἰς τὴν 25ην Μαρτίου.

Ἡ ἀκολουθία ἐπὶ τῇ ἐνάρξει καὶ λήξει τῶν μαθημάτων τῶν σχολείων.

Ἡ ἀκολουθία ἐπὶ τῇ ἐνάρξει πάσης ἐργασίας.

Ἡ ἀκολουθία ἐπὶ τῇ ἐπιστροφῇ εἰς τὴν Ὁρθοδοξίαν.

Ἡ ἀκολουθία ἐπὶ τῇ ἀνασυστάσει γάμου διαζευχθέντων.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου.

Ἡ ἀκολουθία τοῦ Μεγάλου Κανόνος.

Ἡ ἀκολουθία Παρακλητικῶν Κανόνων εἰς τοὺς Ἀγγέλους, τὸν Τίμιον Σταυρόν, τοὺς Ἀποστόλους, εἰς διαφόρους Ἁγίους κλπ. κλπ. κλπ.....

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΥΜΝΟΛΟΓΙΑ ΚΑΙ ΤΑ ΚΥΡΙΩΤΕΡΑ ΠΡΟΪΟΝΤΑ ΑΥΤΗΣ

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνολογία.

Ἄπαντα τὰ κύρια εἶδη, τὰ ἀπαρτίζοντα πᾶσαν Ἀκολουθίαν τῆς Λειτουργικῆς, καὶ ἡ προσευχὴ δηλαδὴ καὶ ἡ ἀνάγνωσις τῶν Γραφῶν καὶ αἱ εὐχαί, ἀνέκαθεν ἐψάλλοντο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐλέγοντο ὕμνοι ἐκκλησιαστικοί. Οἱ ὕμνοι οὗτοι ὀνομάζονται καὶ ᾠδαὶ καὶ ψαλμοὶ καὶ γενικῶς τροπάρια, καὶ ἐξετάζονται ὑπὸ τοῦ εἰδικοῦ μέρους τῆς ὅλης Λειτουργικῆς, ὅπερ ὀνομάζεται *Ἰερά ἢ Ὑμνολογία*, ἢ *Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνολογία*. Ὡστε ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνολογία πραγματεῦται περὶ τῶν ὕμνων τῆς Ἐκκλησίας μας, τῶν ψαλλομένων εἰς πᾶσαν αὐτῆς Ἀκολουθίαν.

Οἱ Ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι.

Ὑμνοι λέγονται τὰ μετὰ μέλους θρησκευτικὰ ἄσματα. Ἐπειδὴ δὲ εἰς τὴν Μουσικὴν τῆς Ἐκκλησίας μας ὑπάρχουν ὀκτὼ τρόποι μελωδίας, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἤχοι ὀνομαζόμενοι, πάντες δὲ οἱ ὕμνοι αὐτῆς ἔχουν προσαρμοσθῆ εἰς τούτους, διὰ τοῦτο οἱ ὕμνοι γενικῶς ὀνομάζονται *τροπάρια*, ἥτοι ποιημάτια κατ' ἴδιον καθιερωμένον τρόπον (ἤχον) ᾄδόμενα. Διὰ τοῦτο εἰς ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἀπαραίτητως ἐμπροσθεν ἀναγράφεται ὁ ἦχος αὐτοῦ καθ' ὃν ψάλλεται.

Ἡ πλοκὴ καθ' ἣν ἐμελοποιοῦντο τὰ ἐκκλησιαστικὰ τροπάρια ταῦτα, εἶναι διττὴ, ἢ εἶναι δηλαδὴ ταῦτα *αὐτοτελεῆ* τροπάρια, ἥτοι μεμονωμένα ἐκκλησιαστικὰ ἄσματα ψαλλόμενα αὐτοτελεῶς, ἢ εἶναι *συμπλέγματα* τροπαρίων, ἥτοι συνεχεῖς ᾠδαί, ἀποτελούμεναι ἀπὸ πολλὰ τροπάρια, κατὰ τὸν αὐτὸν ἦχον ψαλλόμενα.

α'.) Αὐτοτελεῆ τροπάρια. Ταῦτα ἔχουν διάφορα ὀνόματα. Τὰ κυριώτερα τούτων εἶναι :

Ἀπολυτίκια. τροπάρια ψαλλόμενα κατὰ τὴν ἀπόλυσιν τῶν ἀκολουθιῶν καὶ ἰδίως τοῦ Ἑσπερινοῦ.

Κοντάκια. τροπάρια περιέχοντα ἐν κοντῷ, ἧτοι συντόμως τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐορτῆς, καθ' ἣν ψάλλονται,

Οἴκοι. τροπάρια ὅπως τὰ κοντάκια, περιέχοντα τὴν ὑπόθεσιν τῆς ἐορτῆς.

β') Συμπλέγματα τροπαρίων. Καὶ ταῦτα ἔχουν διάφορα ὀνόματα, ὅπως.

Κανόνες. Ὁ κανὼν εἶναι σύνολον τροπαρίων, διαιρουμένων εἰς ἔννεα στροφάς, καλουμένας **ᾠδάς**, ἐκάστη ἐκ τῶν ὁποίων ἀποτελεῖται ἀπὸ 3—6 τροπάρια. Τῶν τροπαρίων τούτων τὸ πρῶτον ἐκάστης ᾠδῆς λέγεται **εἰρημός**, διότι αὐτὰ δίδουν τὸν ἦχον εἰς τὰ ἐπόμενα. Λέγονται δὲ καὶ **καταβασίαι**, διότι ταύτας οἱ ψάλται καταβαίνουντες τὰ ἔψαλλον εἰς τὸ μέσον τοῦ ναοῦ. Αἱ ᾠδαὶ ἔχουν συντεθῆ κατὰ τὴν οἰκίαν τοιαύτας τῆς Ἑβραϊκῆς Ὑμνολογίας, περὶ ἧς ἐμάθαμεν εἰς τὴν Ἱερὰν Ἱστορίαν τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἣ δὲ ἐνάτη τοιαύτη τῆς Χριστιανικῆς Ὑμνολογίας ἀναφέρεται πάντοτε εἰς τὴν Θεοτόκον.

Αὐτόμελα. Εἶναι τροπάρια ἔχοντα ἴδιον μέλος, καθ' ὃ ψάλλονται.

Προσόμοια. Εἶναι καὶ ταῦτα τροπάρια, ψαλλόμενα ὁμοίως πρὸς ἄλλα γνωστὰ τοιαῦτα ἢ αὐτόμελα.

Αὐτόμελα καὶ προσόμοια εἶναι τὰ Στιχηρά, τὰ Ἀπόστιχα, οἱ Αἵνοι, τὰ Καθίσματα, τὰ Δοξαστικά, τὰ Θεοτοκία κλπ. τῶν διαφόρων ἐορτῶν καὶ τῶν Κυριακῶν. Πάντες οἱ ἐκκλησιαστικοὶ οὗτοι ὕμνοι ἔχουν ὡς ὑπόθεσιν τὸν βίον καὶ τὰ ἔργα τοῦ Χριστοῦ, τῆς Θεοτόκου καὶ τῶν Ἁγίων, ἐμπνέονται ἀπὸ τὴν πίστιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εἶναι προϊόντα τῆς Χριστιανικῆς Λυρικῆς ἢ Θρησκευτικῆς Ποίησεως.

Ἡ Χριστιανικὴ Λυρικὴ Ποίησις.

Ἡ Χριστιανικὴ Λυρικὴ Ποίησις εἶναι ποίησις **μελική**, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ποίησιν τοῦ Ὀμήρου π. χ., ἣτις εἶναι **μετρική**. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τούτων εἶναι αὕτη· ἣ μὲν μετρικὴ ποίησις ἔχει βάσιν τὴν **ποσότητα τῶν συλλαβῶν**, ἧτοι τὴν μακρὰν καὶ βραχεῖαν συλλαβὴν, ὅπως π.χ.

«Ἄνδρα μοι ἔννεπε, Μοῦσα, πολύτροπον, ὃς μάλα πολλά».

ἡ δὲ μελικὴ τὸν ἀριθμὸν τῶν συλλαβῶν καὶ τὸν τονισμὸν τῶν λέξεων, ὅπως εἰς τὴν παρ' ἡμῖν ποίησιν.

π. γ.

Ἐ Παρ θε νος σῆ με ρον
τὸν ὑ περ ού σι ον τί κτει
καὶ ἡ γῆ τὸ σπῆ λαι ον
τῷ ᾧ προ σί τῳ προ σά γει.

Ἄγ γε λοι με τὰ ποι μέ νων δο ξο λο γοῦ σι.
Μά γοι δὲ με τὰ ἄσ τέ ρος ὀ δοι πο ροῦ σι.
Δι' ἡ μᾶς γὰρ ἐ γεν νή θη παι δί ον νέ ον
ὁ πρὸ αἰ ῶ νων Θε ὄς.

Ὅμοίως τὸ τροπάριον.

«Τῇ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια,
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια
ἀναγράφω Σοι ἡ πόλις Σου, Θεοτόκε.

Ἄλλ' ὡς ἔχουσα τὸ κράτος ἀπροσμάχητον,
ἐκ παντοίων με κινδύνων ἐλευθέρωσον.

Ἵνα κράζω σοι. Χαῖρε, Νύμφη ἀνύμφευτε».

Πλὴν τούτου ὅμως εἰς τὴν Χριστιανικὴν ποίησιν εὐρίσκομεν καὶ ἔχνη τινὰ τῆς σήμερον ὁμοιοκαταληξίας. π. γ.

«Σοφίας ὁδηγέ,
φρονήσεως χορηγέ,
τῶν ἀφρόνων παιδευτά,
τῶν πτωχῶν ὑπερασπιστά».

«Χαῖρε, ὕψος δυσανάβατον ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς.

Χαῖρε, βάθος δυσθεώρητον καὶ ἀγγέλων ὀφθαλμοῖς».

Τέλος εἰς τὴν χριστιανικὴν ποίησιν εὐρίσκομεν καὶ ἱαμβικά τινὰ μέτρα, ἥτοι ποιήματα κατὰ τὴν ἀρχαίαν προσφῶδιαν συντεθειμένα, ὅπως οἱ κανόνες τῶν Χριστουγέννων, Θεοφανείων, Πεντηκοστῆς κλπ. π. γ.

Στέργειν μὲν ἡμᾶς, ὡς ἀκίνδυνον φόβῳ,
ῥᾶον σιωπῆν. Τῷ πόθῳ δέ, Παρθένε,
ὕμνους ὑφαίνειν συντόνως τεθηγμένους,
ἐργῶδες ἐστίν, ἀλλὰ καί, Μητέρ, σθένος
Ὅση πέφυκεν ἡ προαίρεσις δίδου».

Ἡ μελωδία τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων.

Ἡ Μουσική ἀνέκαθεν ὑπῆρξε τὸ κύριον μέλημα τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, ἀπὸ τῶν πρώτων δὲ ἡμερῶν αὐτῆς εἰσῆχθη εἰς χρῆσιν ἐκκλησιαστικὴν κατὰ τὴν λατρείαν αὐτῆς. Ἐπειδὴ δ' ὁ Χριστιανισμὸς διεμορφώθη κυρίως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἀνατολήν, διὰ τοῦτο καὶ παρέλαβε τὴν Μουσικὴν τὴν Ἑλληνικὴν τῆς Ἀνατολῆς καὶ πρὸς ταύτην ἐνηρμόνησε τοῦ ὕμνου του, μέτινας φυσικὰ παραλλαγάς.

Ἡ Μουσική εἰς τὴν Ἀνατολήν ἤδη ἀπὸ τοῦ Β' αἰῶνος διὰ τοῦ Πτολεμαίου εἶχε περιορισθῆ εἰς ἑπτὰ *τρόπους* ἢ *ἤχους*, οἱ μελωδοὶ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἐπενόησαν καὶ ὄγδοον, ἀπαρίσαντες οὕτω τὸ σύστημα τοῦ *Ὀκτώηχου*, συντελεσθὲν κυρίως ἐπὶ Ἰωάννου τοῦ Δαμασκηνοῦ. Οἱ ἤχοι οὗτοι διακρίνονται εἰς τέσσαρας αὐτοτελεῖς, τὸν α', τὸν β', τὸν γ' καὶ τὸν δ', καὶ εἰς τέσσαρας πλαγίους λεγομένους, τὸν πλάγιον τοῦ α', τὸν πλάγιον τοῦ β', τὸν πλάγιον τοῦ γ' ἢ βαρὺν καὶ τὸν πλάγιον τοῦ δ' ἤχου. Οὗτοι μέχρι τῆς ἀλώσεως τῆς Κων/πόλεως διετήρησαν καὶ τὰ ἑλληνικά των ὀνόματα.

Οἱ κυριώτεροι Ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνογράφοι καὶ μελωδοί.

Οἱ ὕμνογράφοι καὶ μελωδοὶ τῆς Ἐκκλησίας μας εἶναι πολλοί. Ἐκ τούτων οἱ κυριώτεροι εἶναι οἱ ἑξῆς :

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς, ποιητῆς καὶ ὕμνογράφος τῆς Ἐκκλησίας, γράψας πολλὰς ψάλας καὶ ὕμνους εἰς ἀρχαῖα μέτρα· ἀπέθανε περὶ τὸ 220.

Μεθόδιος ὁ Πατάρων ἐπίσκοπος, ἀκμάσας περὶ τὸν Δ' αἰῶνα. Ποίημά του εἶναι «τὸ συμπόσιον τῶν δέκα Παρθένων».

Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός, ἄριστος Θεολόγος, ρήτωρ καὶ ποιητῆς τῆς Ἐκκλησίας, τὸν Δ' αἰῶνα ἀκμάσας.

Συνέσιος ὁ Κυρηναῖος περὶ τὸν Ε' αἰῶνα ἀκμάσας.

Ρωμανὸς ὁ Μελωδός, ὁ μεγαλύτερος τῶν ὕμνογράφων καὶ μελωδῶν τῆς Ἐκκλησίας, ἔζησε κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἢ τοῦ Ἡρακλείου. Προσφιλῆ αὐτοῦ μελωδήματα εἶναι τὰ κοντάκια καὶ οἱ οἴκοι.

Γεώργιος Πισίδης ὡς ἐκ Πισιδίας καταγόμενος, διάκονος τῆς Ἐκκλησίας Κων/πόλεως, ποιητῆς πολλῶν κανόνων καὶ τροπαρίων.

Σέργιος Πατριάρχης Κων)πόλεως. Εἰς τοῦτον ἀποδίδεται ὁ Ἀκάθιστος Ὑμνος εἰς τὴν Θεοτόκον. Κατ' ἄλλους ὁ ὕμνος οὗτος εἶναι ποίημα τοῦ Γεωργίου Πισίδου.

Σωφρόνιος ὁ Ἱεροσολύμων Πατριάρχης κατὰ τὸν Ζ' αἰ-
ῶνα ἀκμάσας. Οὗτος ἔγραψε πολλὰ τροπάρια τοῦ Τριωδίου καὶ
τοῦ Πεντηκοσταρίου, ἰδιόμελα τῆς παραμονῆς τῶν Χριστουγέν-
νων καὶ τινὰ στιχηρὰ τοῦ μεγάλου Ἀγιασμοῦ τῶν Φώτων.

Ἀνδρέας ὁ Κρήτης ἐπίσκοπος, ποιητὴς τοῦ Μεγάλου Κα-
νόνο, ἀκμάσας τὸν Ζ' αἰῶνα.

Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνός εἰς τῶν μεγάλων ὕμνογράφων
καὶ μελωδῶν τῆς Ἐκκλησίας, ποιητὴς κυρίως τῶν *κανόνων*,
καὶ τῆς *Ὀκτωήχου*. Ἠκμάσεν ἐπὶ τῆς Εἰκονομαχίας (Η' αἰ-
ῶνα) καὶ ἦτο μοναχὸς τῆς ἐν Ἱερουσαλὴμ μονῆς τοῦ Ἀγίου
Σάββα.

Κοσμᾶς ὁ ἐπίσκοπος Μαΐουμᾶ τῆς Γάζης καὶ θετὸς τοῦ
Δαμασκηνοῦ ἀδελφός. Ἐξοχος ποιητὴς καὶ μελωδός. Συνέθεσε
τοὺς *κανόνας* τῶν Χριστουγέννων, τῶν Βαΐων, τῆς Μ. Πέμ-
πτης, τοῦ Μ. Σαββάτου κ.τ.τ.

Κασσιανή ἡ σεμνὴ καὶ εὐπαιδευτὸς κόρη τοῦ Βυζαντίου,
ἔξοχος δὲ ποιήτρια, ἀκμάσασα τὸν Θ' αἰῶνα. Ποιήματά της εἶ-
ναι τὸ Δοξαστικὸν ἰδιόμελον εἰς τὴν Γέννησιν τοῦ Χριστοῦ, τὸ
ἰδιόμελον τῆς Μ. Τετάρτης.

«Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίας περιπεσοῦσα γυνή...»,
ᾠδαί τινες τοῦ κανόνου τοῦ Μ. Σαββάτου κ.τ.τ.

Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος τὸν Θ' αἰῶνα ἀκμάσας, τοῦ ὑ-
ποίου ποιήματα εἶναι ὁ κανὼν τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου.

«*Ἀνοίξω τὸ στόμα μου καὶ πληρωθήσεται Πνεύματος*».

Φώτιος ὁ Πατριάρχης Κων)πόλεως κατὰ τὸν Θ' αἰῶνα,
ἀνὴρ πολυμαθέστατος καὶ ἐμβριθέστατος. Καὶ τέλος

Ἀνατόλιος ὁ Στουδίτης, Ι' αἰὼν κλπ.

Πάντες οὗτοι λέγονται ἀδιακρίτως ὕμνογράφοι καὶ μελωδοί,
διότι οἱ ἴδιοι συνέθετον καὶ τὸ ποίημα καὶ τὸ μέλος συνήθως.

Τὰ κυριώτερα προϋόντα τῆς Ἐκκλ. Ὑμνολογίας.

α') Τοῦ Ἑσπερινοῦ. Στιχηρὰ τοῦ Ἑσπερινοῦ τῆς Κυρια-
κῆς τοῦ Πλαγίου Α' ἤχου, ἀναστάσιμον, Ἀνατολίου.

«*Ἐσπερινὴν προσκύνησιν
προσφερόμέν σοι
τῷ ἀνεσπέρῳ φωτί,
τῷ ἐπὶ τέλει τῶν αἰώνων
ὡς ἐν ἐσόπτρῳ διὰ σαρκὸς
λάμπαντι τῷ κόσμῳ
καὶ μέχρις ἄδου κατελθόντι
καὶ τῷ ἐκεῖσε σκότος λύσαντι
καὶ τὸ φῶς τῆς ἀναστάσεως
τοῖς ἔθνεσι δείξαντι,
φωτοδότα, Κύριε, δόξα σοι*».

Ἀπόστιχα τῆς ἑορτῆς τῆς Ὑπαπαντῆς. Ποίημα Κοσμᾶ Μαΐουμᾶ. Ἦχος βαρῦς.

«*Κατακόσμησον τὸν νυμφῶνά σου, Σιών,
καὶ ὑπόδεξαι τὸν Βασιλέα Χριστόν·
ἄσπασαι τὴν Μαριάμ, τὴν ἐπουράνιον πύλην·
αὕτη γὰρ θρόνος Χερουβικὸς ἀνεδείχθη,
αὕτη βαστάζει τὸν βασιλέα τῆς δόξης.
νεφέλη φωτὸς ὑπάρχει ἡ Παρθένος
φέρουσα ἐν σαρκὶ Υἱὸν πρὸ Ἐωσφόρου·
ὄν λαβὼν Συμεὼν ἐν ἀγκάλαις αὐτοῦ
ἐκήρυξε λαοῖς Δεσπότην αὐτὸν εἶναι
ζωῆς καὶ θανάτου καὶ Σωτῆρα τοῦ κόσμου*».

Δοξαστικὸν τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Ποίημα Κασσιανῆς. Ἦχος Β΄.

«*Δύγούστου μοναρχήσαντος ἐπὶ τῆς γῆς
ἡ πολυαρχία τῶν ἀνθρώπων ἐπαύσατο,
καὶ Σου ἐνανθρωπήσαντος ἐκ τῆς Ἀγνῆς
ἡ πολυθεΐα τῶν εἰδώλων κατήρηται·
ὑπὸ μίαν βασιλείαν ἐγκόσμιον
αἱ πόλεις γεγένηται,
καὶ εἰς μίαν δεσποτεῖαν θεότητος
τὰ ἔθνη ἐπίστευσαν.
ἀπεγράφησαν οἱ λαοὶ τῷ δόγματι τοῦ Καίσαρος
ἀπεγράφησαν οἱ πιστοὶ ὀνόματι θεότητος,
Σου τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ ἡμῶν.
Μέγα Σου τὸ ἔλεος. Δόξα Σοι*».

β') Τοῦ Μεσονυκτικοῦ. Εἰς τὴν Λιτὴν τῆς ἑορτῆς τοῦ
Εὐαγγελισμοῦ, δοξαστικόν. Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης. Ἦχος Δ'.

«Σήμερον χαρᾶς εὐαγγέλια, παρθενικὴ πανήγυρις
τὰ κάτω τοῖς ἄνω συνάπτεται, ὁ Ἀδὰμ καινουργεῖται,
ἡ Εὐα τῆς πρώτης λύπης ἐλευθεροῦται καὶ ἡ σκηνὴ τῆς
[καθ' ἡμᾶς οὐσίας

τῆ θεώσει τοῦ προσληφθέντος φυρέματος ναδς Θεοῦ
[κεχορημάτικεν,

Ἔ μυστήριον! ὁ τρόπος τῆς κενώσεως ἄγνωστος, ὁ τρόπος
[τῆς συλλήψεως ἄφραστος!

Ἄγγελος λειτουργεῖ τῷ θάνατι,
παρθενικὴ γαστήρ τὸν Υἱὸν ὑποδέχεται.

Πνεῦμα ἅγιον καταπέμπεται, Πατὴρ ἄνωθεν εὐδοκεῖ
καὶ τὸ συνάλλαγμα κατὰ κοινὴν πραγματεύεται βούλησιν!
Ἐν ᾧ καὶ δι' οὗ σωθέντες συνωδᾷ τῷ Γαβριὴλ
πρὸς τὴν Θεοτόκον βοήσωμεν.

Χαῖρε, Κεχαριτωμένη, ὁ Κύριος μετὰ σοῦ,
ἐξ ἧς ἡ σωτηρία, Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν
τὴν καθ' ἡμᾶς προσλαβόμενος φύσιν πρὸς ἑαυτὸν ἐπα-
[νήγαγεν.

Αὐτὸν ἰκέτευε σωθῆναι τὰς ψυχὰς ἡμῶν».

γ') Τοῦ Ὁρθρου. Κάθισμα τοῦ Ὁρθρου τῆς Μ. Παρα-
σκευῆς. Ποίημα ἄγνωστου ποιητοῦ. Ἦχος πλαγ. Α'.

«Σὲ τὸν ἀναβαλλόμενον τὸ φῶς ὡσπερ ἱμάτιον
καθελὼν Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ξύλου σὺν Νικοδήμῳ
καὶ θεωρήσας νεκρὸν, γυμνόν, ἄταφον,
εὐσυνπάθητον θρηῆνον ἀναλαβὼν ὀδυρόμενος ἔλεγεν.

Οἶμοι, γλυκύτατε Ἰησοῦ!

ὄν πρὸ μικροῦ ὁ ἥλιος ἐν Σταυρῷ κρεμάμενον θεασάμενος
[ζόφον περιεβάλετο,

καὶ ἡ γῆ τῷ φόβῳ ἐκυμαίνετο,
καὶ διερρηγγυτο ναοῦ τὸ καταπέτασμα.

Ἄλλ' ἰδοὺ νῦν βλέπω Σέ

δι' ἐμὲ ἐκουσίως ὑπελθόντα θάνατον.

Πῶς Σέ κηδεύσω, Θεέ μου; ἢ πῶς σινδόσιν εἰλήσω;
ποίαις δὲ χερσὶ προσψαύσω τὸ Σὸν ἀκήρατον σῶμα;
ἢ ποῖα ἄσματα μέλψω τῇ Σῇ ἐξόδῳ, οἰκτίρμον;

Χ. Ἐπισλείδου. Κατήχησις καὶ Λειτουργικὴ

7

Μεγαλύνω τὰ πάθη Σου, ὕμνολογῶ καὶ τὴν ταφὴν Σου
οὖν τῇ ἀναστάσει, κραυγάζων. Κύριε, Δόξα Σοι».

Ὅμοίως Κάθισμα εἶναι καὶ τὸ τῆς Μ. Πέμπτης.

«Σήμερον κρεμᾶται ἐπὶ ξύλου
ὁ ἐν ὕδασι τὴν γῆν κρεμάσας.....»

Κανών. Εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα. Ποίημα Ἰωάννου τοῦ
Δαμασκηνοῦ. Ἦχος Α΄.

Ῥοδὴ α΄. Ὁ εἰρμός.

Ἀναστάσεως ἡμέρα, λαμπρυνθῶμεν λαοί.

Πάσχα Κυρίου, Πάσχα.

ἐκ γὰρ θανάτου πρὸς ζωὴν καὶ ἐκ γῆς πρὸς οὐρανόν,
Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμᾶς διεβίβασεν ἐπινίκειον ἄδοντας.

Τροπάρια

Καθαρθῶμεν τὰς αἰσθήσεις καὶ ὀψόμεθα
τῷ ἀπροσίτῳ φωτὶ τῆς ἀναστάσεως.

Χριστὸν ἐξαστράπτοντα καὶ χαίρετε φάσκοντα
τρανωῶς ἀκουσόμεθα, ἐπινίκειον ἄδοντες.

Οὐρανοὶ μὲν ἐπαξίως εὐφραινέσθωσαν,

γῆ δὲ ἀγαλλιᾶσθω,

ἐορταζέτω δὲ κόσμος ὄρατός τε ἅπας καὶ ἀόρατος.

Χριστὸς γὰρ ἐγήγερται, εὐφροσύνης αἰώνιος.

Ῥοδὴ γ΄. Ὁ εἰρμός.

Δεῦτε πόμα πίωμεν καινὸν

οὐκ ἐκ πέτρας ἀγόνου τερατοργούμενον,

ἀλλ' ἀφ' ἀφθαρσίας πηγῆν ἐκ τάφου ὀμβρήσαντος Χριστοῦ,
ἐν ᾧ στερεοῦμεθα.

Τροπάρια

Νῦν πάντα πεπλήρωται φωτὸς

οὐρανός τε καὶ γῆ καὶ τὰ καταχθόνια.

ἐορταζέτω οὖν πᾶσα κτίσις τὴν ἔγερσιν Χριστοῦ,

ἐν ᾗ ἑστερεύεται.

Χθὲς συνεθαπτόμην Σοι, Χριστέ,

συνεγείρομαι σήμερον ἀναστάντι Σοι.

συνεσταυρούμην Σοι χθές,
αὐτός με συνδόξασον, Σωτήρ, ἐν τῇ βασιλείᾳ Σου.

ᾠδὴ δ'. Ὁ Εἰρμός.

Ἐπὶ τῆς θείας φυλακῆς ὁ θεηγόρος Ἀββακούμ
στήτω μεθ' ἡμῶν καὶ δεικνύτω
φασφόρον ἄγγελον διαπρυσίως λέγοντα,
Σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ,
ὅτι ἀνέστη Χριστὸς ὡς παντοδύναμος.

Τροπάρια

Ἄρσεν μὲν ὡς διανοῖξαν τὴν παρθενεύουσαν νηδὺν
πέφυγε Χριστὸς, ὡς βρωτὸς δὲ ἄμνος προσηγόρευται,
ἄμωμος δὲ ὡς ἄγευστος κηλίδος, τὸ ἡμέτερον Πάσχα
καὶ ὡς Θεὸς ἀληθῆς τέλειος λέλεκται.

Ὁ θεοπάτωρ μὲν Δαβὶδ πρὸ τῆς σκιώδους κιβωτοῦ
ἤλατο σκιρτῶν ὁ λαὸς δὲ τοῦ Θεοῦ ὁ ἅγιος
τὴν τῶν συμβόλων ἔκφρασιν ὀρῶντες εὐφρανθῶμεν ἐνθέως,
ὅτι ἀνέστη Χριστὸς ὡς παντοδύναμος.

ᾠδὴ ε'. Ὁ εἰρμός.

Ὁρθρίσωμεν ὀρθροῦ βαθέος
καὶ ἀντὶ μύρου τὸν ὕμνον προσοίσομεν τῷ Δεσπότη,
καὶ Χριστὸν ὀψόμεθα δικαιοσύνης ἥλιον
πᾶσι ζωὴν ἀνατέλλοντα.

Τροπάρια

Τὴν ἄμετρόν Σου εὐσπλαγχνίαν
οἱ ταῖς τοῦ ἄδου σειραῖς συνεχόμενοι δεδορκότες
πρὸς τὸ φῶς ἠπείγοντο, Χριστέ, ἀγαλλομένῳ ποδί,
Πάσχα κροτοῦντες αἰώνιον.

Προσέλθωμεν λαμπαδηφόροι
τῷ προΐοντι Χριστῷ ἐκ τοῦ μνήματος ὡς νυμφίῳ
καὶ συνεορτάσωμεν ταῖς φιλεόρτοις τάξεσι
Πάσχα Θεοῦ τὸ σωτήριον.

ᾠδὴ στ'. Ὁ εἰρμός.

Κατῆλθες ἐν τοῖς κατωτάτοις τῆς γῆς
καὶ συνέτριψας μοχλοὺς αἰωνίους

κατόχους πεπεδημένων, Χριστέ,
καὶ τριήμερος ὡς ἐκ κήτους Ἰωνᾶς
ἐξανέστης τοῦ τάφου.

Τροπάρια

Φυλάξας τὰ σήμαντρα σῶα, Χριστέ,
ἐξηγέρθης τοῦ τάφου ὁ τὰς κλεῖς τῆς Παρθένου·
μὴ λυμηνάμενος ἐν τῷ τόκῳ Σου,
καὶ ἀνέφξας ἡμῖν Παραδείσου τὰς πύλας.

Σῶτέρ μου, τὸ ζῶν με καὶ ἄθυτον ἱερεῖον
ὡς Θεὸς σεαυτὸν ἐκουσίως προσαγαγὼν τῷ Πατρὶ
συνανέστησας παγγενῆ τὸν Ἀδὰμ
ἀναστὰς ἐκ τοῦ τάφου.

Ῥδὴ ζ'. Ὁ εἰρμός.

Ὁ παῖδας ἐκ καμίνου ρυσάμενος
γενόμενος ἄνθρωπος πάσχει ὡς θνητὸς
καὶ διὰ πάθους τὸ θνητὸν ἀφ'θαρσίας ἐνδύει εὐπρέπειαν,
ὁ μόνος εὐλογητὸς τῶν Πατέρων Θεὸς
καὶ ὑπερένδοξος.

Τροπάρια

Γυναῖκες μετὰ μύρων θεόφρονες ὀπίσω Σου ἔδραμον
ὄν δὲ ὡς θνητὸν μετὰ δακρύων ἐζήτουν,
προσεκύνησαν χαίρουσαι ζῶντα Θεόν,
καὶ Πάσχα τὸ μυστικὸν Σοῖς, Χριστέ, μαθηταῖς
εὐηγγελίσαντο.

Θανάτου ἐορτάζομεν νέκρωσιν, ἄδου τὴν καθαίρεισιν,
ἄλλης βιοτῆς, τῆς αἰωνίου, ἀπαρχήν,
καὶ σκιριῶντες ὑμνοῦμεν τὸν αἴτιον,
τὸν μόνον εὐλογητὸν τῶν Πατέρων Θεὸν
καὶ ὑπερένδοξον.

Ῥδὴ η'. Ὁ εἰρμός.

Αὕτη ἡ κλητὴ καὶ ἁγία ἡμέρα,
ἡ μία τῶν Σαββάτων, ἡ βασιλὶς καὶ κυρία,
ἐορτῶν ἐορτὴ καὶ πανήγυρις ἐστὶ πανηγύρεων,
ἐν ἣ εὐλογοῦμεν Χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Τροπάρια

Δεῦτε τοῦ καινοῦ τῆς ἀμπέλου γεννήματος,
τῆς θείας εὐφροσύνης ἐν τῇ εὐσήμεν ἡμέρᾳ
τῆς ἐγέρσεως, βασιλείας τε Χριστοῦ κοινωνήσωμεν,
ὑμνοῦντες αὐτὸν ὡς Θεὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

Ἐξ Ἄρον κύκλω τοὺς ὀφθαλμούς σου, Σιών,
καὶ ἴδε· ἰδοὺ γὰρ ἠῆκασί σοι θεοφεγγεῖς
ὡς φωστῆρες ἐκ δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης
καὶ ἐφῶς τὰ τέκνα σου,
ἐν σοὶ εὐλογοῦντα Χριστὸν εἰς τοὺς αἰῶνας.

ᾠδὴ θ'. Ὁ εἰρμός.

Φωτίζου, φωτίζου, ἡ νέα Ἱερουσαλήμ,
ἡ γὰρ δόξα Κυρίου ἐπὶ σὲ ἀνέτειλεν·
χόρευε νῦν καὶ ἀγάλλου, Σιών.
Σὺ δέ, Ἀγνή, τέρπου, Θεοτόκε,
ἐν τῇ ἐγέρσει τοῦ τόκου σου.

Τροπάρια

ᾠθ θείας! ὦ φίλης! ὦ γλυκντάτης Σου φωνῆς!
μεθ' ἡμῶν γὰρ ἀψευδῶς ἐπηγγείλω ἕσσεσθαι
μέχρι τερμάτων οἰῶνος, Χριστέ,
ἦν οἱ πιστοὶ ἄγκυραν ἐλπίδος κατέχοντες ἀγαλλόμεθα.

ᾠθ Πάσχα τὸ μέγα καὶ ἱερώτατον, Χριστέ,
ὦ Σοφία καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ καὶ Δύναμις,
δίδου ἡμῖν ἐκτυπώτερον Σοῦ μετασχεῖν
ἐν τῇ ἀνεσπέρῳ ἡμέρᾳ τῆς βασιλείας Σου.

Καταβασίαι. Τῆς ἐορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Ποίημα Κο-
σμᾶ τοῦ Μαΐουμᾶ. Ἦχος α'.

ᾠδὴ α'. — «Χριστὸς γεννᾶται, δοξάσατε.
Χριστὸς ἐξ οὐρανῶν, ἀπαντήσατε.
Χριστὸς ἐπὶ γῆς, ὑψώθητε,
ἄσατε τῷ Κυρίῳ πᾶσα ἡ γῆ
καὶ ἐν εὐφροσύνῃ ἀννυμνήσατε, λαοί,
ὅτι δεδόξασται.

ᾠδὴ γ'. — «Τῷ πρὸ τῶν αἰώνων
ἐκ Πατρὸς γεννηθέντι ἀρρεύντως Υἱῷ,
καὶ ἐπ' ἐσχάτων ἐκ Παρθένου
σαρκωθέντι ἀσπόρως
Χριστῷ τῷ Θεῷ βοήσωμεν,
ὁ ἀνυψώσας τὸ κέρας ἡμῶν, ἅγιος εἶ, Κύριε,

ᾠδὴ δ'. — «Ράβδος ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαί
καὶ ἄνθος ἐξ αὐτῆς, Χριστέ,
ἐκ τῆς Παρθένου ἀνεβλάστησας·
ἐξ ὅρου ὁ αἰνετὸς κατασκίου, δασέος
ἤλθες σερκωθεὶς ἐξ ἀπειράνδρου
ὁ ἄυλος καὶ Θεός.
Δόξα τῇ δυνάμει Σου, Κύριε.

ᾠδὴ ε'. — «Θεὸς ὢν εἰρήνης, πατὴρ οἰκτιρωῶν,
τῆς μεγάλης βουλῆς σου τὸν ἄγγελον
εἰρήνην παρεχόμενον ἀπέστειλας ἡμῖν·
ὅθεν θεογνωσίας πρὸς φῶς ὀδηγηθέντες,
ἐκ νυκτὸς ὀρθρίζοντες
δοξολογοῦμεν Σέ, φιλάνθρωπε.

ᾠδὴ ς'. — «Σπλάγχνων Ἰωνᾶν ἔμβρουον ἀπήμεσεν
ἐνάλιος θῆρ οἷον ἐδέξατο.
Τῇ Παρθένῳ δὲ ὁ Λόγος ἐνοικῆσας
καὶ σάρκα λαβών, διελήλυθε φυλάξας ἀδιάφθορον·
ἧς γὰρ οὐχ ὑπέστη ρεύσεως
τὴν τεκοῦσαν κατέσχευ ἀπήμαντον.

ᾠδὴ ζ'. — «Οἱ παῖδες εὐσεβεῖα συντραφέντες,
δυσσεβοῦς προστάγματος καταφρονήσαντες,
πυρὸς ἀπειλὴν οὐκ ἐπτοήθησαν,
ἀλλ' ἐν μέσῳ τῆς φλογὸς ἐστῶτες ἔψαλλον.
Ὁ τῶν πατέρων Θεός, εὐλογητὸς εἶ.

ᾠδὴ η'. — «Θαύματος ὑπερφυσῆς ἢ δροσοβόλος
ἐξεικόνισε κάμινος τύπον,

οὐ γὰρ οὐς ἐδέξατο φλέγει νέους,
ὡς οὐδὲ πῦρ τῆς θεότητος Παρθένου ἦν ὑπέδου
[νηδύν.

διὸ ἀνυμνοῦντες ἀναμέλψωμεν.
Εὐλογεῖτω ἡ κτίσις πᾶσα τὸν Κύριον
καὶ ὑπερυψούτω εἰς πάντα τοὺς αἰῶνας».

Ῥοδὴ θ'. — «Μυστήριον ξένον ὄρω καὶ παράδοξον!
οὐρανὸν τὸ σπήλαιον, θρόνον χερουβικὸν
τὴν Παρθένον, τὴν φάτιν χωρίον
ἐν ᾧ ἀνεκλίθη ὁ ἀχώρητος Χριστὸς ὁ Θεός,
ὃν ἀνυμνοῦντες μεγαλύνομεν».

Κοντάκια καὶ Οἴκοι. — Τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων.
Ποίημα Ῥωμανοῦ τοῦ Μελφοῦ. Ἦχος γ'.

«Ἡ Παρθένος σήμερον
τὸν ὑπερούσιον τίκτει,
καὶ ἡ γῆ τὸ σπήλαιον
τῷ ἀπροσίτῳ προσάγει.
Ἄγγελοι μετὰ ποιμένων δοξολογοῦσι
Μάγοι δὲ μετὰ ἀστέρος ὁδοιποροῦσι.
Δι' ἡμᾶς γὰρ ἐγεννήθη, παιδίον νέον,
ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.

Ὁ Οἶκος, τοῦ αὐτοῦ.

«Τὴν Βηθλεέμ ἠνοιξε
δεῦτε, ἴδωμεν,
τὴν τροφὴν ἐν κορυβῇ εὔρομεν,
δεῦτε, λάβωμεν
τὰ τοῦ Παραδείσου
ἔνδον σπηλαίου·
ἐκεῖ ἐφάνη
ρίζα ἀπότιστος
βλαστάνουσα ἄφειν·
ἐκεῖ εὐρέθη
φρέαρ ἀνόρυκτον,
οὗ πιεῖν Δαβὶδ
πρὶν ἐπεθύμησεν.
ἐκεῖ Παρθένος

τεκοῦσα βρέφος
τὴν δίψαν ἔπαυσεν εὐθύς
τὴν τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Δαβίδ.
Διὰ τοῦτο πρὸς τόπον
ἐπειχθῶμεν, οὗ ἐτέχθη, παιδίον νέον,
ὁ πρὸ αἰώνων Θεός.

Κοντάκιον τοῦ Μεγάλου Κανόνος. Ποίημα τοῦ αὐτοῦ
Ἦχος Πλ. Β΄.

«Ψυχὴ μου, ψυχὴ μου, ἀνάστα, τί καθεύδεις ;
τὸ τέλος ἐγγίξει καὶ μέλλεις θορυβεῖσθαι·
ἀνάνησον οὖν, ἵνα φήσηταί σου Χριστὸς ὁ Θεός,
ὁ πανταχοῦ παρὼν καὶ τὰ πάντα πληρῶν».

Κοντάκιον καὶ οἶκος τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς. Ποίημα
τοῦ αὐτοῦ Ρωμανοῦ. Ἦχος Πλ. Δ΄.

Κοντάκιον. — «Τὸν δι' ἡμᾶς σταυρωθέντα
δεῦτε πάντες ὑμνήσωμεν·
αὐτὸν γὰρ κατεῖδε
Μαρία ἐπὶ ξύλου καὶ ἔλεγεν.
Εἰ καὶ σταυρὸν ὑπομένεις,
Σὺ ὑπάρχεις ὁ Υἱὸς καὶ Θεός μου.

Οἶκος. — «Τὸν ἴδιον ἄρνα ἀμνάς θεωροῦσα
πρὸς σφαγὴν ἐλκόμενον
ἠκολούθει Μαρία
τριχομένη μεθ' ἑτέρων
γυναικῶν ταῦτα βοῶσα.
Ποῦ πορεύῃ, τέκνον ;
τίνος χάριν τὸν τραχὺν
νῦν τελεῖς δρόμον ;
μὴ ἕτερος γάμος πάλιν
ἐστὶν ἐν Κανᾷ, κακεῖ
νυνὶ σπεύδεις ἵνα ἐξ ὕδατος αὐτοῖς
οἶνον ποιήσης ;
συνέλθω σοι, τέκνον,
ἢ μείνω σε μᾶλλον ;
δός μοι λόγον, Δόγε,
μὴ σιγῶν παρέλθῃς με

ὁ ἀγνὴν τηρήσας με.

Σὺ γὰρ ὑπάρχεις ὁ Υἱὸς καὶ Θεὸς μου».

Ἑξαποστειλάρια. Τῆς Μ. Ἑβδομάδος. Ποίημα ἀγνώστου ποιητοῦ. Ἦχος γ'. ἰδιόμελον.

Τὸν νυμφῶνά Σου βλέπω,
Σωτήρ μου, κεκοσμημένον,
καὶ ἐνδύμα οὐκ ἔχω,
ἵνα εἰσέλθω ἐν αὐτῷ.
Δάμπρυνόν μου τὴν στολὴν τῆς ψυχῆς,
Φωτοδότα, καὶ σῶσόν με.

Ἑξαποστειλάριον τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Ποίημα ἀγνώστου ποιητοῦ. Ἦχος γ'. ἰδιόμελον.

Ἐπεσκέψατο ἡμᾶς
ἐξ ὕψους ὁ Σωτήρ ἡμῶν,
ἀνατολὴ ἀνατολῶν,
καὶ οἱ ἐν σκοτίᾳ καὶ σκιᾷ
εὗρομεν τὴν ἀλήθειαν·
καὶ γὰρ ἐκ τῆς Παρθένου
ἐτέχθη ὁ Κύριος.

Αἶνοι. Εἰς τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ. Ποίημα Ἀνδρέου Κρήτης. Ἦχος δ'.

Εὐφραίνεσθε, δίκαιοι,
οὐρανοὶ ἀγαλλιᾶσθε,
σκιρτήσατε τὰ ὄρη
Χριστοῦ γεννηθέντος.
Παρθένος καθέξεται
τὰ Χερουβείμ μιμουμένη,
βασιάζουσα ἐν κόλποις
Θεὸν Λόγον σαρκωθέντα.
Ποιμένες τὸν τεχθέντα δοξάζουσι.
Μάγοι τῷ Δεσπότη δῶρα προσφέρουσιν.
Ἄγγελοι ἀννυνοῦντες λέγουσιν.
Ἀκατάληπτε Κύριε, δόξα Σοι.

Ὁ Πατὴρ εὐδόκησεν,
ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο·

καὶ ἡ Παρθένος ἔτεκε
Θεὸν ἐνανθρωπήσαντα.
Ἄστηρ μηνύει, Μάγοι προσκυνοῦσι.
Ποιμένες θαυμάζουσι καὶ ἡ κτίσις ἀγάλλεται.

Θεοτόκε Παρθένε,
ἡ τεκοῦσα τὸν Σωτῆρα,
ἀνέτρεψας τὴν πρώτην
κατάραν τῆς Εὐας,
ὅτι μήτηρ γέγονας
τῆς εὐδοκίας τοῦ Πατρὸς,
βαστάζουσα ἐν κόλποις
Θεὸν Λόγον σαρκωθέντα.
Οὐ φέρει τὸ μυστήριον ἔρευναν.
πίστει μόνῃ τοῦτο πάντες δοξάζομεν,
κράζοντες μετὰ σοῦ καὶ λέγοντες.
Ἄνερμήνευτε Κύριε, δόξα Σοι.

Δεῦτε ἀννυμνήσωμεν
τὴν μητέρα τοῦ Σωτῆρος
τὴν μετὰ τόκον πάλιν
ὀφθεῖσαν Παρθένον.
Χαῖρε, Πόλις ἔμψυχε,
τοῦ βασιλέως καὶ Θεοῦ,
ἐν ᾗ Χριστὸς οἰκήσας
σωτηρίαν εἰργάσατο.
Μετὰ τοῦ Γαβριὴλ ἀννυνοῦμέν σε,
μετὰ τῶν ποιμένων δοξάζομεν κράζοντες
Θεοτόκε, πρέσβευε
τῷ ἐκ σοῦ σαρκωθέντι σωθῆναι ἡμᾶς.

Ἄπόστιχά τοῦ Ὁρθρου. Εἰς τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα.
Ποίημα ἀγνώστου Ποιητοῦ. Ἦχος πλ. α΄.

Πάσχα ἱερὸν ἡμῖν σήμερον ἀναδέδεικται,
Πάσχα καινόν, ἅγιον, Πάσχα μυστικόν,
Πάσχα πανσεβάσμιον, Πάσχα Χριστὸς ὁ λυτρωτῆς,
Πάσχα ἅγιον, Πάσχα μέγα, Πάσχα τῶν πιστῶν,
Πάσχα τὸ πύλας ἡμῖν τοῦ Παραδείσου ἀνοῖξαν.
Πάσχα πάντας ἀγιάζον πιστούς.

Δεῦτε ἀπὸ θέας γυναῖκες εὐαγγελίστριαι,
καὶ τῇ Σιών εἶπατε, δέχου παρ' ἡμῶν
χαρᾶς εὐαγγέλια, τῆς Ἀναστάσεως Χριστοῦ.
Τέροπον, χόρευε καὶ ἀγάλλου, Ἱερουσαλήμ,
τὸν βασιλέα Χριστὸν θεασαμένη
ἐκ τοῦ μνήματος ὡς νυμφίον προερχόμενον.

Αἱ μυροφόροι γυναῖκες ὄρθρου βαθέος
ἐπιστᾶσαι πρὸς τὸ μνήμα τοῦ Ζωοδότου,
εὔρον ἄγγελον ἐπὶ τοῦ λίθου καθήμενον,
καὶ αὐτὸς προσφθεγξάμενος αὐταῖς οὕτως ἔλεγε·
Τί ζητεῖτε τὸν ζῶντα μετὰ τῶν νεκρῶν ;
Τί θρηνεῖτε τὸν ἄφθαρτον ὡς ἐν φθορᾷ ;
ἀπελθοῦσαι κηρύξατε τοῖς Αὐτοῦ μαθηταῖς.

Πάσχα τὸ τερπὸν, Πάσχα Κυρίου Πάσχα.
Πάσχα πανσεβάσμιον ἡμῖν ἀνέτειλε.
Πάσχα, ἐν χαρᾷ ἀλλήλους περιπτυξώμεθα.
ὦ Πάσχα λύτρον λύπης ! καὶ γὰρ ἐκ τάφου σήμερον
ὡσπερ ἐκ παστοῦ ἐκλάμπας Χριστός,
τὰ γύναια χαρᾶς ἐπλησε λέγων.
Κηρύξατε Ἀποστόλοις.

Δοξαстиκὸν Ἀποστίχων. Τοῦ ὄρθρου τῆς Μ. Τετάρτης.
Ποίημα Κασσιανῆς μοναχῆς. Ἦχος Πλ. δ'.

«Κύριε, ἡ ἐν πολλαῖς ἁμαρτίαις περιπεσοῦσα γυνή
τὴν Σὴν αἰσθομένη θεότητα,
μυροφόρου ἀναλαβοῦσα τάξιν,
ὄδυρομένη μύρον Σοὶ πρὸ τοῦ ἐνταφιασμοῦ κομίζει.
Οἷμοι ! λέγουσα, ὅτι νύξ μοι ὑπάρχει,
οἷστρος ἀκολασίας ζοφώδης τε καὶ ἀσέληνος,
ἔρωσ τῆς ἁμαρτίας·
Δέξαι μου τὰς πηγὰς τῶν δακρῶν
ὁ νεφέλαις διεξάγων τῆς θαλάσσης τὸ ὕδωρ.
Κάμφθητί μοι πρὸς τοὺς στεναγμοὺς τῆς καρδίας
ὁ κλίνας τοὺς οὐρανοὺς τῇ ἀφάτῳ Σου κενώσει.
Καταφιλήσω τοὺς ἀχράντους Σου πόδας,
ἀποσμήξω τούτους δὲ πάλιν

τοῖς τῆς κεφαλῆς μου βοστρύχοις,
ὧν ἐν τῷ Παραδείσῳ Ἔσα τὸ δειλινὸν
κρότον τοῖς ὠσὶν ἠχηθεῖσα τῷ φόβῳ ἐκρύβη.
Ἄμαρτιῶν μου τὰ πλήθη καὶ κριμάτων Σου ἀβύσσους
τίς ἐξιχνιάσει, ψυχοσῶσις Σωτήρ μου!
Μὴ με τὴν Σὴν δούλην παρίδης,
ὁ ἀμέτρητον ἔχων τὸ ἔλεος».

δ') Τῶν Ὁρῶν. — Ἰδιόμελα ἢ αὐτόμελα. Εἰς τὰς μεγάλας ὥρας καὶ τὸν μέγαν Ἁγιασμόν τῶν Θεοφανείων. Ποίημα Σωφρονίου. Ἦχος Πλ. δ'.

»Φωνὴ Κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων βοᾷ λέγουσα·
δεῦτε λάβετε πάντες πνεῦμα σοφίας,
πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα φόβου Θεοῦ
τοῦ ἐπιφανέντος Χριστοῦ».

«Σήμερον τῶν ὑδάτων ἀγιάζεται ἡ φύσις,
καὶ ρήγγυται ὁ Ἰσραὴλ καὶ τῶν ἰδίων ναμάτων
ἐπέχει τὸ ρεῦμα Δεσπότην ὁρῶν ρυπτόμενον».

«Ὡς ἄνθρωπος ἐν ποταμῷ ἤλθες, Χριστὲ βασιλεῦ,
καὶ δουλικὸν βάπτισμα λαβεῖν σπεύδεις, ἀγαθὲ,
ὑπὸ τῶν τοῦ Προδρόμου χειρῶν
διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, Φιλάνθρωπε».

«Πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ βοῶντος ἐν τῇ ἐρήμῳ,
ἐτοιμάσατε τὴν ὁδὸν τοῦ Κυρίου,
ἤλθες, Κύριε, μορφὴν δούλου λαβὼν,
βάπτισμα αἰτῶν ὁ μὴ γνοὺς ἁμαρτίαν.
Σύντρομος γέγονεν ὁ Πρόδρομος καὶ ἐβόησε λέγων.
Πῶς φωτίσει ὁ λύχνος τὸ φῶς;
πῶς χειροθετήσει ὁ δοῦλος τὸν Δεσπότην;
Ἁγίασον ἐμὲ καὶ τὰ ὕδατα, Σωτήρ,
ὁ αἴρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου».

ΠΙΝΑΞ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Α' ΕΞΑΜΗΝΟΝ—ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΚΑΤΗΧΗΣΙΣ

Σελίς

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Κατήχησις	9
Θρησκεία	9
Ἡ Χριστιανικὴ θρησκεία	10
Πηγαί τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας	11
Σκοπὸς καὶ διαίρεσις τῆς Χριστιανικῆς Κατηχήσεως	12

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

Αἱ προϋποθέσεις τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας

Ὑπαρξις καὶ οὐσία τοῦ Θεοῦ	13
Ἰδιότητες τοῦ Θεοῦ	14
Α'.—Φυσικὰ προσόντα	15
Β'.—Λογικὰ προσόντα	15
Γ'.—Ἠθικὰ προσόντα	16
Σημείωσις. Τὸ ἀπόλυτον τοῦ Θεοῦ	16
Ἡ Ἁγία Τριάς	16
Ὁ Θεὸς εἶναι δημιουργὸς τοῦ κόσμου	18
Ὁ Θεὸς προνοεῖ περὶ τοῦ κόσμου	19
Ὁ πνευματικὸς καὶ ὑλικὸς κόσμος	21
Οἱ Ἄγγελοι	21
Οἱ δαίμονες	22
Ὁ ἄνθρωπος	22
Ἀρχέγονος κατάστασις τοῦ ἀνθρώπου	23
Ἄμαρτία καὶ πτῶσις τῶν πρωτοπλάστων	23
Τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα	24

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἡ ἐν Χριστῷ σωτηρία

Ἡ ἐνανθρώπησις τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ	25
Τὸ πρόσωπον τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ	26

	Σελίς
Τὸ τρισσὸν ἀξίωμα τοῦ Σωτῆρος	26
Ἡ οἰκείωσις τῆς σωτηρίας	28
Ἡ θεία χάρις	28
Σημείωσις. Περὶ τοῦ προορισμοῦ	29
Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα	29
Ἡ Ἐκκλησία	30
Τὰ μυστήρια	31
Τὸ μυστήριον τοῦ Βαπτίσματος	32
Τὸ μυστήριον τοῦ Χρίσματος	33
Τὸ μυστήριον τῆς Θείας Εὐχαριστίας	35
Τὸ μυστήριον τῆς Ἐξομολογήσεως	36
Τὸ μυστήριον τῆς Ἱεροσύνης	37
Τὸ μυστήριον τοῦ Γάμου	39
Τὸ μυστήριον τοῦ Εὐχελαίου	39
Σημείωσις. Ἄλλαι τῆς Ἐκκλησίας τελεταί	40

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

<i>Ἡ τελείωσις τῆς ἐν Χριστῷ σωτηρίας</i>	
Ἡ τελείωσις τῶν πάντων	43
Ἡ μέση κατάστασις τῶν ψυχῶν	43
Σημείωσις. Ἡ τιμὴ τῶν ἁγίων. Ἡ Μνημόσυνα	45
Ἡ ζωὴ τοῦ μέλλοντος αἰῶνος	45

Β' ΕΞΑΜΗΝΟΝ—ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ	47
Λειτουργική	51
Πηγαί τῆς λειτουργικῆς	51
Σκοπὸς καὶ διαίρεσις τῆς Λειτουργικῆς	53

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

<i>Τόπος, χρόνος καὶ τύπος τῆς λειτουργίας—λατρείας</i>	
Α'. Τόπος τῆς λατρείας. Ὁ Ναός	55
Μέρη τοῦ Ναοῦ	55
Διακόσμησις τοῦ Ναοῦ καὶ φωτισμός	57

	Σελίς
Τὰ ἱερὰ σκεύη τοῦ Ναοῦ	58
Τὰ ἱερὰ ἄμφια τοῦ Ναοῦ	59
Β'. Χρόνος τῆς λατρείας. Αἱ ἑορταί	61
Δεσποτικά ἑορταί	61
α') Ἀκίνητοι δεσποτικά ἑορταί	62
β') Κινηταί δεσποτικά ἑορταί	62
Θεομητορικά ἑορταί	64
Ἑορταί τῶν ἁγίων	65
Γ'. Τύπος τῆς λατρείας. Ἡ λειτουργία	66
Ἱστορικὴ διαμόρφωσις τῆς θείας λειτουργίας	66
Τύποι τῆς θείας λειτουργίας	67
Δογματικὸς χαρακτήρ τῆς λειτουργίας	68
Σημείωσις. Τελετὴ τῆς θυσίας παρ' Ἑλλήσιν	69

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Ἑρμηνεία τῶν ἱερῶν Ἀκολουθιῶν καὶ ἰδίως τῆς Θείας Λειτουργίας.

Α'. Τακτικαὶ ἀκολουθίαι	71
Τὸ κέντρον τῶν τακτικῶν ἀκολουθιῶν	71
Ὁ Ἑσπερινός	71
Τὸ Ἀπόδειπνον	73
Τὸ Μεσονυκτικόν	73
Ὁ Ὁρθρος	73
Ἡ Προσκομιδὴ	76
Ἡ Θεία Λειτουργία	77
Α' Τὸ Προοίμιον	77
Β' Ἡ κυρίως Λειτουργία Ἡ μετουσίωσις τῶν δώρων	78
Γ' Ὁ ἐπίλογος	82
Αἱ Ὁραι	83
Β'. Ἑκτακτοὶ ἀκολουθίαι	84
Αἱ ἕκτακτοὶ ἀκολουθίαι	84
Τὸ Βάπτισμα	84
Τὸ Χρῖσμα ἢ μύρον	85
Ἡ μετάνοια ἢ ἑξομολόγησις	85

	Σελίς
Ἡ Ἱερωσύνη ἢ χειροτονία	85
Ἡ Γάμος	86
Τὸ εὐχέλαιον	87
Τὰ ἐγκαίνια τοῦ Ναοῦ	87
Ἡ κηδεία	87
Ἡ ἀγιασμός	88
Ἡ παροίκλησις	88
Σημείωσις. Ἄλλαι ἀκολουθίαι τῆς Ἐκκλησίας μας .	89

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ Ὑμνολογία καὶ τὰ κυριώτερα προϊόντων αὐτῆς.

Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ ὕμνολογία	91
Οἱ ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνοι	91
Ἡ χριστιανικὴ λυρική ποίησις	92
Ἡ μελωδία τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὕμνων	94
Οἱ κυριώτεροι ἐκκλησιαστικοὶ ὕμνογράφοι καὶ μελωδοί .	94
Τὰ κυριώτερα προϊόντα τῆς ἐκκλησιαστικῆς ὕμνολογίας .	95
α') Τοῦ Ἑσπερινοῦ	95
β') Τοῦ Μεσονυκτικοῦ	97
γ') Τοῦ Ὁρθρου	97
δ') Τῶν Ὁρῶν	108
Πίναξ περιεχομένων	109

Τ Ε Λ Ο Σ

111

64
3105

ΕΡΓΑ ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΣ ΕΓΚΕΚΡΙΜΕΝΑ

- 1) 'Ιστορία Παλαιᾶς Διαθήκης Α'. Γυμνασίου
- 2) 'Ιστορία Καινῆς Διαθήκης Β'. »
- 3) 'Ιστορία Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας Γ'. »
- 4) Ἐρμηνεία Παλαιᾶς Διαθήκης Δ'. »
- 5) » Καινῆς » Δ'. »

ΔΡΑΧ. 25